

احکام اعتکاف

نسخه ۴، اردیبهشت ۱۳۹۲

گردآوری: گروه علمی اداره پاسخگویی به سؤالات دینی

ویراستار: سیدحمید حیدری ثانی

طراح جلد: گرافیک آسمان

نشانی: حرم مطهر امام رضا (ع)، صحن جمهوری اسلامی، اداره

پاسخگویی به سؤالات دینی

تلفن: ۰۵۱۱-۳۲۰۲۰۳۰۰۵۱۱-۲۲۴۰۶۰۲۰۵۱۱-۰۵۱۱

رایانامه: eppasokh@aqrazavi.org

احکام اعتکاف

نسخه ۴، اردیبهشت ۱۳۹۲

ویژه استادان
برگرفته از فتاوا و استفتائات فقهای معاصر

گروه علمی اداره پاسخ‌گویی به سؤالات دینی

فهرست

درآمد.....	۹
فصل اول: تعریف اعتکاف	۱۳
۱.۱. وقت اعتکاف	۱۴
۲.۱. اقسام اعتکاف	۱۵
فصل دوم: نیابت در اعتکاف	۱۷
فصل سوم: شروط اعتکاف	۲۳
۱.۳. اسلام، ایمان	۲۵
۲.۳. عقل	۲۶
۳.۳. نیت	۲۷
۴.۳. روزه	۳۲
۵.۳. شرط زمانی اعتکاف	۴۶
۶.۳. مسجد جامع بودن	۵۳
۷.۳. إذن شوهر، والدین و صاحبکار	۶۷
۸.۳. استمرار ماندن در مسجد	۷۴
فصل چهارم: مسائل شروط اعتکاف	۹۷
۱.۴. ارتداد	۹۹
۲.۴. عدول از نیت	۱۰۰
۳.۴. نیابت از اکثر	۱۰۱
۴.۴. نوع روزه اعتکاف	۱۰۱
۵.۴. قطع اعتکاف	۱۰۴
۶.۴. نذر اعتکاف	۱۰۴

۷.۴	احکام مسجد	۱۲۵
۸.۴	اعتکاف بچه ممیز	۱۳۲
۹.۴	برگشت از اجازه پساژان	۱۳۳
۱۰.۴	صورت های جواز خروج از مسجد	۱۳۴
۱۱.۴	حکم جنابت در اعتکاف	۱۳۶
۱۲.۴	غصب در اعتکاف	۱۳۹
۱۳.۴	فراموشی در غصب	۱۴۲
۱۴.۴	خارج نشدن در صورت وجوب خروج	۱۴۳
۱۵.۴	رعایت نزدیکترین راه و زیر سایه رفتن	۱۴۴
۱۶.۴	خروج طولانی	۱۵۰
۱۷.۴	تفاوت نداشتن اقسام بودن در مسجد	۱۵۱
۱۸.۴	طلاق رجعی در اعتکاف	۱۵۱
۱۹.۴	زمان واجب شدن اعتکاف	۱۵۴
۲۰.۴	شرط خروج از اعتکاف و شرط منافی	۱۵۵
۲۱.۴	شرط عدول در نذر	۱۵۸
۲۲.۴	شرط حق عدول و فسخ اعتکاف دیگر	۱۶۱
۲۳.۴	تعلیق در اعتکاف	۱۶۱
۱۶۳	فصل پنجم: محرمات اعتکاف	
۱.۵	آمیزش	۱۶۵
۲.۵	استمنا	۱۶۷
۳.۵	بوییدن بوی خوش	۱۶۷
۴.۵	خرید و فروش	۱۷۳
۵.۵	حکم انشاء عقد بیع و شراء از طریق تلفن	
۱۷۴	همراه	
۶.۵	جدال	۱۷۵
۱۷۷	فصل ششم: مسائل محرمات اعتکاف	
۱.۶	عدم فرق در محرمات بین روز و شب	۱۷۹

۲.۶. اشتغال به امور دنیوی	۱۸۱
۳.۶. مبطلات اعتکاف	۱۸۲
۴.۶. انجام سهوی محرمات	۱۸۳
۵.۶. قضای اعتکاف	۱۸۵
۶.۶. عدم فوریت قضای اعتکاف	۱۹۰
۷.۶. قضای اعتکاف میّت	۱۹۰
۸.۶. باطل نبودن معامله در هنگام اعتکاف	۱۹۳
۹.۶. کفاره اعتکاف	۱۹۳
۱۰.۶. تعدد کفاره	۱۹۴
کتابنامه	۱۹۷

بسم الله الرحمن الرحيم

پیامبر خدا صلی الله علیه وآله وسلم:

«أَجُودُكُمْ مِنْ بَعْدِي رَجُلٌ عَلِمَ عِلْماً فَتَشَرَ
عِلْمَهُ.»

(=بخشنده‌ترین شما پس از من، کسی
است که دانشی بیاموزد؛ آنگاه دانش خود را
بپراکند.)

استاد گرامی، سلام

آنچه پیش رو دارید، تلاشی است در جهت
ارتقای علمی و یکسان‌سازی پاسخ‌های
استادان محترم اداره پاسخ‌گویی به سؤالات
دینی آستان قدس رضوی. این کتاب را پس از
تدوین، با اشراف استادان محترم هیئت علمی
بررسی کرده و پس از تأیید، در این قالب در
اختیار شما قرار داده‌ایم. این مجموعه کتاب‌ها
را در چهار دسته موضوعی، تدوین و ارائه
می‌کنیم: رهیافت احکام، رهیافت اعتقادی،
رهیافت تربیتی و رهیافت ترکیبی (مرکب از هر
سه موضوع).

مجموعه پیش رو با عنوان احکام اعتکاف در

قالب رهیافت احکام تقدیم حضور می شود.
بی شک بررسی دقیق و نگاه نقادانه شما
فرهیخته گران قدر، ما را در جهت بهبود کیفی
این مجموعه یاری خواهد کرد.
جبهه خضوع به درگاه قدسی احدیت
می ساییم که توفیق خدمت در بارگاه سراسر
نور و ملکوتی حضرت رضا علیه السلام را
ارزانی مان فرمود. امید است بتوانیم به پاس
این افتخار و با استعانت از محضر آن امام همام
علیه السلام به مصداق روایت نورانی فوق،
جرعه ای از علم و معرفت حقیقی را نوشیده، و
به تشنگان راستین آن بنوشانیم.

گروه علمی اداره پاسخ گویی به سؤالات دینی

فصل اول

تعريف اعتكاف

تعریف اعتکاف

اعتکاف توقّف و ماندن در مسجد به قصد عبادت است. (مشهور).^۱

آیت الله مکارم:

اعتکاف عبارت است از: «توقّف و ماندن در مسجد به قصد عبادت»، بنابراین صرف ماندن در مسجد بدون قصد عبادت درحالی که غرق در مسائل دنیوی است و اهمیتی به چیز دیگری نمی دهد، دیگر اعتکاف نامیده نمی شود؛ زیرا اطلاق ادله اعتکاف، انصراف دارد به آنچه مسجد برای آن ساخته شده است که عبادت خداوند متعال و بندگی اوست، نه توقّف در مسجد بدون انجام دادن هیچ عبادت دیگر.^۲

آیات عظام گلپایگانی و صافی:

اعتکاف قصد عبادت به صرف ماندن در مسجد است و احوط آن است که نیت عبادت دیگری غیر از اعتکاف را نیز به آن ضمیمه کند.^۳

۱. العروة الوثقی ج ۲ ص ۷۵؛ وسیلة النجاة م ۱۱۸۷؛ بهجت استفتانات ج ۲ س ۳۱۲۲.

۲. اعتکاف عبادتی کامل ص ۶۹ م ۱.

۳. هدایة العباد گلپایگانی ج ۱ ص ۲۷۷، م ۱۴۰۱، هدایة العباد صافی ج ۱ م ۱۴۰۰.

۱.۱. وقت اعتکاف

در هر زمانی که روزه در آن صحیح است، اعتکاف نیز صحیح است. بهترین وقت اعتکاف، ماه مبارک رمضان است و برترین اوقات ماه رمضان، دهه آخر آن است.^۱ ... افضل ایام اعتکاف، ده روز آخر ماه رمضان است.^۲

س: در چه زمانی اعتکاف مستحب مؤکد است؟ و به عبارت دیگر در چه اوقاتی اعتکاف مستحب است؟

آیت الله خامنه‌ای:

اعتکاف وقت خاصی ندارد هر چند که در ده روز آخر ماه مبارک رمضان فضیلت بیشتری دارد.^۳

س: آیا اعتکاف به زمان های ویژه‌ای اختصاص دارد؟ و بهترین زمان جهت اعتکاف چیست ؟

آیت الله بهجت:

در هر زمانی که روزه در آن ایام صحیح است اعتکاف نیز جایز و صحیح است و بهترین

۱. العروة الوثقی ج ۲ ص ۷۵.

۲. پاسخ به سبصد مسأله، ج ۲ موجود در سایت آیت الله صافی س ۱۳۲.

۳. استفتائات جدید، پایگاه اطلاع رسانی دفتر مقام معظم رهبری. www.leader.

آذر ۱۳۸۸، ص ۹۱.

اوقات اعتکاف ماه رمضان و برترین اوقات
رمضان دهه آخر آن است.

س: بهترین وقت اعتکاف در روایات دهه آخر
رمضان ذکر شده، آیا ایام البیض^۱ ماه رجب نیز
چنین خصوصیتی دارد؟

آیت الله نوری همدانی:

بهترین اوقات اعتکاف ماه مبارک رمضان
است، خصوصاً در دهه آخر آن.^۲
س: آیا اعتکاف در تمام ایام سال جایز است،
یا اختصاص به ماه رجب المرجب و ماه مبارک
رمضان دارد؟ اعتکاف در کدام يك از این دو
ماه افضل است؟

آیت الله مکارم شیرازی:

اعتکاف در تمام ایام سال، جز در دو روز که
روزه در آن حرام است، مطلوب است؛ ولی در
ماه مبارک رمضان و ماه رجب فضیلت بیشتری
دارد.^۳

۲.۱. اقسام اعتکاف

اعتکاف تقسیم می شود به واجب و مستحب.
اعتکاف در اصل و اساس شریعت، مستحب

۱. مراد ۱۳ و ۱۴ و ۱۵ ماه رجب می باشد.

۲. هزار و يك مسألة فقهی ج ۲ س ۲۷۱ ص ۸۱

۳. استفتائات جدید ج ۲ س ۴۵۴ ص ۱۵۸

است و به سبب نذر یا عهد و قسم یا به عنوان شرط ضمن قراردادی یا به صورت اعتکاف استیجاری (۱) و مانند این‌ها واجب می‌شود.

۱- آیت الله مکارم:

اعتکاف در اصل مستحب است؛ ولی ممکن است به سبب نذر یا عهد یا قسم یا شرط ضمن عقد یا مانند آن واجب شود. و اما اعتکاف استیجاری مشکل است.^۱

فصل دوم

نیابت در اعتکاف

اعتکاف را می‌شود ازطرف خود یا شخص دیگری به جا آورد که از دنیا رفته است؛ اما حکم اعتکاف به نیابت از شخص زنده از قرار ذیل است:

صاحب عروه: بعید نیست جایز باشد بلکه جواز اقوی است و اینکه شرط اعتکاف روزه است و روزه را به نیابت از شخص زنده نمی‌توان انجام داد، به این قول ضرر نمی‌زند؛ زیرا که شرط روزه در اعتکاف، یک شرط تبعی است، مانند نماز در طواف که در آن نیابت ازطرف شخص زنده جایز است. (صاحب عروه)^۱

۱- فتاوی مراجع به نقل از تعلیقه بر عروه:

مرحوم امام

بهتر است به امید ثواب (رجاء) انجام شود؛ بلکه این نظر احوط است.^۲

۱. العروة الوثقی ج ۲ ص ۷۵.

۲. همان.

آیت الله فاضل:

احتیاط آن است که رجاء انجام شود.^۱

آیات عظام گلپایگانی، اراکی:

صحّت آن مورد اشکال است.^۲

آیات عظام سیستانی، نوری همدانی:

جواز آن مورد اشکال است بلی انجام آن رجاء اشکال ندارد.^۳

آیت الله خویی:

جواز آن محل اشکال است و اظهر عدم جواز است.^۴

فتاوی سایر مراجع از منابع دیگر:

آیات عظام تبریزی، بهجت:

صحّت آن مورد اشکال است.^۵

۱. همان

۲. حاشیه العروة الوثقی ج ۲ ص ۷۵

۳. تعلیقه العروة الوثقی سیستانی ج ۲ ص ۴۷۹. تعلیقه العروة الوثقی نوری

همدانی ص ۱۹۲

۴. العروة الوثقی خویی ج ۲ ص ۶۹

۵. بهجت، استفتانات، ج ۲ ص ۴۴۰، تبریزی استفتانات جدید ج ۱ ص ۱۵۲

آیت الله مکارم:

می توان انجام داد؛ ولی احتیاط این است که
قصد اهدای ثواب کند.^۱

۲۱

احکام اعتکاف

۴. مکارم، استفتانات جدید ج ۲ ص ۱۶۰، سؤال ۴۷۰.

تذکر: در تعلیقه العروة الوثقی مکارم ج ۲ فصل اعتکاف ص ۸۱ چنین آمده است : دلیل قابل توجّهی در این مورد نداریم لذا اعتکاف مذکور رجاء انجام شود.

فصل سوم

شروط اعتكاف

۱. اسلام و ایمان (شیعه دوازده امامی بودن)

۲. عقل

۳. نیت و قصد قربت

۴. روزه گرفتن

۵. شرط زمانی اعتکاف (تعداد روزها و زمان

انجام آن)

۶. شرط مکانی اعتکاف (مسجد جامع بودن)

۷. اجازه دادن کسی که اجازه او برای اعتکاف

معتکف معتبر است (اذن شوهر، والدین،

صاحب کار)

۸. استمرار ماندن در مسجد و خارج نشدن از آن

۱.۳. اسلام، ایمان

شرط اول ایمان است، پس از غیرمؤمن (شیعه

دوازده امامی) صحیح نمی باشد. (مشهور)^۱

آیت الله سیستانی:

از غیر مؤمن اعتکاف صحیح است هر چند

قبول نمی شود و استحقاق ثواب اخروی ندارد.

۱. العروة الوثقی، ج ۲، ص ۷۵.

آیت الله مکارم:

احتیاط واجب آن است که ایمان و اسلام هر دو در معتکف باشد.^۱

آیت الله نوری همدانی:

شرط صحّت بودن ایمان برای اعتکاف واضح نیست ولی قبولی اعتکاف و استحقاق ثواب متوقف بر ایمان است.^۲

۲.۳. عقل

شرط دوم عقل است، بنابراین اعتکاف از دیوانه^۳ و مست و غیر اینها از کسانی که فاقد عقل هستند، صحیح نمی باشد.^۴

۱. سیستانی، منهاج الصالحین، ج ۱ ص ۳۴۱، م ۱۰۶۸؛ سیستانی العروة الوثقی ج ۲ ص ۴۷۹ فی شرائط صحة الاعتکاف و ص ۴۴۹ فی شرایط صحة الصوم

اعتکاف عبادتی کامل، مکارم ص ۱۰۶ م ۵

تذکر: آیت الله مکارم در تعلیقات علی العروة فی شرائط صحة الاعتکاف و فی شرایط صحة الصوم، ایمان را شرط قبولی عمل می دانند، ولی آنچه در متن آمده فتوای متأخر ایشان است و بر تعلیقه عروه مقدم می باشد.

۲. التعلیقات علی کتاب العروة الوثقی نوری همدانی، فی الاعتکاف، الشرط الاول ص ۱۹۲ و فصل فی شرائط صحة الصوم، الشرط الاول ص ۱۸۳ . ۳. و در مجنون فرقی بین جنون دائمی و ادواری نمی باشد در صورتی که اعتکاف در دوره جنونش واقع گردد.

۴. العروة الوثقی، ج ۲ شرائط صحة الصوم، شرط الثانی، تحریر الوسيله ج ۱، ص ۲۸۷؛ گلیپایگانی هدایة العباد ج ۱، م ۱۴۰۳ صافی هدایة العباد ج ۱، م ۱۴۰۲ بهجت، وسیلة النجاة، ص ۳۳۱.

آیت الله مکارم:

پرسش: هرگاه معتکف به هر علتی از هوش برود یا بنابر ضرورت، وی را بیهوش کنند، اعتکافشان چه حکمی دارد؟

پاسخ: گرچه بسیاری از فقها اغما را با جنون یکسان می دانسته اند، ولی با توجه به تفاوت مهمی که این دو باهم دارد، حکم جنون بر اغماء جاری نمی شود.^۱

۳.۳. نیت

قصد قربت، یعنی انجام اعتکاف صرفاً برای رضایت پروردگار عالم، در همه عبادات از جمله اعتکاف شرط است. (۱) در صورتی که اعتکاف های متعددی برعهده داشته باشد، (۲) باید علاوه بر قصد قربت، در نیت خود هرچند اجمالاً معین کند که کدام یک از اعتکاف های مذکور را به جا می آورد.

قصد وجه در اعتکاف، مانند سایر عبادات، معتبر نیست (۳) اما اگر خواست قصد وجه کند، در اعتکاف واجب قصد وجوب می کند (۴) و در اعتکاف مستحب قصد استحباب. و در قسم دوم (اعتکاف مستحبی) واجب بودن روز سوم که جزء آن است، ضرری به نیت استحباب اول ندارد؛ زیرا وجوب روز سوم از احکام اعتکاف

است. (۵) و از این جهت همانند نماز نافله است، چنانچه بگوییم بعد از شروع در آن واجب می‌شود. ولی بهتر است (۶) در هنگام شروع اعتکاف، وجوب روز سوم را نیز ملاحظه کند؛ بلکه نیت وجوب را در روز سوم تجدید نماید.^۱

و اگر اشتباهاً نیت وجوب برای اعتکاف استحبابی کند یا به عکس، ضرری به اعتکافش نمی‌زند؛ مگر اعتکافش را مقید به وجوب کند، (۷) نه فقط اشتباه در تطبیق باشد (مشهور).^۲

آیت الله مکارم:

(۱) بنابراین، چنانچه هدف معتکف ریا و خودنمایی و مانند آن باشد، اعتکافش باطل است.^۳

(۲) مثل اینکه بر اثر نذر، قسم، عهد و شرط ضمن عقد، چند اعتکاف بر خویش واجب کرده باشد.

۱. العروة الوثقی، ج ۲، ص ۷۶. شرائط صحة الاعتکاف شرط الثالث

۲. العروة الوثقی، ج ۲، ص ۷۶. شرائط صحة الاعتکاف شرط الثالث

۳. اعتکاف عبادتی کامل، ص ۷۲. م ۱۰

آیات عظام بهجت، گلیایگانی، صافی:

(۳) هر چند احتیاط مستحب آن است که قصد وجه کند.^۱

مرحوم امام و آیت الله فاضل:

(۴) در نذر و مانند آن (عهد و قسم و اجاره) وجوب، وجه قرار نمی گیرد؛ پس معنا ندارد وجوب را به عنوان قصد وجه، نیت کند؛ بلکه قصد اعتکاف مستحب می کند و با انجام آن وفای به نذریا عهد یا قسم یا اجاره نیز محقق می شود.^۲

آیت الله سیستانی:

(۵) تعلیل مذکور محل تأمل است و ظاهر آن است که نیت وجوب در روز سوم کافی است و در اعتکافی که بالعرض واجب شده است، نیت هریک از وجوب و استحباب کافی می باشد.^۳

آیت الله گلیایگانی:

(۶) بلکه اگر می خواهد قصد وجه کند احتیاط این است.

۱. بهجت، وسیلة النجاة، ص ۳۳۱. گلیایگانی هدایة العباد ج ۱ م ۱۴۰۳.

صافی هدایة العباد ج ۱ م ۱۴۰۲

۲. العروة الوثقی، ج ۲ فی شرائط صحة الاعتکاف، شرط الثالث

۳. همان

آیات عظام خویی، سیستانی:

(۷) اثری برای تقیید در امثال این موارد نیست.

۱.۳.۳. وقت نیت

وقت نیت، قبل از فجر است^۱ و در کفایت کردن نیت در سر شب، آن چنان که در روزه گذشت، اشکال است. آری اگر اعتکاف را از سر شب یا اثنای شب آغاز کرد، از همان زمان نیت کند (مشهور).^۳

(۱) مرحوم امام و آیات عظام مکارم و فاضل:

اقوی آن است که وقت شرعی برای نیت اعتکاف، نیست؛ بلکه ملاک همان حصول روزه با عزم بر انجام آن که در نهاد انسان است، می باشد. و اینکه این عزم و اراده در چه موقعی از شب باشد، فرقی نمی کند.^۴

(۲) آیت الله گلپایگانی:

مگر با استمرار عزم و اراده تا طلوع فجر؛ همان طور که در روزه بیان شد.^۵

۱. همان.

۲. همان.

۳. العروة الوثقی ج ۲ ص ۷۶؛ اعتکاف عبادتی کامل، ص ۷۲، م ۱۳.

۴. حاشیه العروة الوثقی شرائط صحة الاعتکاف شرط الثالث

۵. حاشیه العروة الوثقی شرائط صحة الاعتکاف شرط الثالث

مرحوم امام و آیات عظام گلپایگانی، بهجت، رهبری، سیستانی و صافی:

ابتدای وقت اعتکاف، اول فجر از روز اول است؛ یعنی تأخیر از این وقت جایز نیست. اما جایز است آغاز اعتکاف از اول شب یا اثنای شب باشد و از همان زمان نیت کند؛ بلکه احتیاط آن است که شب اول را نیز داخل در اعتکاف قرار دهد و از اول شب اول، نیت نماید.^۱

آیت الله فاضل:

مقارن با شروع اعتکاف باید نیت کرد یعنی در اعتکاف باید از اول تا آخرش به همراه نیت باشد.^۲

آیت الله خویی:

مقارن با شروع اعتکاف باید نیت کرد یعنی در اعتکاف باید از اول تا آخرش به همراه نیت باشد، بنابراین شب در مسجد ماندن به قصد اینکه اعتکافش را از اول روز شروع کند، مشکل است، آری نیت اعتکاف از شب همزمان با شروع در آن اشکال ندارد.^۳

۱. تحریر الوسیله، ج ۱، ص ۲۸۷؛ گلپایگانی و صافی، هدایة العباد، ج ۱، ص ۲۷۷؛ بهجت، وسیلة النجاة، ص ۳۳۱؛ بهجت، استفتائات، ج ۲، ص ۴۳۹، س ۳۱۲۷؛ مجموعه استفتائات مقام معظم رهبری آیت الله خامنه‌ای در سایت ایشان: www.leader.ir

۲. فاضل، الاحکام الواضحه ص ۲۶۸.

۳. خویی، منهاج الصالحین، ج ۱، ص ۳۴۱ م ۱۰۶۸.

آیات عظام تبریزی، وحید، سیستانی:

مقارن با شروع اعتکاف باید نیت کرد یعنی در اعتکاف باید از اول تا آخرش به همراه نیت باشد، بنابراین شب در مسجد ماندن به قصد اینکه اعتکافش را از اول روز شروع کند، اشکال ندارد همچنان که نیت اعتکاف از شب هم‌زمان با شروع در آن اشکال ندارد.^۱

آیت‌الله تبریزی:

پرسش: زمان نیت اعتکاف چه وقت است؟ آیا می‌توان اول شب نیت کرد؟
پاسخ: زمان نیت اعتکاف وقت شروع اعتکاف است که طلوع فجر می‌باشد، و با استمرار نیت از اول شب مانعی ندارد.^۲

۴.۳. روزه

شرط چهارم روزه است. اعتکاف بدون روزه صحیح نیست؛ بنابراین اعتکاف مسافر در غیر مواضعی که روزه برای او جایز است، صحیح نیست.^۳ و همچنین اعتکاف زن حائض و نفساء، (۱) و اعتکاف در دو عید فطر و قربان. بلکه اگر فرد وارد اعتکاف شود، به گونه‌ای که

۱. وحید خراسانی منهاج الصالحین ج ۲ ص ۳۰۷؛ سیستانی منهاج

الصالحین ج ۱ ص ۳۴۱ م ۱۰۶۸؛ تبریزی منهاج الصالحین ج ۲ ص ۲۹۳ م ۱۰۶۸

۲. تبریزی، استفتانات جدد ج ۱ ص ۱۵۳ س ۷۳۵.

۳. العروة الوثقی ج ۲ ص ۷۶. شرائط صحة الاعتکاف

روز سوم آن، عید (فطر و قربان) باشد، باطل است حتی اگر در هنگام شروع اعتکاف، غافل باشد (مشهور).

(۱) آیت الله گلپایگانی:

علاوه بر روزه، خود اعتکاف، یعنی ماندن در مسجد نیز برای حائض و نفساء جایز نیست.^۱
س: آیا بیمار و کسی که روزه برایش ضرر دارد می تواند معتکف شود؟ و اگر در حال اعتکاف باشد و روزه نگیرد ثوابی می برد؟

آیت الله فاضل لنکرانی:

اعتکاف بدون روزه صحیح نیست ولی ماندن در مسجد ثواب دارد، خصوصاً اگر مشغول عبادت و دعاء باشد.^۲

نوع روزه اعتکاف

مرحوم امام و آیات عظام خامنه‌ای، اراکی، گلپایگانی، صافی، بهجت، فاضل، خوئی، تبریزی، سیستانی، نوری همدانی: لازم نیست که روزه مخصوص به اعتکاف باشد بلکه هر روزه‌ای باشد صحیح است حتی روزه استیجاری، مستحبی و قضاء.

۱. حاشیة العروة الوثقی، ج ۲، ص ۷۶. شرائط صحة الاعتکاف

۲. جامع المسائل، ج ۲، ص ۴۵۲، ص ۱۸۱

آیات عظام بهجت، فاضل لنکرانی:

بنابر احتیاط واجب روزه برای دیگری خواه
استیجاری باشد یا غیر آن، اگر اعتکاف برای
همان کسی که برایش روزه می‌گیرد نیست،
کفایت نمی‌کند. اما اگر روزه نیز به نیابت
کسی باشد که اعتکاف به نیابت او است
اشکال ندارد.

آیت الله مکارم شیرازی:

هر نوع روزه‌ای کفایت می‌کند ولی روزه
استیجاری بنابر احتیاط واجب کافی نیست.^۱

مرحوم امام و آیات عظام بهجت، گلپایگانی،

فاضل و سیستانی:

چنانچه فرد اعتکاف نذر کرده یا برای انجام

۱. تحریر الوسيلة ج ۱ فی شروط الاعتکاف، الشرط الثالث

هدایة العباد صافی ج ۱ شروط الاعتکاف، م ۱۴۰۲، الشرط الثالث

هدایة العباد گلپایگانی، ج ۱ شروط الاعتکاف، م ۱۴۰۳، الشرط الثالث

تعليقه العروة الوثقى خوئی، سیستانی، فاضل، مکارم، نوری همدانی ج ۲

کتاب الاعتکاف، شرائط الصحة، م ۴

استفتانات جدید، مکارم ج ۲ س ۴۸۱

زبدة الاحکام اراکی الاعتکاف، شروطه، الشرط الثالث و العروة الوثقى

تعليقه اراکی ج ۲ فی شرائط الاعتکاف، م ۴

وسيلة النجاة بهجت شرائط صحة الاعتکاف، الشرط الثالث، م ۱۱۹۰

موسوعة فقهی تحقیقات و استفتانات جامعة الزهراء مجموع احکام ۷

مقام معظم رهبری ص ۱۶

تنقيح مباني العروة تبریزی، شروط الاعتکاف، م ۴ پاورقی ص ۲۳۹ و ۲۴۰

استفتانات جدید تبریزی ج ۱ س ۷۵۰

آن اجیر شده باشد، صحیح است آن را در ماه رمضان انجام دهد؛ اگر قرینه‌ای که آن را منصرف به غیر ماه رمضان کند، در بین نباشد. بلکه اگر اعتکاف در روزهای معینی را نذر کند و روزه نذر هم به گردنش باشد، اگر روزه نذری را در ایام اعتکاف بگیرد، مجزی است.^۱

۱.۴.۳. حکم حائض و مستحاضه

حائض نمی‌تواند معتکف شود یا به اعتکافش ادامه دهد؛ چون علاوه بر اینکه توقف او در مسجد حرام است، روزه هم نمی‌تواند بگیرد.

مقام معظم رهبری:

در صورت حائض شدن، حتی اگر در ساعات آخر روز سوم باشد، اعتکاف باطل می‌شود؛ ولی در صورت استحاضه شدن اگر به وظیفه مستحاضه نسبت به روزه‌اش عمل کند، اعتکافش صحیح است.

زنی که معتکف است و شک در حیض یا استحاضه دارد، چه در روز اول یا دوم یا سوم باشد؛ اگر حالت قبلی او پاک بودن است، نباید به شکش اعتنا کند.^۲

۱. تحریر الوسيله، ج ۱، ص ۲۸۸؛ بهجت، وسیلة النجاة، ص ۳۳۱؛ العروة الوثقی، شرائط صحة العتکاف م ۶.

۲. مجموعه استفتائات مقام معظم رهبری آیت الله خامنه‌ای در سایت

ایشان: www.leader.ir

پرسش: آیا زن مستحاضه (متوسطه و کثیره) می‌تواند در مسجد توقف نماید؟

مرحوم امام و آیات عظام سیستانی، خویی، گلپایگانی، صافی، وحید و نوری همدانی :
توقف مستحاضه در مساجد (غیر از مسجدین) مطلقاً جایز است.^۱

آیت الله مکارم شیرازی :

توقف مستحاضه کثیره بنابر احتیاط واجب مشروط به غسل صلاتی اوست.^۲

آیت الله شبیری زنجانی :

در استحاضه متوسطه و قلیله، مطلقاً توقف برای زن مستحاضه جایز است و در استحاضه کثیره اگر خانم غسل‌های واجب خود را انجام داده، می‌تواند در مسجد توقف کند.^۳

آیت الله اراکی :

اگر مستحاضه متوسطه یا کثیره غسل‌های واجب خود را به جا آورد، چنانچه بین غسل

۱. سیستانی، تعلیقه العروة الوثقی، الاستحاضه، مسئله ۱۸؛ منهاج الصالحین، ج ۱ م ۲۵۲؛ خویی و وحید، منهاج الصالحین، ج ۲ م ۲۵۲؛ نوری همدانی، تعلیقه العروة الوثقی، الاستحاضه، م ۱۸؛ رساله ص ۷۱، م ۴۲۹؛ روح الله خمینی، تعلیقه العروة الوثقی، الاستحاضه، م ۱۸؛ رساله، ص ۵۵، م ۴۲۸. گلپایگانی و صافی هدایة العباد ج ۱ م ۲۹۳
۲. مکارم تعلیقه بر العروة الوثقی ج ۱، ص ۲۷۷، الاستحاضه، م ۱۸.
۳. شبیری زنجانی، رساله، ج ۱ ص ۱۰۲ م ۴۳۴.

و نماز فاصله نینداخته باشد رفتن به مسجد و توقف در آن جایز است ولی اگر بین غسل و نماز فاصله انداخته باشد، احتیاط واجب آن است که توقّف در مسجد غسل جداگانه‌ای انجام دهد و اگر غسل‌های واجب خود را انجام ندهد، بنا بر احتیاط واجب نمی‌تواند در مسجد توقّف نماید.^۱

غسل‌هایی مثل غسل‌های استحاضه، شرط صحت اعتکاف نیست؛ مگر غسل‌هایی که در صحت روزه معتبر هستند که تفصیل فتاوی در سؤال ذیل بیان خواهد شد.

پرسش: آیا زن مستحاضه می‌تواند معتکف شود؟ با توجه به اینکه روزه شرط اعتکاف است، وظیفه او نسبت به روزه در حال اعتکاف چیست؟

پاسخ: زن مستحاضه باید اعمالی را انجام بدهد تا روزه اش صحیح باشد:

الف) نسبت به غسل و وضو:

(۱) در استحاضه قلیله:

- گرفتن وضو شرط صحت روزه نیست.
(مشهور)

۱. توضیح المسائل مراجع ج ۱ ص ۲۴۹ م ۴۲۸

۲) در استحاضه متوسطه و کثیره:
- مطلقاً انجام غسل، شرط صحت روزه نیست.
(آیات عظام سیستانی و زنجانی)

- باید غسل‌هایی را که برای نمازهای روزش واجب است، انجام دهد و همچنین بنا بر احتیاط واجب، غسل نماز مغرب و عشاء شبی که می‌خواهد فردای آن را روزه بگیرد نیز به جا آورد. (آیات عظام مرحوم امام، فاضل، نوری)

- باید غسل‌هایی را که برای نمازهای روزش واجب است و همچنین غسل نماز مغرب و عشاء شبی که می‌خواهد فردای آن را روزه بگیرد به جا آورد. (مرحوم اراکی)

- در استحاضه متوسطه انجام غسل، شرط صحت روزه نیست. ولی در مورد استحاضه کثیره باید غسل‌هایی را که برای نمازهای روزش واجب است، انجام دهد و همچنین بنا بر احتیاط واجب، غسل نماز مغرب و عشاء شبی که می‌خواهد فردای آن را روزه بگیرد نیز به جا آورد. (آیات عظام خویی، تبریزی، وحید)

- روزه مستحاضه‌ای که غسل بر او واجب

می باشد، در صورتی صحیح است که غسل نماز مغرب و عشاء شبی که می خواهد فردای آن را روزه بگیرد، به جا آورد و بلکه بنا بر احتیاط لازم غسل نماز مغرب و عشاء شب بعد را نیز، به جا آورد و نیز در روز، غسل هایی را که برای نمازهای روزش واجب است انجام دهد. (آیت الله گلپایگانی)

- روزه مستحاضه ای که غسل بر او واجب می باشد، در صورتی صحیح است که بنا بر احتیاط لازم غسل نماز مغرب و عشاء شبی که می خواهد فردای آن را روزه بگیرد، به جا آورد و بلکه بنا بر احتیاط لازم غسل نماز مغرب و عشاء شب بعد را نیز، به جا آورد و نیز در روز، مستحاضه کثیره، بلکه متوسطه بنا بر احوط غسل هایی را که برای نمازهای روزش واجب است انجام دهد. (آیت الله صافی)

- استحاضه یا قلیله است یا کثیره^۱، استحاضه قلیله که غسل ندارد ولی زنی که استحاضه کثیره است بنا بر احتیاط واجب باید غسل نماز مغرب و عشاء شبی که می خواهد فردای آن را روزه بگیرد به جا آورد و همچنین غسل هایی را

۱. آیت الله مکارم قائل به استحاضه متوسطه نیستند رساله ص ۷۹.

که برای نمازهای روزش واجب است.
(آیت... مکارم)^۱

ب (نسبت به جلوگیری کردن از آمدن خون:
- بنابر احتیاط واجب در تمام روزی که روزه
است به مقداری که می‌تواند از بیرون آمدن
خون جلوگیری کند. (مرحوم امام، آیات عظام
فاضل، گلپایگانی، نوری)

- بنابر احتیاط مستحب در تمام روزی که روزه
است به مقداری که می‌تواند از بیرون آمدن
خون جلوگیری نماید. (آیات عظام خویی،
تبریزی، وحید، سیستانی، صافی، زنجانی)^۲
پرسش: آیا مستحاضه می‌تواند جهت انجام
غسل واجب استحاضه از مسجد خارج شود؟
پاسخ: بلی، می‌تواند برای انجام هر کار ضروری
شرعی مانند غسل واجب، از مسجد خارج شود.
(مراجع عظام)^۳

تبصره ۱: جواز خروج مشروط به اکتفا به قدر
ضرورت است.

۱. العروة الوثقی فصل فی الاستحاضه م ۱۲ و العروة الوثقی فصل فی
شرائط صحة الصوم الرابع و توضیح المسائل مراجع مسأله ۴۱۸ و ۱۶۴۳ و
منهاج الصالحین خویی، تبریزی، وحید م ۲۵۲
۲. توضیح المسائل مراجع مسأله ۴۱۷. توضیح المسائل وحید خراسانی
م ۴۲۳

۳. العروة الوثقی، ج ۲، ص ۸۴، الثامن.

تبصره^۲: تأخیر برای صابون زدن و امثال آن، به نظر جمعی از فقهاء جایز نیست یا اشکال دارد.

۲.۴.۳. نذر روزه در سفر

مسافر در سفر نمی تواند روزه بگیرد؛ مگر اینکه نذر روزه مستحبی در سفر، در وطن خود کرده باشد و این نذر هم باید نذر شرعی باشد؛ یعنی تمام شرایط نذر که از آن جمله صیغه نذر است را دارا باشد.

پرسش: آیا در سفر می توان نذر روزه مستحبی کرد؟

آیات عظام فاضل، نوری همدانی:

نذر روزه مستحبی در سفر جایز نیست؛ بلکه باید در حضر یا همان وطن خود باشد.^۱

مقام معظم رهبری:

نذر روزه مستحبی در حال سفر بنابر احتیاط واجب صحیح نیست.^۲

آیت الله اراکی:

محل اشکال است.^۳

۱. توضیح المسائل مراجع م ۱۷۱۷؛ فاضل، جامع المسائل ج ۱ س ۵۸۴؛

نوری همدانی، استفتائات، ج ۱، س ۲۳۱

۲. استفتائات جدید ص ۲۰ س ۵۹ و ۶۲

۳. استفتائات ص ۱۵۸ مبحث نذر و عهد س ۱۰

آیت الله صافی:

حکم به صحت چنین نذری مشکل است و احتیاط در ترک آن است.^۱

آیت الله مکارم:

اشکال دارد؛ ولی اگر نذر کرد، احتیاط آن است که به نذر خود عمل کند.^۲ و در استفتاء دیگر می فرمایند: اگر نذر روزه کند ولی آن را معین نسازد نمی تواند آن را در سفر بجا آورد ولی اگر نذر کند در سفر روزه بگیرد خواه در سفر باشد یا در حضر این نذر هم صحیح نیست.^۳

آیات عظام سیستانی، تبریزی، بهجت و زنجانی:

نذر روزه مستحبی در سفر جایز است.^۴ تذکر: مسافری که با نذر روزه گرفته است، نمازش شکسته است.

پرسش: آیا کسی که روزه قضا ماه مبارک رمضان بر عهده دارد می تواند روزه مستحبی نذر کند؟

۱. جامع الاحکام، ج ۱ ص ۱۴۴ س ۵۱۶

۲. مکارم، اعتکاف عبادتی کامل.

۳. مسائل جدید ج ۶ ص ۱۷۳

۴. سیستانی، رساله جوان، ص ۲۰۷، درس ۶۳؛ زنجانی، توضیح المسائل مراجع، ذیل م ۱۷۱۷. مسائل جدید ج ۶ ص ۱۷۳ صراط النجاة ج ۶ س ۱۶۲۰

جواب: این مسأله سه صورت دارد:

الف. فرد نذر کند روزه مستحبی بگیرد و روز آن را معین نکند مثلاً بگوید: برای خدا بر عهده من است که یک روز روزه بگیرم.

ب. فرد نذر کند روز یا روزهای معینی از سال را روزه مستحبی بگیرد، در حالی که فرصت کافی برای انجام روزه قضای ماه رمضان که بر عهده دارد قبل از روزه منذور دارد و انجام روزه قضا قبل از روزه منذور ممکن است مثلاً فردی که یک روز روزه قضا دارد، در اول ماه رجب نذر می کند که ایام البیض (۱۳ و ۱۴ و ۱۵ ماه رجب) را روزه مستحبی بگیرد.

ج. فرد نذر کند روز یا روزهای معینی از سال را روزه مستحبی بگیرد در حالی که فرصت کافی برای انجام روزه قضای ماه رمضان قبل از روزه منذور ممکن نیست مثلاً در شب ۱۳ رجب نذر می کند که ۱۳ و ۱۴ و ۱۵ رجب را روزه مستحبی بگیرد

پاسخ: صورت الف و ب:

مرحوم امام:

نذرش صحیح است ولی انجام روزه منذور قبل از روزه قضا اشکال دارد و احتیاط واجب آن است که روزه منذور را بعد از روزه قضا انجام دهد مگر

آنکه وقت روزه نذری ضیق گردد.

آیت الله سیستانی:

نذرش صحیح است ولی جایز نیست روزه
منذور را قبل از روزه قضای ماه رمضان انجام
دهد.

آیت الله مکارم:

نذرش صحیح است ولی انجام روزه منذور قبل
از روزه قضا اشکال دارد.

آیات عظام خویی، اراکی، فاضل:

نذرش صحیح است و می تواند روزه منذور را
حتی قبل از روزه قضا که بر عهده دارد انجام
دهد.

پاسخ صورت ج: آیات عظام مرحوم امام،
سیستانی، فاضل: نذرش باطل است.

آیت الله مکارم:

صحّت نذر محل اشکال است.

آیات عظام خویی، اراکی:

در صحت نذر اشکال است هر چند بعید نیست
که چنین نذری صحیح باشد.^۱
پرسش: آیا با وجود روزه قضا می توان نذر روزه
مستحبی کرد؟ (روژه نذری را در حال اعتکاف
بگیرد.)

۱. العروة الوثقی ج ۲ فی شرائط صحة الصوم م ۳

مقام معظم رهبری:

در نذر معین اشکال ندارد. لکن بنابر احتیاط واجب، اول روزه قضا را بگیرد.^۱

مرحوم امام:

نمی تواند.^۲

آیت الله مکارم:

اشکال دارد.^۳

آیت الله تبریزی:

نمی تواند نذر کند.^۴

آیت الله صافی:

می تواند نذر کند.^۵

آیت الله فاضل:

در نذر معین در صورتی که گرفتن روزه های

۱. موسوعه فقهی تحقیقات و استفتائات جامعة الزهرا، مجموع احکام ۱۴ نذر ص ۲۱ شایان ذکر است چنانچه در وطن نذر روزه مستحبی روز معین در سفر نماید اشکال ندارد و نذر و روزه مذکور صحیح است هر چند بر عهده وی روزه قضا یا واجب دیگری باشد استفتائات جدید از مقام معظم رهبری ص ۲۱ س ۶۱

۲. روح الله خمینی، استفتائات، ج ۱، ص ۳۳۶، س ۹۷ تذکر: این پاسخ با آنچه قبلاً از تعلیقه العروة الوثقی نقل گردید منافات ندارد و قابل جمع می باشد.

۳. مکارم استفتائات، ج ۲، ص ۱۵۱، م ۴۳۶:

۴. تبریزی، استفتائات، ج ۲، ص ۳۸۵، م ۱۵۹۶

۵. صافی، جامع الاحکام، ج ۱، ص ۱۳۹، س ۴۹۵.

خودش قبل از آن ممکن باشد، مانعی ندارد.^۱
 پرسش: در استفتائات جدید ج ۲ س ۴۳۶ آمده
 است: آیا کسی که روزه قضای ماه رمضان
 بدهکار است می تواند نذر کند و روزه بجا آورد
 و کسی که قضای روزه های ماه رمضان را
 به جا آورده باشد ولی کفاره روزه ماه رمضان
 بدهکار است چطور؟ جواب: نذر در تمام این
 موارد اشکال دارد. در حالی که در تعلیقه
 عروه استفاده می شود که حضرت عالی نذر را
 صحیح می دانید ولی انجام روزه مندور را قبل
 از روزه واجبی که بر عهده دارد محل اشکال
 می دانید، کدام عبارت صحیح است؟

پاسخ از آیت الله مکارم:

مسأله اول مربوط به جایی است که بخواهد
 مندور را قبل از روزه واجب به جا آورد و مسئله
 دوم مربوط به جایی است که مندور را بعد از
 روزه واجب بجا آورد.^۲

۵.۳. شرط زمانی اعتکاف

پنجم از شرایط، اعتکاف نباید کمتر از سه روز
 باشد. پس اگر کمتر از سه روز را نیت کند،
 اعتکاف باطل است. و اما اگر بیشتر از سه روز

۱. فاضل، جامع المسائل، ج ۱، ص ۱۵۴، س ۵۸۵.

۲. استفتاء خصوصی کتبی

باشد، اشکالی ندارد هر چند مقدار بیشتر به اندازه یک روز کامل باشد یا مقداری از روز یا یک شب کامل یا مقدار از شب. بنابراین حدی برای اکثر از سه روز نیست.

بلی، اگر پنج روز معتکف شد، اعتکاف روز ششم واجب است. بلکه بعضی از علما فرموده‌اند: به‌طور کلی هرگاه دو روز به اعتکاف اضافه کند، واجب است روز سوم آن را معتکف شود. بنابراین اگر هشت روز معتکف شود، واجب است روز نهم و همچنین در اعداد بالاتر. و در این کلام تأمل است. (صاحب عروه)

آیات عظام مرحوم امام، اراکی، گلپایگانی، خوئی، فاضل، بهجت، مکارم شیرازی، نوری همدانی، صافی گلپایگانی، سیستانی:

اعتکاف نباید کمتر از سه روز باشد. پس اگر کمتر از سه روز را نیت کند، اعتکاف باطل است و اعتکاف بیشتر از سه روز جائز است و اگر پنج روز کامل معتکف شد، روز ششم را باید معتکف بماند، بلکه هر وقت که دو روز اضافه شد، بنابر احتیاط واجب روز سوم را نیز معتکف بماند. بنابراین اگر هشت روز اعتکاف کند، باید روز نهم را نیز بنابر احتیاط واجب معتکف بماند و

اگر یازده روز اعتکاف کند، باید دوازدهم را نیز
بنابر احتیاط واجب معتکف بماند.
شایان ذکر است دو شب وسط داخل در
اعتکاف است و معتکف نمی‌تواند شبها از
مسجد خارج گردد.
همچنین داخل نمودن شب اول یا چهارم در
نیت اعتکاف مانعی ندارد.^۱

آیت الله تبریزی:

بیشتر از سه روز نیز می‌توان اعتکاف کرد؛ به
طوری که آن زیاده قسمتی از یک روز یا قسمتی
از یک شب باشد. و همچنین کسی که پنج روز
در اعتکاف بوده، روز ششم بر او واجب است.^۲

آیت الله مکارم:

... اگر به اعتکاف نه روزه اش دو روز اضافه
نماید، روز دوازدهم نیز واجب می‌شود...؛ ولیکن
این سخن جای گفت‌وگو دارد و محل تأمل

۱. تعلیقه العروة الوثقی مرحوم امام، فاضل، مکارم، خویی، سیستانی،
نوری همدانی ج ۲، شرائط الاعتکاف، الشرط الخامس
هدایة العباد گلپایگانی، ج ۱ شروط الاعتکاف، الشرط الرابع
هدایة العباد صافی گلپایگانی، ج ۱، شروط الاعتکاف، الشرط الرابع
پاسخ به سیصد مسأله، ج ۲، موجود در سایت
زبدۃ الاحکام اراکی، الاعتکاف، شروطه، الشرط الرابع ص ۱۵۱
وسيلة النجاة بهجت، شرائط صحة الاعتکاف، الشرط الرابع، م ۱۱۹۱
ص ۳۳۱
پاسخ به سیصد مسأله، ج ۲، موجود در سایت آیت الله صافی، سؤال ۱۳۲.
۲. تبریزی، استفتانات جدد، ج ۱، ص ۱۵۴.

است.^۱

اعتکاف بیش از سه روز هم جایز است؛ ولی هرگاه دو روز اضافه کند، بنابر احتیاط واجب روز سوم را هم بر آن بیفزاید؛ ولی بخشی از یک روز یا بخشی از یک شب، اشکال دارد.^۲

تذکر: اگر اعتکاف روز اول به هر علتی باطل شد یا معتکف روز اول بعد از اذان صبح وارد مسجد شده و نیت اعتکاف کرد و روز دوم و روز سوم را در مسجد ماند، ماندن روز چهارم هم واجب می‌شود. ولذا چنین شخصی اگر نمی‌خواهد روز چهارم بماند، نباید از روز اول نیت اعتکاف کند؛ بلکه فقط به نیت عبادت در مسجد بماند.

پرسش: چنانچه اعتکاف بیشتر از سه روز به مقدار قسمتی از یک روز باشد مثل سه (۳) روز و نصف روز چه حکم دارد؟
مرحوم امام: اعتکاف محلّ اشکال است.

آیت‌الله مکارم شیرازی:
اشکال دارد.

آیات عظام اراکی، گلپایگانی، صافی گلپایگانی، خوئی، فاضل لنکرانی، بهجت، تبریزی، سیستانی،

۱. اعتکاف عبادتی کامل، ص ۷۵، م ۲۱.

۲. استفتائات جدید، ج ۲، ص ۱۶۲.

وحید خراسانی، نوری همدانی:
اشکال ندارد.^۱

۱.۵.۳. روز اعتکاف

روز از طلوع فجر آغاز می‌شود تا غروب
حُمَرَه مشرقیه. بنابراین در صحت اعتکاف،
داخل کردن شب اول و شب چهارم شرط
نیست، هرچند جائز است؛ همان‌طور که قبلاً
اشاره شد. اما دو شبی که در وسط سه روز قرار
دارد، داخل در اعتکاف است. و در محاسبه
سه روز به صورت تلفیقی اشکال است (صاحب
عروه).^۲

۱.۱.۵.۳. اعتکاف تلفیقی

پرسش: آیا در محقق شدن اعتکاف سه روز
تلفیقی کافی است، مثل اینکه معتکف از اذان
ظهر روز اول تا اذان روز چهارم در مسجد بماند
یا آنکه بعد از اذان صبح روز اول با چند دقیقه
تأخیر به مسجد برسد؟

آیات عظام خامنه‌ای، خوئی، تبریزی، سیستانی،
فاضل لنکرانی، نوری همدانی:
کافی نیست.

آیات عظام مرحوم امام، گلپایگانی، مکارم

۱. مدارک ذکر شده در پانوش شرط پنجم از شرایط صحت اعتکاف

۲. العروة الوثقی، ج ۲، ص ۷۷. شرائط صحة الاعتکاف شرط الخامس

شیرازی، اراکی، بهجت، صافی گلپایگانی:
محل اشکال است.^۱

آیت الله بهجت:

درجایی که اعتکاف سه روز باشد، صحت
تلفیق محلّ تأمل و اشکال است و اگر بیشتر
باشد و از اول، نیت آن را داشته است، تلفیق
جایز است.^۲

مسأله‌ای در نذر روزه اعتکاف

آیات عظام خویی، وحید، سیستانی و فاضل:
اگر نذر اعتکاف کند، کمترین مقداری که
به آن نذرش ادا می‌شود، سه روز است. و اگر
کمتر از سه روز نذر کند، نذرش بسته نمی‌شود
(سیستانی: اگر اعتکاف معهود را نذر کرده
باشد، و گرنه صحیح است.) و همچنین اگر

۱. تحریر الوسیلة مرحوم امام، ج ۱، فی شروط الاعتکاف، الشرط الرابع
استفتائات جدید پایگاه اطلاع رسانی دفتر مقام معظم رهبری. www.leader.ir فروردین ۱۳۸۶، س ۱۹۴ ص ۳۳
هدایة العباد صافی گلپایگانی، ج ۱، شروط الاعتکاف، م ۱۴۰۲ الشرط
الرابع

هدایة العباد گلپایگانی، ج ۱، شروط الاعتکاف، م ۱۴۰۳ الشرط الرابع
وسيلة النجاة بهجت، شرائط صحة الاعتکاف، الشرط الرابع، م ۱۱۹۱
ص ۳۳۱ و استفتائات، ج ۲، س ۳۱۳۴ ص ۴۴۲
العروة الوثقی تعلیقه اراکی، خویی، مکارم، سیستانی، فاضل، نوری
همدانی ج ۲، کتاب الاعتکاف، الشرط الخامس
تنقیح مبانی العروة تبریزی، کتاب الصوم، شروط الاعتکاف، الشرط
الخامس، پاورقی ص ۲۳۰ و استفتائات جدید، تبریزی، ج ۱، س ۷۴۳ ص ۱۵۴
۲. بهجت، استفتائات، ج ۲، ص ۴۴۳.

سه روز معینی را نذر کند که اتفاقاً روز سوم آن عید باشد (پایان مسأله آیت الله فاضل). و اگر اعتکاف پنج روز را نذر کند، پس اگر به شرط عدم زیادی و نقصان باشد (بشرط لا) نذرش باطل است. اما اگر به شرط عدم زیادی باشد و لا بشرط نسبت به کمتر، اعتکاف سه روز بر او واجب است. و اگر به شرط عدم نقصان از پنج روز باشد و لا بشرط نسبت به زیادی، روز ششمی را به اعتکافش اضافه می کند، فرقی نمی کند که دو روز چهارم و پنجم را از سه روز اول جدا کند یا به آن ضمیمه نماید.^۱

۳.۱.۵.۳. منظور از روز در اعتکاف

پرسش: منظور از روز در اعتکاف چیست؟
آیات عظام مرحوم امام، خامنه ای، صافی گلپایگانی، اراکی، گلپایگانی، وحید خراسانی، فاضل لنکرانی، نوری همدانی، تبریزی: این سه روز از اذان صبح روز اوّل تا زوال حمرة مشرقیه (اذان مغرب) روز سوم است.
آیات عظام خوئی، سیستانی: آغاز آن اذان صبح روز اوّل است و انتهاء آن بنابر احتیاط واجب تا اذان مغرب روز سوم است.

۱. خویی، منهاج الصالحین، ج ۱، ص ۲۸۸؛ وحید خراسانی، منهاج الصالحین، ج ۲، ص ۳۲۱؛ سیستانی، منهاج الصالحین، ج ۱، ص ۳۴۱؛ فاضل، الاحکام الواضحه، ص ۲۶۸.

آیات عظام مکارم شیرازی، بهجت:

این سه روز از اذان صبح روز اول تا غروب آفتاب
روز سوم است هر چند احتیاط مستحب آن
است که تا اذان مغرب صبر کند.^۱

۶.۳. شرط مکانی اعتکاف (مسجد جامع بودن)

اعتکاف باید در مسجد جامع باشد (۱) و در غیر
مسجد و مسجد قبیلہ و مسجد بازار صحیح
نمی باشد. و اگر مسجد جامع متعدّد باشد،
بین آنها مخیر است. و احتیاط مستحب آن

۱. العروة الوثقی تعلیقه امام، خوئی، اراکی، سیستانی، گلپایگانی،
فاضل، مکارم، نوری همدانی ج ۲ کتاب الصوم، فصل فی الزّمان الذی
یصحّ فیہ الصوم

تحریر الوسیلة مرحوم امام، ج ۱، خاتمة فی الاعتکاف، الشرط الرابع ص
۲۷۸ و ۲۷۹ وسیلة النجاة بهجت، شرائط صحة الاعتکاف، الشرط الرابع
م ۱۱۹۱ ص ۱۳۱ و استفتائات ج ۲ ص ۳۱۳۲ و ص ۴۴۱ و ص ۳۱۳۳ ص ۴۴۲

زبدة الاحکام اراکی، الاعتکاف، شروطه، الشرط الرابع ص ۱۵۱
الاحکام الواضحة فاضل، الاعتکاف، الشرط الثالث ص ۲۶۸
استفتائات جدید مکارم، ج ۲ ص ۴۷۸ و ص ۱۶۲ و ص ۱۶۳ و ص ۴۷۹ و ص ۴۸۰
ص ۱۶۲ اعتکاف عبادتی کامل، ص ۷۵.

هدایة العباد گلپایگانی، ج ۱ شروط الاعتکاف، م ۱۴۰۳، الشرط الرابع
هدایة العباد صافی ج ۱ شروط الاعتکاف، م ۱۴۰۲، الشرط الرابع
استفتائات پیرامون اعتکاف، صافی، ص ۲۵ و ص ۲۷ و ص ۳۰ و ص ۲۶
منهاج سیستانی، خویی، تبریزی، وحید خراسانی الخاتمة فی الاعتکاف،
الشرط الثالث

توضیح المسائل وحید، احکام روزه ص ۲۷۵
استفتائات جدید، تبریزی ج ۱ ص ۷۴۰ الی ۷۴۳ ص ۱۵۴ و استفتائات
جدید، تبریزی ج ۲ ص ۶۶۲ ص ۱۴۱
استفتائات جدید پایگاه اطلاع رسانی دفتر مقام معظم رهبری. www.leader.ir، فروردین ۱۳۸۶، ص ۱۹۵ ص ۳۴

است که در صورت امکان، در مسجد الحرام یا مسجد النبی یا مسجد کوفه یا مسجد بصره معتکف شود (صاحب عروه).^۱

(۱) امام خمینی:

اعتکاف در مسجد جامع به قصد رجاء و مطلوبیت انجام شود؛ و در مساجد دیگر صحیح نمی باشد. و در مساجد اربعه مذکوره مشروع و صحیح است.^۲

مقام معظم رهبری:

اعتکاف در غیر مساجد اربعه مذکوره (هر مسجدی) به قصد رجاء و مطلوبیت مانعی ندارد.^۳

آیات عظام خوئی، گلپایگانی، اراکی، بهجت، صافی گلپایگانی، مکارم شیرازی، تبریزی، وحید خراسانی، نوری همدانی، فاضل لنکرانی: اعتکاف باید در مسجد باشد و اعتکاف در مسجد الحرام، مسجد النبی، مسجد جامع کوفه و مسجد بصره صحیح است. و همچنین اعتکاف در مسجد جامع هر شهر نیز صحیح است. و اما اعتکاف در غیر مسجد

۱. العروة الوثقی، ج ۲، ص ۷۷. شرائط صحة الاعتکاف شرط السادس

۲. تحریر الوسیله، ج ۱، ص ۲۸۸.

۳. مجموعه استفتائات در سایت.

جامع مانند مسجد قبيله يا بازار جائز نيست.

آيت الله سيستاني:

اعتكاف در مساجد اربعة مذكوره صحيح و احتياط مستحب آن است كه در صورت امكان، در مسجد الحرام يا مسجد النبي يا مسجد كوفه يا مسجد بصره معتكف شود همچنين اعتكاف در مسجد جامع هر شهر صحيح است مگر در زماني كه امامت آن مسجد اختصاص به فرد غير عادل داشته باشد كه در اين هنگام بنابر احتياط واجب جايز نيست.^۱

۱.۶.۳. تعريف مسجد جامع

مسجدي است كه اختصاص به گروه خاصي ندارد و اقشار مختلف مردم در آن رفت و آمد مي كنند (مشهور).

۱. تحرير الوسيلة امام ج ۱ في شروط الاعتكاف، الشرط الخامس هداية العباد صافي ج ۱، الاعتكاف، شروط الاعتكاف، م ۱۴۰۲ الشرط الخامس و استفتانات پيرامون اعتكاف، س ۳۴ ص ۲۸ هداية العباد گلپايگانی، ج ۱ شروط الاعتكاف، م ۱۴۰۳ الشرط السابع وسيلة النجاة بهجت، شرائط صحة الاعتكاف، الشرط الخامس، م ۱۱۹۲ ص ۳۳۱، استفتانات، بهجت، ج ۲، ص ۴۴۳. الاحكام الواضحة فاضل لنكراني، الاعتكاف، الشرط الرابع ص ۲۶۸ زبدة الاحكام اراكي، الاعتكاف، شروطه، الشرط الخامس ص ۱۵۱ العروة الوثقى تعليقه مكارم، نوري همداني ج ۲، كتاب الاعتكاف، الشرط السادس منهاج الصالحين سيستاني، تبريزي، وحيد خراساني ج ۱، الخاتمة في الاعتكاف، الشرط الرابع ص ۳۴۳

مقام معظم رهبری:

مسجد جامع مسجدی است که در شهر
برای اجتماع همهٔ اهل شهر بنا شده است،
بدون اینکه اختصاص به گروه و قشر خاصی
داشته باشد.^۱

آیت الله مکارم:

و منظور از مسجد جامع مسجدی است که
به طور مرتب در آن نماز جماعت برگزار می گردد.
بنابراین، در تمام چنین مساجدی اعتکاف
جایز است.^۲ مسجد جامع مسجدی است که
قشرهای مختلف در آن شرکت می کنند.^۳

آیت الله گلپایگانی:

مسجدی است که اغلب اوقات، بیشتر از سایر
مساجد جمعیت داشته باشد.^۴

آیت الله فاضل:

یعنی مسجد عمومی که محل اجتماع عامهٔ
مردم است و اختصاص به اهل یک محله و
گروه خاصی نداشته باشد.^۵

۱. اجوبة الاستفتائات، سؤال ۴۰۱

۲. اعتکاف عبادتی کامل ص ۸۰.

۳. مکارم، استفتائات، ج ۲، ص ۱۵۸، سؤال ۲۵۶.

۴. گلپایگانی، مجمع المسائل، ج ۱، سؤال ۱۰۱.

۵. فاضل، جامع المسائل ج ۱، ص ۶۱۷.

آیت الله تبریزی:

در سال یک دو بار اهالی شهر در آن نماز می خوانند.^۱

آیت الله بهجت:

اکثر اهالی شهر در آنجا نماز می خوانند.^۲
مسجدی است که در اوقات نماز معمولاً غالب اهالی شهر به آنجا می آیند، هر چند که از آن محل هم نباشند.^۳

س: تعریف مسجد جامع چیست؟ ملاک در تعیین مسجد جامع چیست؟ آیا ممکن است تعداد مساجد یک شهر یا روستا متعدّد باشد؟ آیا مساجد جامع ممکن است به هم خیلی نزدیک باشند؟

آیت الله صافی:

مسجد جامع در مقابل مسجد بازار و قبیله و امثال اینهاست که در آنها معظم اهل بلد جمع نمی شوند و آماده برای اجتماع آنها هم نشده است یعنی مسجدی است که در آن این خصوصیات باشد و ممکن است مسجد جامع متعدّد باشد و نیز نزدیک هم باشند.

۱. تبریزی، استفتائات، ج ۲، م ۶۵۶.

۲. بهجت، استفتائات، ج ۲، ص ۴۴۳، م ۳۱۳۸.

۳. استفتائات، ج ۲، ص ۱۷۷۹، ص ۹۲.

س: هر شهر و بلدى داراى مناطق و نواحى مختلفى از نظر عرف مردم و شهردارى است. آيا اعتكاف در مسجد جامع هر منطقه و كوى از شهر كه محلّ رفت و آمد مردم آن ناحيه و منطقه است، در صحّت اعتكاف معتبر است يا بايد مسجد جامع كلّ بلد باشد كه محلّ رفت و آمد عموم مردم شهر است يعنى جامعيت در كلّ بلد معيار باشد؟

آيت الله سيستانى:

مراد از مسجد جامع، مسجدى است كه اختصاص به محله يا منطقه خاص يا گروه خاصى نداشته باشد و محلّ اجتماع و رفت و آمد مردم مناطق و محلات مختلف شهر باشد و مشروعيت اعتكاف در غير مسجد جامع ثابت نيست بلكه آنچه از ظاهر روايات معتبر فهميده مى شود اختصاص اعتكاف مشروع به مسجد جامع مى باشد لکن چون أدله، قطعى و يقين آور نيست لذا اعتكاف در ساير مساجد غير مسجد جامع رجائاً و بدون قصد ورود، اشكال ندارد اما اعتكاف در جايى كه مسجد نيست و مثلاً حسينيه است يا فقط نمازخانه است صحيح نيست و مشروعيت ندارد.

آیت الله صافی گلپایگانی:

مسجد جامع عبارت از مسجدی است که به طور متعارف اختصاص به آمد و رفت قبیله خاص و یا اهالی محلّه خاص ندارد.

آیت الله مکارم شیرازی:

در هر مسجدی که نماز جماعت مرتّبی داشته باشد می توان معتکف شد.

آیت الله نوری همدانی:

اعتکاف در مسجد جامع هر منطقه کفایت می کند.

آیت الله حسینی شاهرودی:

اعتکاف در هر مسجد جامع و هر منطقه از شهر که نوعاً محلّ رفت و آمد عموم مردم می باشد، صحیح است و در مسجد خاصّ به محلّه یا بازار صحیح نیست.

آیت الله فاضل لنکرانی:

باید مسجد جامع کلّ بلد باشد؛ بلی ممکن است در یک شهر چند مسجد جامع باشد یا در شهر با دو جمعیت مستقل، دو مسجد جامع مستقل در اثر گسترش بهم چسبیده باشند که اعتکاف در هر یک از آنان صحیح است. بلی اگر در مسجد جامع بلد امکان اعتکاف

نباشد و لو به جهت کثرت جمعیت، به نظر آقا می‌توانید در مساجد دیگر شهر که سه وعده نماز در آنجا با جمعیت معتنا به خوانده می‌شود، معتکف شوید.

آیت الله بهجت:

جامعیت کلّ بلد معیار است.^۱

۲.۶.۳. راه‌های احراز مسجد جامع

مسجد بودن و جامع بودن آن، به علم یا شیوع مفید علم یا اطمینان یا به بیّنه (شهادت دو مرد عادل) یا به حکم حاکم شرع ثابت می‌شود و در خبر دادن عدل واحد تأمل است. (صاحب عروه)^۲

مشهور: مسجد بودن یا جامع بودن مسجد را از این راه‌ها می‌توان فهمید:

۱. خود انسان یقین یا اطمینان نماید.
۲. به طوری بین مردم مشهور باشد که از این شهرت و شیوع، یقین یا اطمینان به مسجدیت یا جامع بودن آن حاصل گردد.
۳. دو نفر مرد عادل بگویند.

پرسش: آیا مسجد بودن یا جامع بودن مسجد با حکم حاکم شرع ثابت می‌شود؟

۱. استفتاء خصوصی کتبی

۲. العروة الوثقی ج ۲ فصل الاعتکاف م ۲۴

آیات عظام اراکی، گلپایگانی، فاضل لنکرانی،
بهجت، نوری همدانی:
بلی با حکم حاکم شرع ثابت می شود.

آیات عظام مرحوم امام، خوئی، تبریزی، سیستانی:
چنانچه دو نفر یا دو گروه در مسجد بودن یا
جامع بودن مسجدی اختلاف داشته باشند و
به حاکم شرع برای رفع اختلاف مراجعه کنند،
با حکم حاکم شرع مسجدیت یا جامع بودن
مسجد ثابت می شود. (خویی: البته این در
صورتی است که هنگام رجوع به حاکم شرع،
وی حکم به مسجد بودن نماید و گرنه در
کفایت آن اشکال است.)

آیت الله مکارم شیرازی:
ثبوت مسجدیت یا جامع بودن مسجد با حکم
حاکم شرع محل اشکال است.

پرسش: آیا مسجد بودن یا جامع بودن مسجد
به وسیله خبر دادن يك مرد عادل ثابت
می شود؟

آیات عظام مرحوم امام، اراکی، گلپایگانی،
بهجت:

محل اشکال است.^۱

۱. العروة الوثقی تعلیقه آیات عظام مرحوم امام، اراکی، گلپایگانی،
خویی، سیستانی، فاضل، مکارم، نوری همدانی ج ۲ فی شرائط

آیات عظام فاضل لنکرانی، سیستانی:

ثابت نمی شود مگر مفید اطمینان باشد.
آیات عظام خوئی، تبریزی، مکارم شیرازی،
نوری همدانی:
ثابت می شود.

پرسش: مسجد جامع بودن محلی به چه
وسيله ای و از چه راهی محرز می شود، آیا حکم
حاکم کافی است یا خیر؟

آیت الله تبریزی:

به ۱. علم اطمینان؛ ۲. و اشتها ربین اهل بلد؛
۳. و نیز به بیّنه؛ ۴. و بلکه به خبر عدل و ثقہ
هم ثابت می شود؛ ۵. و همچنین در صورتی که
حاکم در مورد ترفع، حکم به مسجد بودن
مکانی بکند، مسجد بودن آن ثابت می شود.^۱

۳.۶.۳. مساجد جدید التأسيس

پرسش: برخی از مسجدهای جامع در شهرها، در
قدیم مرکزیت و جامعیت داشته و فعلاً به حالت
نیمه متروک درآمده و جامعیت خود را از دست
داده است؛ هرچند هنوز به آن مسجد جامع
اطلاق می شود و در عوض، مسجدهای بزرگ

الاعتکاف، م ۲۴

تنقیح مبانی العروة تبریزی، شروط الاعتکاف، م ۲۴ و پاورقی ۱ و ص ۲۵۰ و

استفتائات جدید تبریزی، ج ۱ ص ۷۶۶ و ۱۵۸

استفتائات بهجت، ج ۲ ص ۳۱۳۸ و ۴۴۲ و ۴۴۳

۱. استفتائات جدید، ج ۱، ص ۱۵۸، سؤال ۷۶۶.

با مرکزیت بیشتری ساخته شده است. آیا اعتکاف در این گونه مساجد جدید التأسيس، بدون عنوان مسجد جامع صحیح است؟
آیت الله بهجت:

باید عنوان مسجد جامع صدق کند.^۱

۴.۶.۳. تعدد در مسجد جامع

در صورت تعدد، مخیر است در هریک از آن مساجد اعتکاف نماید. (مشهور)^۲

۵.۶.۳. اعتکاف در مسجد مقدس جمکران **آیت الله بهجت:**

صحیح نیست؛ چون مسجد جامع شهر نیست.^۳

آیت الله صافی:

مسجد جمکران در حال حاضر از مساجد جامع محسوب می شود و اعتکاف در آن صحیح است.^۴

۱. استفتائات، ج ۲، س ۳۱۳۹ ص ۴۴۳

۲. العروة الوثقی تعلیقه آیات عظام امام، اراکی، گلپایگانی، خویی، سیستانی، فاضل، مکارم، نوری همدانی ج ۲ فی شرائط الاعتکاف شرط السادس

زبدة الاحکام اراکی، الاعتکاف، شروطه، الشرط الخامس ص ۱۵۱

استفتائات پیرامون اعتکاف صافی گلپایگانی، س ۳۹ ص ۳۰

استفتائات بهجت، ج ۲، س ۳۱۴۰ ص ۴۴۳

تنقیح مبانی العروة تبریزی، شروط الاعتکاف، الشرط السادس ص ۲۳۰ و

استفتائات جدید تبریزی، ج ۱، س ۷۴۴ ص ۱۵۴

۳. استفتائات، ج ۲، س ۳۱۴۱ ص ۴۴۳

۴. صافی، جامع الاحکام، ج ۱، ص ۱۴۴.

۶.۶.۳. اعتکاف در مساجد دیگر (مثل مسجد دانشگاه)

مقام معظم رهبری:

قبلاً گذشت که اعتکاف در هر مسجدی، حتی غیر از مسجدهای چهارگانه، تا هنگامی که بر آن مکان، اسم مسجد صدق کند، جایز است؛ مشروط به اینکه به قصد رجاء باشد، یعنی به امید اینکه مطلوب خداوند واقع شود و مختص به مسجد جامع نیست و ممکن است که یک شهر یا روستا چند مسجد جامع داشته باشد.^۱

آیت الله صافی:

اعتکاف در غیر مسجد جامع صحیح و مشروع نیست و احکام اعتکاف را ندارد. مسجد جامع مسجدی است که اختصاص به گروه و قبیله خاصی ندارد و اقشار مختلف مردم در آن رفت و آمد می کنند.^۲

آیت الله بهجت:

صحیح نیست؛ چون مسجد جامع شهر نیست.^۳

۱. مجموعه استفتائات مقام معظم رهبری آیت الله خامنه ای در سایت ایشان.

۲. پاسخ به سیصد سؤال، ج ۱، موجود در سایت.

۳. بهجت، استفتائات، ج ۲، ص ۴۴۳.

آیت الله فاضل:

یکی از شرایط صحت اعتکاف این است که در مسجد جامع باشد؛ یعنی مسجد عمومی که محل اجتماع عامه مردم است و اختصاص به محله و گروه خاص ندارد؛ مثل مسجد اعظم و مسجد امام در قم و مسجد امام و جمعه تهران. بنابراین در مسجد بازار و محله، اعتکاف صحیح نیست.^۱

آیت الله مکارم:

در تمام مساجد شهر که به طور مرتب در آن اقامه جماعت می شود، اعتکاف جایز است.^۲

۷.۶.۳. اعتکاف کردن در غیر مسجد جامع به قصد رجاء

آیت الله تبریزی:

اعتکاف باید در مسجد جامع شهر باشد. مشروعیت اعتکاف در غیر مسجد جامع ثابت نشده است.^۳

۱. جامع المسائل، ج ۱، ص ۱۶۰.

۲. اعتکاف عبادتی کامل، ص ۷۹ م ۳۶ و ص ۱۱۰ س ۲۳.

۳. استفتانات جدید، ج ۲، ص ۱۳۹، س ۶۵۰.

۸.۶.۳. اعتکاف در مسجد جامع روستا یا قصبه

آیت الله فاضل:

اعتکاف باید در مسجد جامع باشد و در مساجد جامع روستا هم صحیح است؛ و لو روستاها به هم نزدیک باشد.^۱

۹.۶.۳. اعتکاف در غیر مسجد جامع (مثل نمازخانه دانشگاه‌ها)

آیت الله مکارم:

اعتکاف باید در مسجد جامع باشد و منظور از مسجد جامع مسجدی است که قشرهای مختلف شهر در آن شرکت می‌کنند، و از اعتکاف در سایر مساجد و نمازخانه‌ها خودداری شود. در صورتی که گروه‌های خارج از دانشگاه برای اقامه نماز از جاهای مختلف به مسجد دانشگاه می‌آیند، اعتکاف در آن جایز است.^۲

۱۰.۶.۳. اعتکاف در مساجد جامع شهرها

آیت الله تبریزی:

اعتکاف در مساجد جامع شهرها مشروعیت دارد و اختصاص به مساجد اربعه ندارد.^۳

۱. جامع المسائل، ج ۲، ص ۱۸۲.

۲. استفتائات جدید، ج ۲، ص ۱۵۸.

۳. همان، ص ۱۳۸، س ۶۴۴.

(۲) آیت الله بهجت:

اعتکاف در مسجد جامع صحیح است ولی احتیاط مستحب و افضل آن است که در مساجد چهارگانه مسجد الحرام، مسجد النبی صلی الله علیه و آله، مسجد کوفه و مسجد بصره یا مسجد مدائن یا براءا باشد و این مساجد به حسب ترتیب دارای فضیلت هستند.^۱

۱۱.۶.۳. اعتکاف در مسجد جامع

آیت الله نوری همدانی:

مسجد جامع در ردیف مساجد چهارگانه است؛ ولی احوط آن است که در صورت امکان، در یکی از مساجد اربعه باشد.^۲

۷.۳. اجازه دادن کسی که اجازه او برای اعتکاف معتکف معتبر است (إذن شوهر، والدین و صاحب کار)

اگر اجیر خاص (۱) بخواهد معتکف بشود، باید اجازه از صاحب کار بگیرد. و همچنین اعتکاف زن اگر منافات با حقوق شوهر داشته باشد، باید اجازه شوهر را جلب کند و چنانچه اعتکاف فرزند موجب اذیت و آزار پدر و مادر گردد، باید

۱. وسیلة النجاة ص ۳۳۲.

۲. هزارویک مسألة فقهی، ج ۲، ص ۸۱.

رضایت آن‌ها را جلب کند. و اگر منافات با حق شوهر نداشته باشد یا باعث اذیت والدین نشود، نیازی به اجازه گرفتن نمی‌باشد؛ هرچند احتیاط مستحب اجازه گرفتن است؛ خصوصاً نسبت به همسر و پدر (صاحب عروه)^۱

(۱) اجیر خاص مراد اجیری است که صاحب کار مالك منافع و اعمال بدنی وی در مدّت اعتکاف می‌باشد

آیات عظام خوئی، اراکی، فاضل لنکرانی، مکارم شیرازی، نوری همدانی، بهجت:

کسی که در استخدام دیگری است مانند برخی از کارمندان یا کارگران در صورتی که قرارداد اجاره به گونه‌ای است که صاحب کار مالك منافع و اعمال بدنی اجیر می‌باشد و اعتکاف با عمل اجاره منافات دارد باید از صاحب کار اجازه بگیرد.^۲

مرحوم امام:

کسی که در استخدام دیگری و اجیر اوست در صورتی که قرارداد اجاره به گونه‌ای است که صاحب کار مالك منافع و اعمال بدنی اجیر در

۱. العروة الوثقی، ج ۲، ص ۷۸.

۲. آیه الله بهجت در ادامه چنین می‌فرمایند: و ممکن است آنچه مبطل اعتکاف باشد، منع و نهی مستأجر باشد نه مجرد عدم اذن و اجازه او.

مدت اعتکاف می باشد، اجیر باید از صاحب کار و مستأجر برای اعتکاف اجازه بگیرد اما در غیر این صورت اعتبار اجازه در صحت اعتکاف معلوم نیست بلکه در بعضی فروض، معلوم العدم است.

آیات عظام گلیایانی، صافی گلیایانی:

کسی که در استخدام دیگری و اجیر اوست در صورتی که قرارداد اجاره به گونه ای است که صاحب کار مالک منافع و اعمال بدنی اجیر می باشد، اجیر باید از صاحب کار و مستأجر برای اعتکاف اجازه بگیرد اما اگر اجیر مالک منافع بدنی خویش است و تنها برای انجام عملی در ذمه اجیر شده است، مخالفت او و وفاء نکردن به آنچه برایش اجیر شده موجب بطلان اعتکاف نیست.

آیت الله سیستانی:

کسی که در استخدام دیگری و اجیر اوست در صورتی که قرارداد اجاره به گونه ای است که صاحب کار مالک منافع و اعمال بدنی اجیر می باشد، در صورتی که مستأجر در مکث و توقف خارج از محل کار مجاز باشد و اعتکاف هم برای شغل و کسب نباشد، اعتکافش صحیح است، هرچند در خصوص اعتکاف از

صاحب کار اجازہ نگرفته باشد.^۱

۱.۷.۳. اجازة پدر و مادر

پرسش: آیا فرزند باید برای اعتکاف از والدین خود اجازہ بگیرد حتی اگر معتکف شدن او موجب اذیت و آزار و یا زحمت آنان نباشد؟

مرحوم امام، آیات عظام گلپایگانی، تبریزی، خوئی، وحید خراسانی، مکارم شیرازی، سیستانی، فاضل لنکرانی، نوری همدانی، بهجت :

در صورتی کہ اعتکاف موجب آزار و اذیت والدین باشد (و آنان به جهت مہربانی و شفقت بر فرزند ناراحت می شوند)، اجازہ از آنان لازم است و اگر موجب اذیت آنان نباشد احتیاط مستحب است اجازہ بگیرد.^۲

۱. تحریر الوسيلة ج ۱ خاتمة فی الاعتکاف، فی شروطہ، الشرط السادس وسیلة النجاة بہجت، شرائط صحة الاعتکاف، الشرط السادس، م ۱۱۹۳
 ہدایة العباد گلپایگانی، ج ۱، شروط الاعتکاف، م ۱۴۰۳
 ہدایة العباد صافی گلپایگانی، شروط الاعتکاف، م ۱۴۰۲
 زبدۃ الاحکام اراکی، الاعتکاف، شروطہ، الشرط السادس ص ۱۵۲
 العروة الوثقی تعلیقہ فاضل، سیستانی، خویی، مکارم، گلپایگانی، نوری ہمدانی، ج ۲، کتاب الاعتکاف، الشرط السابع
 ۲. ہدایة العباد گلپایگانی، ج ۱، شروط الاعتکاف، م ۱۴۰۳، الشرط السادس
 الاحکام الواضحة فاضل لنکرانی، الاعتکاف، الشرط الخامس ص ۲۶۹
 العروة الوثقی تعلیقہ مکارم، فاضل، گلپایگانی، نوری ہمدانی، خویی، سیستانی، ج ۲، کتاب الاعتکاف، الشرط السابع

آیت الله صافی گلپایگانی:

در صورت عدم ایذاء^۱ اجازه والدین شرط نیست، بلی احتیاط خوب است.^۲
و در استفتاء دیگر می فرمایند:
در صورت عدم ایذاء، اذن والدین شرط نیست.
بلی اگر فرزند بداند که پدر یا مادر، از انجام اعتکاف به جهت مهربانی و شفقت بر او ناراحت می شوند، باید رضایت ایشان را جلب نماید و با نهی آن ها، اعتکاف باطل می گردد.^۳

۲.۷.۳. اجازه شوهر

پرسش: آیا اذن شوهر در اعتکاف زن لازم است؟
پاسخ: در صورتی که اعتکاف زن بدون اجازه شوهرش موجب از بین رفتن حق شوهر^۴ باشد:

آیات عظام خوئی، تبریزی، وحید خراسانی، صافی گلپایگانی، گلپایگانی، بهجت، فاضل لنکرانی، مکارم شیرازی، نوری همدانی:
اجازه شوهر لازم است.^۵

۱. ایذاء: اذیت و آزار رساندن.

۲. هدایة العباد صافی گلپایگانی، ج ۱، شروط الاعتکاف، م ۱۴۰۲، الشرط السادس ص ۲۳۷ و استفتائات پیرامون اعتکاف، س ۲۴ ص ۲۳

۳. پاسخ به سیصد سؤال، ج ۲.

۴. حق شوهر بر زن در دو مورد است: ۱. حق استمتاع و استفاده جنسی در هر وقتی که شوهر درخواست نماید. ۲. حق اجازه گرفتن از شوهر برای خروج از منزل، لذا همسر دائمی باید برای خروج از منزل از شوهر اجازه بگیرد.

۵. تحریر الوسيلة مرحوم امام، ج ۱، فی شروط الاعتکاف، الشرط السادس

مرحوم امام:

بنابر احتیاط واجب لازم است.
و اگر اعتکاف منافی با حق شوهر نباشد:

آیات عظام تبریزی. اراکی :

اجازه شوهر باز هم بنابر احتیاط واجب لازم
است.

آیت الله بهجت:

اعتبار اجازه محل اشکال است هر چند مطابق
با احتیاط وجوبی است.

آیات عظام فاضل لنکرانی. مکارم شیرازی. نوری
همدانی:

در صورتی که روزه اعتکاف، روزه مستحبی
باشد بنابر احتیاط واجب اجازه شوهر لازم است.

وسيلة النجاة بهجت، شرائط صحة الاعتكاف، الشرط السادس، م ۱۱۹۳
ص ۳۳۲

هداية العباد صافی ج ۱، شروط الاعتكاف، م ۱۴۰۲، الشرط السادس
هداية العباد گلپایگانی، ج ۱، شروط الاعتكاف، م ۱۴۰۳، الشرط السادس
الاحكام الواضحة فاضل، الاعتكاف، الشرط الخامس ص ۲۶۹ و
العروة الوثقى تعليقه مکارم، فاضل، گلپایگانی، اراکی، نوری همدانی،
خویی، سیستانی، ج ۲، کتاب الاعتكاف، الشرط السابع
زبدة الاحكام اراکی، الاعتكاف، شروطه، الشرط السادس ص ۱۵۲
منهاج الصالحين خوئی، تبریزی، وحید، سیستانی ج ۱ الخاتمة فی
الاعتكاف، الشرط الخامس

آیات عظام مرحوم امام . صافی گلپایگانی .

گلپایگانی :

اجازه شوهر لازم نیست هر چند احتیاط مستحب
اجازه گرفتن است.

آیات عظام خوئی . وحید خراسانی :

اجازه لازم نیست هر چند احتیاط مستحب
است که اجازه بگیرد. بله، در صورتی که روزه
اعتکاف، روزه مستحبی باشد و شوهر از گرفتن
روزه مستحبی نهی نماید، بنابر احتیاط واجب
اجازه شوهر لازم است.

آیت الله سیستانی :

زمانی که مکث زن در مسجد حرام باشد مثل
موردی که زن بدون اجازه از منزل خارج شده
باشد، اعتکاف باطل است و در صورتی که
مکث زن در مسجد حرام نباشد ولی اعتکاف
منافی با حق شوهر باشد، صحّت اعتکافش در
صورتی که بدون اجازه شوهرش باشد، محل
اشکال است.^۱

۱ . منهاج الصالحین سیستانی، ج ۱، الخاتمة فی الاعتکاف، الشرط
الخامس ص ۳۴۳ و العروة الوثقی تعلیقه سیستانی، ج ۲، کتاب الاعتکاف،
شرائط الصحة، الشرط السابع، پاورقی ۱۵ ص ۴۸۲

۸.۳. استمرار ماندن در مسجد

انسان در مدت اعتکاف باید در مسجد بماند و اگر عمداً و با اختیار و بدون عذر از مسجد خارج شود، اعتکاف باطل می‌شود و فرقی بین علم به حکم و جاهل به آن نیست (۱). اما اگر به خاطر فراموشی (۲) یا اکراه (۳) یا ضرورت عقلی یا ضرورت شرعی یا ضرورت عرفی مثل خارج شدن برای قضای حاجت یا غسل جنابت و مانند آن خارج شود، اشکال ندارد.

و ملاک در عدم خروج از مسجد، صدق عرفی بودن در مسجد است؛ پس خارج شدن بعضی از اجزای بدن مثل دست یا پا و مانند این‌ها اشکالی ندارد. (صاحب عروه).^۱

(۱) مراجع عظام: اگر معتکف از محل اعتکاف عمداً و اختیاراً در غیر موارد ضروری و مجاز برای خروج، خارج گردد، اعتکافش باطل می‌شود، هر چند از روی ندانستن مسأله و جهل به حکم باشد.^۲

(۲) اگر معتکف از روی فراموشی از مسجد خارج

۱. العروة الوثقی، ج ۲، ص ۷۸.

۲. منهاج الصالحین خوئی، تبریزی، وحید، سیستمی الخاتمة فی الاعتکاف، الشرط السادس

هدایة العباد گلپایگانی، ج ۱، الاعتکاف، م ۱۴۰۳، الشرط السابع

هدایة العباد صافی گلپایگانی، ج ۱، الاعتکاف، م ۱۴۰۲، الشرط السابع

شود و زمان خروج طولانی نشود به مقداری که صورت اعتکاف به هم بخورد :

مرحوم امام، آیات عظام بهجت، اراکی، فاضل لنکرانی، نوری همدانی: اعتکاف باطل نمی شود.

آیات عظام خویی، تبریزی، سیستانی: اعتکاف باطل می شود.

آیات عظام گلپایگانی و صافی: عدم بطلان محل اشکال است. پس اگر اعتکاف واجب شده باشد، احتیاط به اتمام و اعاده اعتکاف ترک نشود.

آیت الله مکارم: اعتکاف بنابر احتیاط واجب باطل می شود.

آیت الله وحید: بطلان اعتکاف محل اشکال است.^۱

۱. وسیلة النجاة بهجت، خاتمة فی الاعتکاف، شرائط صحة الاعتکاف،

م ۱۱۹۴، الشرط السابع ص ۳۳۲

تحریر الوسيلة مرحوم امام، ج ۱، خاتمة فی الاعتکاف، القول فی شروطه،

الشرط السابع ص ۲۷۹

الاحکام الواضحة فاضل لنکرانی، الاعتکاف، الشرط السادس ص ۲۶۹

العروة الوثقی تعلیقه اراکی، مکارم، نوری همدانی ج ۲، کتاب

الاعتکاف، شروط الاعتکاف، الشرط الثامن

وحید خراسانی، الحاشية من منهاج الصالحين، ج ۲، ص ۳۰۹.

تحریر الوسيلة مرحوم امام ج ۱، فی شروط الاعتکاف، الشرط السابع

(۳) اگر معتکف از روی اکراه و اجبار از مسجد خارج شود و زمان خروج طولانی نشود به مقداری که صورت اعتکاف به هم بخورد :

مرحوم امام، آیات عظام، تبریزی، صافی گلپایگانی، خوئی، وحید خراسانی، سیستانی، بهجت، اراکی، فاضل لنکرانی، مکارم شیرازی،

نوری همدانی:

اعتکاف باطل نمی شود.

آیت الله گلپایگانی:

عدم بطلان محل اشکال است. پس اگر اعتکاف واجب شده باشد، احتیاط به اتمام و اعاده اعتکاف ترک نشود.^۱

ص ۲۷۹

منهاج الصالحین خوئی، تبریزی، وحید، سیستانی ج ۱، الخاتمة فی الاعتکاف، الشرط السادس

۱. هدایة العباد صافی، ج ۱، الاعتکاف، شروط الاعتکاف، م ۱۴۰۲، الشرط

السابع استفتائات پیرامون اعتکاف، صافی س ۶۵ ص ۴۹

هدایة العباد گلپایگانی، ج ۱ شروط الاعتکاف، م ۱۴۰۳، الشرط السابع

وسيلة النجاة بهجت، شرائط صحة الاعتکاف، م ۱۱۹۴ ص ۳۳۲ و

استفتائات، ج ۲ س ۳۱۴۹ ص ۴۴۵

الاحکام الواضحة فاضل لنکرانی، الاعتکاف، الشرط السادس ص ۲۶۹

زبدة الاحکام اراکی، الاعتکاف، شروطه، الشرط السابع ص ۱۵۲

العروة الوثقی تعلیقه مکارم، نوری همدانی ج ۲ کتاب الاعتکاف، الشرط

الثامن

. همان

مسأله: اگر معتکف به خاطر کار ضروری از مسجد خارج شود ولی مدّت خروجش طولانی گردد، به گونه‌ای که صورت اعتکاف از بین برود، اعتکافش باطل است، هرچند خروجش از روی اکراه یا اجبار یا اضطرار و یا فراموشی باشد (مراجع عظام)^۱

صورت‌های جواز خروج از مسجد

۱. ادای شهادت

آیات عظام مرحوم امام، اراکی، گلپایگانی، فاضل لنکرانی، مکارم شیرازی، صافی گلپایگانی، بهجت، نوری همدانی: جایز است.

آیات عظام تبریزی، خوئی، وحید خراسانی، سیستانی: محلّ اشکال است مگر آنکه از ضرورات عرفیه بشمار آید.^۲

۱. منهاج الصالحین خویی، تبریزی، وحید، سیستانی ج ۱، الخاتمة فی الاعتکاف، الشرط السادس

هدایة العباد گلپایگانی، ج ۱ الاعتکاف، م ۱۴۱۶

هدایة العباد صافی گلپایگانی، ج ۱، الاعتکاف، م ۱۴۱۵ ص ۲۴۰

۲. وسیلة النجاة بهجت، شرائط صحة الاعتکاف، م ۱۲۰۶ ص ۳۳۵

تحریر الوسيلة مرحوم امام، ج ۱، خاتمة فی الاعتکاف، القول فی شروطه، م ۱۲

الاحکام الواضحة فاضل لنکرانی، الاعتکاف، الشرط السادس ص ۲۶۹

زبدة الاحکام اراکی، الاعتکاف، شروطه، م ۳ ص ۱۵۳

س: نظر مرجع عالیقدر السید الخوئی این بود که برای اقامه شهادت معتکف نمی‌تواند از مسجد خارج شود، مراد چیست؟

آیت الله تبریزی:

در صورتی که کسی باشد اقامه شهادت کند که اقامه شهادت موقوف به شهادت معتکف نباشد، نمی‌تواند خارج شود.^۱

۲.۱.۲. اداء دین

س: آیا معتکف برای اداء دین می‌تواند از مسجد خارج گردد یا باید وکیل بگیرد؟^۲

العروة الوثقی تعلیقه مکارم، نوری همدانی ج ۲، کتاب الاعتکاف، فی شرائط الاعتکاف، م ۳۶

استفتائات جدید، مکارم ج ۲، س ۴۹۰ صص ۱۶۳ و ۱۶۴

. تحریر الوسیلة ج ۱، خاتمة فی الاعتکاف، القول فی شروطه، م ۹ ص ۲۸۱

وسيلة النجاة بهجت، شرائط صحة الاعتکاف، م ۱۲۰۳ ص ۳۳۴

هدایة العباد گلپایگانی، ج ۱ شروط الاعتکاف، م ۱۴۱۳ ص ۲۸۰

هدایة العباد صافی گلپایگانی، ج ۱ شروط الاعتکاف، م ۱۴۱۲ ص ۲۳۹

الاحکام الواضحة فاضل، الاعتکاف، الشرط السادس ص ۲۶۹

زبدة الاحکام اراکی، الاعتکاف، شروطه، م ۲ ص ۱۵۲

العروة الوثقی تعلیقه امام، مکارم، نوری همدانی ج ۲، شروط الاعتکاف،

م ۳۰

هزارو يك مسألة فقهی، ج ۲ س ۲۸۳ ص ۸۳

منهاج الصالحین خوئی، تبریزی، سیستانی، وحید ج ۱ الخاتمة فی

الاعتکاف، الشرط السادس.

۱. استفتائات جدید، ج ۲ ص ۶۳۷ ص ۱۳۷

۲. استفتائات خصوصی کتبی توسط اداره پاسخ‌گویی به مسائل دینی

آستان قدس رضوی، س ۱۱

آیت الله مکارم شیرازی:

در صورتی که بتواند شخص دیگری را مأمور
این کار کند اولویت دارد.

آیت الله صافی گلپایگانی:

بلی می تواند و در بعض موارد واجب است.

آیت الله بهجت:

معلوم شد لزوم اقتصار بر ضرورت و لذا تا نائب
گرفتن مقدور باشد نباید خارج شود.

آیت الله وحید خراسانی:

وکیل بگیرد.

آیت الله شبیری زنجانی:

با نبودن محذور باید وکیل بگیرد.

آیت الله خامنه ای:

اگر محذوری ندارد وکیل بگیرد.

آیت الله سیستانی:

اگر می تواند باید وکیل بگیرد.

آیت الله فاضل لنکرانی:

می تواند خارج شود و واجب نیست حتماً وکیل
بگیرد.

آیت الله حسینی شاهرودی:

چنانچه وکیل گرفتن مشکل نباشد، وکیل بگیرد.

آیت الله نوری همدانی:

چنانچه ضرورت داشته باشد، اشکال ندارد.^۱

مسأله: آیات عظام خوئی، اراکی، گلپایگانی، مرحوم امام، مکارم شیرازی، سیستانی، تبریزی، فاضل لنکرانی، بهجت، نوری همدانی:

اگر بر معتکف خروج از محلّ اعتکاف واجب باشد مثل اداء دینی که بر عهده او واجب است یا انجام واجب دیگری که این اداء دین یا انجام واجب متوقف بر خروج است و لکن او خلاف وظیفه رفتار نموده و خارج نشود گنهکار است ولی اعتکافش باطل نمی شود.^۲

۱. استفتاء خصوصی کتبی

۲. العروة الوثقی تعلیقه آیات عظام مرحوم امام، اراکی، گلپایگانی، مکارم، خوئی، سیستانی، فاضل، نوری همدانی ج ۲ کتاب الاعتکاف، فی شرائط الاعتکاف، م ۳۴

هزار يك مسأله فقهی، ج ۲ س ۲۸۳ ص ۸۳

تنقیح مبانی العروة تبریزی، کتاب الصوم، شروط الاعتکاف، م ۳۴ ص ۲۵۸

استفتائات بهجت، ج ۲ س ۳۱۵ ص ۴۴۵ و ۴۴۶

۲. نماز جماعت

آیات عظام مرحوم امام . سیستانی . نوری
همدانی:

خروج برای نماز جماعت مشکل است مگر در
مگّه مکّرمه.

آیات عظام گلپایگانی . صافی گلپایگانی:

خروج برای نماز جماعت مشکل است بلکه
در خارج از محلّ اعتکاف نماز نخواند اگرچه
حکم خروجش برای حاجتی بوده است که به
سبب آن خروج جایز بوده است، مگر در مگّه
مکّرمه.

آیت الله فاضل لنکرانی:

خروج محلّ اشکال است حتّی در مگّه.

آیت الله مکارم شیرازی:

جائز نیست.

آیات عظام اراکی، خوئی:

می تواند.

آیت الله تبریزی:

معتکف نمی تواند برای نماز جماعت از محلّ
اعتکاف خارج شود بلکه در خارج از محلّ

اعتکاف نماز نخواند مگر در مگه مکرمه.^۱

آیت الله بهجت:

فی الجملة می تواند.^۲

۳. تشییع جنازه و عیادت مریض

آیات عظام اراکی، گلپایگانی، خوئی، تبریزی، وحید خراسانی، سیستانی، فاضل لنکرانی، مکارم شیرازی، صافی گلپایگانی، بهجت: خروج معتکف برای تشییع جنازه یا عیادت مریض جائز است.

آیات عظام مرحوم امام، نوری همدانی:

در صورتی که میت یا مریض يك نحو وابستگی به معتکف داشته باشد به طوری که شرکت در تشییع جنازه یا عیادت کردن از او از ضرورت های عرفی حساب آید جایز است.^۳

۱. تحریر الوسيلة ج ۱، خاتمة فی الاعتکاف، القول فی شروطه، م ۹ ص ۲۸۱
 زبدة الاحکام اراکی، الاعتکاف، شروطه، م ۲ ص ۱۵۲
 هداية العباد گلپایگانی، ج ۱ شروط الاعتکاف، م ۱۴۱۳ ص ۲۸۰
 هداية العباد صافی ج ۱ شروط الاعتکاف، م ۱۴۱۲ ص ۲۳۹
 العروة الوثقی تعلیقه فاضل، مکارم، خویی، سیستانی، نوری همدانی، شرائط الاعتکاف، م ۳۰
 منهاج الصالحین سیستانی، ج ۱ الخاتمة فی الاعتکاف، الشرط السادس ص ۳۴۴

هزار و يك مسألة فقهی، ج ۲ ص ۲۷۷، ۸۲
 تنقیح مبانی العروة تبریزی، شروط الاعتکاف، م ۳۰ پاورقی ۱ ص ۲۵۴
 ۲. استفتائات، ج ۲، ص ۴۴۵.
 ۳. هداية العباد گلپایگانی، ج ۱ شروط الاعتکاف، م ۱۴۱۳
 هداية العباد صافی ج ۱ شروط الاعتکاف، م ۱۴۱۲

۴. نماز جمعه

چنانچه نماز جمعه در بیرون از محل اعتکاف
برگزار شود:

آیات عظام گلپایگانی، صافی گلپایگانی، بهجت،
فاضل لنکرانی، مکارم شیرازی، سیستانی:
معتکف می تواند برای شرکت در نماز جمعه از
محل اعتکاف خارج گردد ولی خروج او باید به
مقدار لازم باشد.^۱

آیت الله شبیری زنجانی:

اگر عرفاً و یا شرعاً ضرورتی نباشد، به احتیاط

منهاج الصالحین خوئی، سیستانی، تبریزی، وحید ج ۱ الخاتمة فی
الاعتکاف، الشرط السادس
تعليقه العروة الوثقى مكارم، نوری همدانی ج ۲ شروط الاعتکاف، م ۳۰
استفتائات جدید مکارم، ج ۲، ص ۱۶۴.
هزار و يك مسئله فقهي، ج ۲ س ۲۷۸ ص ۸۲
وسيلة النجاة بهجت، شرائط صحة الاعتکاف، م ۱۲۰۳ ص ۳۳۴
الاحکام الواضحة فاضل، الاعتکاف، الشرط السادس ص ۲۶۹
زبدة الاحکام اراکي، الاعتکاف، شروطه، م ۲ ص ۱۵۲
تحریر الوسيلة مرحوم امام ج ۱ خاتمة فی الاعتکاف، القول فی شروطه،
م ۹

۱. هداية العباد گلپایگانی ج ۱، الاعتکاف، م ۱۴۱۳
هداية العباد صافی ج ۱، الاعتکاف، م ۱۴۱۲
وسيلة النجاة بهجت، شرائط صحة الاعتکاف، م ۱۲۰۳ ص ۳۳۴
استفتائات، بهجت ج ۲، ص ۴۴۵؛
الاحکام الواضحة فاضل الاعتکاف، الشرط السادس ص ۲۶۹
جامع المسائل، ج ۱، ص ۱۶۰
تعليقه العروة الوثقى سیستانی، مکارم ج ۲ کتاب الاعتکاف، شرائط
الصحة م ۳۰

واجب نمی تواند خارج شود.^۱

آیت الله تبریزی:

معتکف نمی تواند برای شرکت در نماز جمعه
از محل اعتکاف خارج گردد.^۲

آیت الله نوری همدانی:

نمی تواند مگر اینکه حضورش ضرورت داشته
باشد.^۳

۵. استقبال و تودیع مؤمن

آیات عظام خویی و وحید و سیستانی:
اشکال دارد.^۴

آیت الله تبریزی:

جایز نیست.^۵

آیات عظام گلپایگانی و صافی و بهجت:
جایز است.^۶

اعتکاف عبادتی کامل، ص ۸۴.

۱. استفتائات خصوصی کتبی توسط اداره پاسخ گویی به مسائل دینی
آستان قدس رضوی، س ۳

۲. استفتائات جدید، ج ۲ س ۶۳۶ و ۱۳۷ و تنقیح مبانی العروة تبریزی،

کتاب الصوم، شروط الاعتکاف، م ۳۰ پاورقی ۱ ص ۲۵۳ و ۲۵۴

۳. هزار يك مسأله فقهی، ج ۲ س ۲۸۶ و ۸۳ و ۸۴

۴. خویی و وحید، منهاج الصالحین ج ۲ ص ۳۰۹؛ سیستانی، منهاج
الصالحین، ج ۱ ص ۳۳۴.

۵. استفتائات جدید، ج ۲، س ۶۵۸.

۶. گلپایگانی هدایة العباد، ج ۱ م ۱۴۱۳؛ صافی هدایة العباد ج (م ۱۴۱۲)

۶. خروج برای وضو و غسل مستحبی

س: آیا در هنگام اعتکاف برای غسل‌های مستحبی مثل غسل عمل امّ داوود یا غسل جمعه یا وضوء مستحبی می‌تواند از مسجد خارج بشود؟

آیت الله فاضل لنکرانی:

مانعی ندارد.

آیت الله صافی گلپایگانی:

بلی می‌تواند.

آیت الله وحید خراسانی:

خیر.

آیت الله بهجت:

می‌تواند با اقتصار بر اقل.

آیت الله شبیری زنجانی:

در فرض ضرورت شرعی و عرفی می‌تواند از مسجد خارج شود.

آیت الله مکارم شیرازی:

برای وضو و غسل مستحبی و مانند آن اشکالی ندارد.^{۲۱}

بهجت، وسیلة النجاة، ص ۳۳۵.

۱. استفتائات خصوصی کتبی توسط اداره پاسخ‌گویی به مسائل دینی

آستان قدس رضوی، س ۳

۲. استفتائات جدید مکارم شیرازی، ج ۲، س ۴۹۶ ص ۱۶۵

آیت الله تبریزی:

خارج شدن برای وضو و غسل مستحبی و مساوٰک زدن جایز نیست.^۳
 س: خارج شدن از محلّ اعتکاف برای وضوی نماز مستحبی (که وضو شرط صحت آن است) یا قرائت قرآن (که وضو شرط کمال آن است) چه حکمی دارد؟

آیت الله خامنه ای:

اگر امکان وضو گرفتن در داخل مسجد نباشد، مانع ندارد لکن خروج به مقدار ضرورت و نیاز باشد.

آیت الله مکارم شیرازی:

در صورتی که امکان وضو گرفتن در مسجد نباشد، مانعی ندارد.

آیت الله حسینی شاهرودی:

چنانچه در مسجد ممکن نباشد، می تواند برای وضو گرفتن بیرون رود.

آیت الله فاضل لنکرانی:

خروج از مسجد برای وضو گرفتن چه وضو مستحب باشد و چه واجب، در صورتی که در مسجد امکان وضو گرفتن نباشد، مانعی ندارد

۳. استفتائات جدید ج ۲ ص ۶۳۶ و استفتائات جدید ج ۱ ص

و سیره متشرّعه بر این بوده است.

آیت الله بهجت:

خارج شدن برای وضوی مستحبّی جایز است.

آیت الله سیستانی:

اشکال دارد.^۱

س: در صورتی که شرایط برای وضو گرفتن در خود مسجد فراهم باشد، آیا معتکف می تواند به خارج از مسجد برای وضو گرفتن برود؟
(مراجع عظام): در فرض مرقوم نمی تواند.^۲

۷. شرکت در درس

س: آیا معتکف برای شرکت در درس دبیرستان یا دانشگاه یا حوزه می تواند از محلّ اعتکاف خارج گردد؟

آیت الله خامنه ای:

در غیر موارد ضرورت عرفی نمی تواند و در مواردی که ضرورت عرفی دارد، خروج نباید به حدّی باشد که صورت اعتکاف محو شود.

آیت الله مکارم شیرازی:

جایز نیست مگر اینکه ضرورت مهمّی داشته باشد.

۱. استفتاء خصوصی کتبی

۲. استفتاء خصوصی کتبی

آیت الله صافی گلپایگانی:
نمی تواند.

آیت الله وحید خراسانی:
نمی تواند مگر ضرورت عرفیه باشد.

آیت الله فاضل لنکرانی:
خیر.

آیت الله شبیری زنجانی:
معیار در جواز خروج، ضرورت شرعی و یا عرفی
است و تعیین مصداق ضرورت عرفی از شأن
فقیه خارج است و بر فرض تعیین، برای مقلد
حجت نیست.^۱

آیت الله حسینی شاهرودی:
در غیر موارد ضروری موجب بطلان است.^۲
س: آیا برای معتکف جایز است خروج از مسجد
برای شرکت در درسهای حوزه؟

آیت الله اراکی:
بعید نیست شرکت در درس از موارد حاجت
عرفیه و ضرورت عرفیه باشد و خروج برای آن به

۱. استفتائات خصوصی کتبی توسط اداره پاسخ گویی به مسائل دینی
آستان قدس رضوی، س ۸، جامع الاحکام، ج ۱ س ۵۱۵ ص ۱۴۴ پاسخ به
سیصد مسأله موجود در سایت آیت الله صافی
۲. استفتاء خصوصی کتبی

مقدار ضرورت جائز است.^۱

آیت الله بهجت:

اشکال ندارد؛ ولی به حدی نرسد که صورت اعتکاف محو شود.^۲

آیات عظام تبریزی، نوری همدانی: جایز نیست.^۳

۸. شرکت در امتحان

آیت الله مکارم:

شرکت در امتحان در صورت ضرورت اشکال ندارد؛ ولی در اولین فرصت به محل اعتکاف بازگردد.^۴

آیت الله وحید:

خروج از محل اعتکاف برای امتحان مهم، ضرورت عرفیه به حساب آمده و مانعی ندارد.^۵
س: شخصی می خواهد ایام البیض ماه رجب در مسجد جامع اعتکاف کند، ولی روز پانزدهم، ساعت سه بعد از ظهر برای امتحان باید بیرون

۱. استفتائات، اعتکاف، س ۲ ص ۵۹

۲. استفتائات، ج ۲، ص ۴۴۵.

۳. هزار و یک مسأله فقهی نوری همدانی، ج ۲ س ۲۷۶ ص ۸۲ و استفتائات

جدید تبریزی، ج ۲ س ۶۴۵ ص ۱۳۸

۴. اعتکاف عبادتی کامل، ص ۱۱۶ تا ۱۲۰.

۵. استفتائات آیت الله وحید، موجود در سایت معظم له به نشانی:

www.vahid.khorasani.i

برود آیا مورد از موارد ضرورت محسوب می شود
و به چه نحو باید خارج شود؟

آیت الله اراکی:

در صورتی که وقت امتحان منحصر باشد و
وقت دیگری نداشته باشد خروج مانعی ندارد به
شرط آنکه اقتصار کند به اقل مسافت، و اقرب
طرق، و اقل ازمنه امکان، به طوری که بیش از
مقدار ضرورت، خارج مسجد مکث نکند و زیر
سقف ننشیند و راه نرود حتی الامکان و پس از
قضای ضرورت فوراً برگردد.^۱

س: آیا معتکف برای شرکت در امتحانات
دبیرستان یا دانشگاه یا حوزه می تواند از محل
اعتکاف خارج شود؟

آیت الله سیستانی:

چنانچه ضرورت عرفی باشد می تواند ولی نباید
مدّت خروجش طولانی گردد، به گونه ای که
صورت اعتکاف از بین برود.^۲

پرسش: الف. آیا معتکف می تواند برای شرکت
در جلسه امتحان (به مدّت طولانی یا کوتاه) از

۱. استفتائات، اعتکاف، س ۳ ص ۵۹

۲. استفتاء خصوصی کتبی، تذکر: معظّم له در تعیین حدود عرفی
مقدار خروج فرموده اند: خروج برای حدود یک ساعت برای ضرورت
عرفی اشکال ندارد و بیش از آن محل اشکال می باشد و چنانچه زمان
خروج بسیار طولانی گردد که صورت اعتکاف به هم بخورد، اعتکاف
باطل می شود.

مسجد خارج شود؟

ب. در صورت جواز تا چه مقدار می تواند در جلسه امتحان بماند؟

آیت الله صافی:

جواز در صورتی که زمان کوتاه باشد بعید نیست .

آیت الله مکارم:

الف وب. در مورد امتحانات سرنوشت ساز مجاز است، البته به طوری که صورت اعتکاف به هم نخورد مثلاً حدود یکی دو ساعت و بیشتر نباشد.

آیت الله سیستانی:

الف وب. اگر امتحان ضروری باشد و به مقدار یک ساعت باشد اشکال ندارد ولی بیشتر از آن به احتیاط واجب جایز نیست.

آیت الله شبیری زنجانی:

الف و ب. اگر شرکت در جلسه امتحان برایش لازم و ضروری است، می تواند از مسجد خارج شود ولی در صورتی که توقّفش بیرون مسجد زیاد طول بکشد به حدّی که صورت اعتکاف به هم بخورد، اعتکاف خود به خود باطل می شود.

آیت الله وحید:

الف. خروج از محل اعتکاف برای امتحانات مهم (مثل امتحان پایان ترم) ضرورت عرفیه به حساب می آید و مانعی ندارد.

ب. به مقداری که ضرورت دارد اکتفاء نماید و نباید بیشتر از زمانی که برای انجام امتحان لازم است خارج مسجد بماند و بنابر احتیاط واجب از نزدیکترین راه به مسجد برگردد و در بیرون مسجد ننشیند و اگر اضطرار به نشستن پیدا کرد در صورت امکان در سایه ننشیند^۱.
س: خروج از اعتکاف جهت کار اداری از ساعت هشت صبح الی دو عصر یا جهت شرکت در امتحاناتی که چند ساعت طول می کشد و امثال آن چه صورت دارد؟

آیت الله خامنه ای:

خروج از مسجد در حال اعتکاف، اگر ضرورت شرعی یا عقلی یا عرفی در بین نباشد جایز نیست.

آیت الله فاضل لنکرانی:

جایز نیست.

۱. موسوعه فقهی تحقیقات و استفتائات جامعه الزهرا مجموع احکام ۷ ص ۵۴ و ۵۵

آیت الله سیستانی:

اعتکاف صحیح نیست.

آیت الله بهجت:

از حدود اعتکاف خارج است و فقط در حال اضطرار جایز است بعضی از امور.

آیت الله صافی گلپایگانی:

جایز نیست.

آیت الله مکارم شیرازی:

جایز نیست جز در موارد ضرورت و به مقدار ضرورت.

آیت الله تبریزی:

با خروج از محل اعتکاف، اعتکاف باطل می شود.^۱

۹. وسایل مورد احتیاج

س: خروج معتکف از مسجد برای آوردن وسایل مورد احتیاجش چه حکمی دارد، در فرضی که می تواند فرد غیر معتکفی را برای آوردن آن وسایل مأمور نماید؟

آیت الله خامنه‌ای:

اگر مأمور کردن دیگران محذوری ندارد، خارج نشود.

آیت الله مکارم شیرازی:

در فرض سؤال جایز نیست.

آیت الله صافی گلپایگانی:

اگر ارجاع به غیر به طور متعارف ممکن باشد خود معتکف خارج نشود.

آیت الله وحید خراسانی:

نمی‌تواند.

آیت الله بهجت:

معلوم شد لزوم اقتصار بر مقدار ضرورت، لذا تا نائب گرفتن مقدور باشد نباید خارج شود.

آیت الله فاضل لنکرانی:

جایز نیست.

آیت الله شبیری زنجانی:

اگر محذوری در امر دیگری نباشد خروج از مسجد جائز نیست.^۱

آیت الله سیستانی:

۱. استفتائات خصوصی کتبی توسط اداره پاسخ‌گویی به مسائل دینی

آستان قدس رضوی، س ۱۰

در صورت امکان توّسل به غیر، خودش نمی‌تواند برای آوردن وسایل از مسجد خارج شود.

آیت‌الله حسینی شاهرودی:

در فرض مذکور خارج نشود.^۱

س: خروج معتکف از مسجد برای تهیه غذا و شستن لباس‌ها و ظروف خود چه حکمی دارد و اگر شخص غیر معتکفی این کارها را برای او بکند چطور؟

آیت‌الله نوری همدانی:

اگر ضرورت ندارد و فردی هست که این کارها را انجام دهد جایز نیست.^۲

آیت‌الله تبریزی:

چنانچه بتواند کسی را برای این کارها بگمارد، خودش نمی‌تواند از مسجد خارج شود و آنها را انجام دهد، و در غیر این صورت، به مقدار ضرورت می‌تواند از مسجد خارج شود و بعد از انجام کار به مسجد برگردد.^۳

آیت‌الله صافی گلپایگانی:

خروج برای ضرورات عرفی و شرعی مانعی ندارد.^۴

۱. استفتاء خصوصی کتبی

۲. هزار و یک مسأله فقهی، ج ۲، ص ۲۷۹ و ص ۸۲

۳. استفتائات جدید، ج ۲، ص ۶۵۹ و ص ۱۳۸

۴. استفتائات پیرامون اعتکاف، ص ۶۰ و ص ۴۴ و ۴۵

آیت الله مکارم:

تهیئه غذا و شستن ظرف‌ها اگر ضرورت ندارد و فردی هست که این کارها را انجام دهد، جایز نیست.^۱

حکم خروج بعضی از اعضای بدن از مسجد در حال اعتکاف

مسأله: آیات عظام مرحوم امام، خوئی، اراکی، گلپایگانی، مکارم شیرازی، نوری همدانی، فاضل لنکرانی، سیستانی:

خروج بعضی از اجزاء بدن معتکف مانند دست یا سر و مانند اینها از مسجد اشکال ندارد.^۲

۱. استفتانات جدید، ج ۲، سؤال ۲۷۹.

۲. زبدة الاحکام اراکی، الاعتکاف، شروطه، الشرط السابع، ص ۱۵۲، تعلیقه العروة الوثقی آیات عظام مرحوم امام، گلپایگانی، فاضل، مکارم، سیستانی، خوئی، نوری همدانی ج ۲ فی شرائط الاعتکاف، الشرط الثامن ص ۷۹

فصل چہارم

مسائل شروط اعتکاف

۱.۴. ارتداد

اگر معتکف در اثنای اعتکاف مرتد شود، اعتکافش باطل است، هرچند توبه کند؛ حکم بطلان اعتکاف در روز بنابر فتوی و در شب، بنابر احتیاط واجب می باشد (صاحب عروه)^۱ مرحوم امام و آیات عظام خویی، گلپایگانی، مکارم، نوری همدانی: اظهر و اقوی بین شب و روز در این مسئله تفاوتی نیست.

آیت الله مکارم:

اعتکافش باطل است، برای اینکه اعتکاف عبادتی شبانه روزی است و عبادت از کافر صحیح نیست.

آیات عظام سیستانی، فاضل

مانند نظر مرحوم صاحب عروه می باشد.^۲

۱. العروة الوثقی ج ۲ ص ۷۹ م ۱

۲. تعلیقه العروة الوثقی ج ۲ فی شروط الاعتکاف م ۱

آیت الله تبریزی:

اعتکافش باطل است.^۱

۲.۴. عدول از نیت

عدول از نیت اعتکاف جایز نیست؛ هرچند هر دو مستحب یا واجب باشد. همچنین تغییر نیت اعتکافی که به نیابت از سوی فلان میّت صورت گرفته، به میّت دیگری یا به انسان زنده جایز نیست؛ همان گونه که تغییر اعتکاف به نیابت از دیگری به اعتکاف برای خویشان یا بالعکس جایز نمی باشد (مراجع عظام).^۲

آیت الله مکارم:

بنابراین کسی که دو اعتکاف بر اثر نذر و قسم بر او واجب شده و اکنون به نیت انجام اعتکاف نذری معتکف گردیده، نمی تواند نیت خود را به اعتکاف دیگر تغییر دهد؛ همان گونه که تغییر اعتکاف استیجاری به اعتکاف برای خویشان یا بالعکس جایز نمی باشد.^۳

آیت الله تبریزی:

عدول از اعتکاف به اعتکاف دیگر جایز نیست.^۴

۱. استفتائات جدید ج ۱ ص ۱۵۵ س ۷۴۸.

۲. العروة الوثقی، ج ۲، ص ۷۹ م ۲.

۳. اعتکاف عبادتی کامل، ص ۷۳ م ۱۵.

۴. استفتائات جدید ج ۱ ص ۱۵۵ س ۷۴۹.

۳.۴. نیابت از اکثر

در یک اعتکاف، نیابت از چند نفر جایز نیست. آری به عنوان اهدای ثواب اشکالی ندارد. بنابراین صحیح است ثواب اعتکاف را به تعدادی از افراد زنده یا عده‌ای از اموات یا تعدادی از زنده‌ها و مردگان اهدا کند (مراجع عظام).^۱

۴.۴. نوع روزه اعتکاف

روزه لازم نیست مخصوص اعتکاف باشد، بلکه با هر روزه‌ای اعتکاف تحقق می‌یابد. بنابراین جایز است اعتکاف با روزه استیجاری یا روزه واجب به جهت نذرو مانند آن. (۱) حتی اگر نذر اعتکاف کرده باشد که بدین سبب اعتکاف واجب گردیده، می‌تواند روزه استیجاری بگیرد؛ زیرا بر معتکف، روزه واجب است؛ خواه برای اعتکاف باشد یا برای غیراعتکاف. بلکه حتی در نذر اعتکاف می‌تواند روزه مستحبی بگیرد که قطع آن جایز است. پس اگر روزه را قطع نکرد، اعتکافش تمام است و اگر روزه را قطع کرد، اعتکاف نیز قطع شده و باید از اول شروع کند (صاحب عروه).^۲

۱. العروة الوثقی ج ۲ ص ۷۹ م ۳

۲. العروة الوثقی ج ۲ ص ۷۹ م ۴؛ تبریزی، استفتائات جدید ج ۱ ص ۱۵۵.

(۱) مرحوم امام و آیات عظام خامنه‌ای، اراکی، گلپایگانی، صافی، بهجت، فاضل، خوئی، تبریزی، سیستانی، نوری همدانی:

لازم نیست که روزه مخصوص به اعتکاف باشد بلکه هر روزه‌ای باشد صحیح است حتی روزه استیجاری، مستحبی و قضاء.

آیات عظام بهجت، فاضل لنکرانی: روزه برای دیگری خواه استیجاری باشد یا غیر آن، اگر اعتکاف برای همان کسی که برایش روزه می‌گیرد نیست، بنابر احتیاط واجب کفایت نمی‌کند، چه روزه را برای خودش نیت کند یا برای شخص سومی و چه به صورت اجیر باشد یا ولی یا متبرّع، اما اگر روزه نیز به نیابت کسی باشد که اعتکاف به نیابت او است اشکال ندارد.

آیت الله مکارم شیرازی: هر نوع روزه‌ای کفایت می‌کند ولی روزه استیجاری بنابر احتیاط واجب کافی نیست.

مرحوم امام و آیت الله بهجت:

اگر اعتکاف در روزهای معینی را نذر کند و روزه نذری هم داشته باشد، جایز است برای وفای به هر دو نذر، روزه نذری را در اعتکاف

نذری بگیرد، و اعتکاف نذری یا استیجاری در ماه رمضان نیز صحیح است (امام: اگر نذری یا استیجار انصراف از ماه مبارک رمضان نداشته باشد).^۱

۱.۴.۴. روزه نذری یا قضا یا کفاره

آیت الله صافی:

معتکف می تواند روزه قضا و کفاره و نذر را در اعتکاف به جا آورد و لازم نیست روزه، برای خصوص اعتکاف باشد.^۲

آیت الله مکارم:

لازم نیست روزه مخصوص اعتکاف باشد؛ بلکه با هر روزه ای اعتکاف تحقق می یابد. بنابراین می تواند با روزه های مستحبی یا روزه قضای ماه رمضان یا روزه کفاره ماه مبارک یا کفاره نذر و عهد و قسم و قتل و مانند آن، معتکف شود. حتی اگر نذر اعتکاف کرده باشد که بدین وسیله اعتکاف واجب گردیده، می تواند روزه مستحبی بگیرد.^۳

۱. روح الله خمینی، تحریر الوسیله ج ۱ ص ۲۸۸.
وسيلة النجاة شرایط صحت اعتکاف، شرط الثالث

۲. جواب به سبب مسأله، ج ۱، موجود در سایت.
۳. اعتکاف عبادتی کامل ص ۷۴؛ مکارم، استفتائات ج ۲ ص ۱۶۲.
س ۴۸۱.

۲.۴.۴. عدم اعتکاف با روزه استیجاری

آیت الله مکارم:

البته یک استثنا وجود دارد و آن روزه استیجاری است که اکتفاء به آن مشکل است.^۱ لازم نیست روزه برای اعتکاف باشد، بلکه می تواند روزه ماه مبارک رمضان یا قضا و مانند آن را به جا آورد؛ ولی روزه استیجاری مشکل است.^۲

۵.۴. قطع اعتکاف

قطع کردن اعتکاف مستحبی در دو روز اول جایز است؛ ولی با تمام شدن دو روز اول، روز سوم واجب می شود^۳ و اعتکاف نذری اگر نذر معین باشد، قطع آن جایز نیست؛ و گرنه جایز می باشد (مراجع عظام).^۴

۶.۴. نذر اعتکاف

۱.۶.۴. قصد روزه دیگر در نذر اعتکاف
هرگاه نذر کند که در روزهای معینی (مثلاً سه روز اول ماه شعبان) معتکف شود و روزه نذری یا روزه استیجاری نیز بر عهده داشته باشد،

۱. همان.

۲. مکارم، استفتائات ج ۲ ص ۱۶۲.

۳. تذکر: حکم کسی که در ضمن نیت اعتکاف شرط نموده که بتواند اعتکاف را حتی در روز سوم رها نماید بعداً خواهد آمد.

۴. العروة الوثقی، ج ۲، ص ۷۹م ۵.

می تواند چنین روزه هایی را به هنگام اعتکاف نذری به جا آورد، تا هم نذر اعتکاف را انجام داده باشد و هم روزه های واجب را. البته اگر به هنگام نذر اعتکاف، قصدش این باشد که روزه مخصوص اعتکاف بگیرد، نمی تواند قصد روزه دیگری کند (۱) (مشهور).^۱

(۱) آیت الله گلبایگانی:

در فرض اخیر چنانچه معتکف قصد روزه نذری یا روزه استیجاری کرده بعید نیست که برای اعتکافش مجزی باشد، هر چند به خاطر شکستن نذرش، یعنی ترک روزه به جهت اعتکاف، گناهکار باشد.^۲

درمسأله چهارم، فتاوی بعضی دیگر از مراجع دراین خصوص گذشت.

پرسش: اگر کسی نذر کند که اعتکاف انجام دهد، آیا می تواند در ایام اعتکاف روزه استیجاری بگیرد؟

آیت الله تبریزی:

مانعی ندارد.^۳

پرسش: اگر نذر کند در ایام معینی معتکف شود

۱. العروة الوثقی، ج ۲، ص ۷۹ م ۶

۲. همان، ص ۸۶.

۳. استفتائات جدید، ج ۱، ص ۱۵۵، س ۷۵۱

و در اعتکاف روزه هم بگیرد، آیا می تواند روزه واجب به نذر دیگر یا اجاره را بگیرد؟

آیت الله تبریزی:
مانعی ندارد.^۱

۲.۶.۴. نذر کمتر از سه روز

چنانچه نذر کند یک یا دو روز معتکف شود نه بیشتر، نذرش باطل است؛ (۱) ولی اگر قید «نه بیشتر» را ذکر نکند، نذرش صحیح است و باید آن را تا سه روز کامل کند (مشهور).^۲

(۱) آیات عظام خویی، سیستانی:

این در صورتی است که قصد اعتکاف اصطلاحی و معهود را داشته باشد؛ و گرنه اگر معنای لغوی اعتکاف را قصد کرده، صحیح است.

آیت الله بهجت:

چنانچه نذر کند یک یا دو روز معتکف شود نه بیشتر، و قصدش اعتکاف به معنای لغوی آن نباشد، بلکه قصدش اعتکاف در اصطلاح متشرعه باشد، نذرش باطل است. ولی اگر قید عدم زیادی را ذکر نکرده باشد، اعتکافش صحیح است و واجب است آن را تا سه روز کامل کند.^۳

۱. استفتائات جدید، ج ۱، ص ۱۵۵، س ۷۵۳

۲. العروة الوثقی، ج ۲، ص ۷۹، م ۷

۳. وسیلة النجاة، ج ۱ ص ۳۳۳، م ۱۱۹۸.

تذکر: در ذیل شرط پنجم (شرط زمانی اعتکاف)، به این مسأله نیز اشاره شده است.

۳.۶.۴. مصادف شدن روز سوم اعتکاف با

عید

اگر نذر کند سه روز معین یا بیشتر معتکف گردد، مثل اینکه نذر کند روز ۲۸ و ۲۹ و ۳۰ ماه مبارک رمضان را معتکف شود، سپس روز سوم مصادف با عید فطر گردد، مثل اینکه ماه رمضان در فرض مثال فوق، ۲۹ روز شود، (۱) چنین نذری از اصل باطل است و قضا هم ندارد؛ زیرا نذر از ابتدا منعقد نشده است؛ هرچند قضای آن مطابق احتیاط است (مشهور).^۱

(۱) امام خمینی:

و همچنین اگر اعتکاف چهار روز یا بیشتر را نذر کند و روز چهارم مثلاً مصادف با عید گردد، در اینجا نذرش باطل است؛ هر چند احتیاط آن است که ماسوای روز عید را از روزهای قبل از عید، بلکه حتی روز یا روزهای بعد از عید را هم معتکف شود، به خصوص اگر تعداد روزها سه روز یا بیشتر باشد. و اگر بازگشت نذرش به دو اعتکاف باشد و اتفاقاً روز سوم عید گردد، واجب است بعد از روز عید معتکف گردد و

۱. العروة الوثقی، ج ۲، ص ۸۰، م ۸.

اگر روز چهارم عید گردد، واجب است قبلش معتکف باشد.^۱

آیت الله تبریزی:

پرسش: کسی نذر کرده ده روز آخر ماه مبارک رمضان را اعتکاف کند. اتفاقاً روز دهم عید فطر اعلام شده است. آیا قضای آن دوباره لازم می آید یا خیر؟

پاسخ: قضای آن روز لازم نیست.^۲

پرسش: اگر سه روز یا بیشتر از سه روز معین را برای اعتکاف نذر کند و ناگهان روز سوم با عید تلاقی کند، اعتکافش چه حکمی دارد؟

پاسخ: نذرش باطل است.^۳

۴.۶.۴. معلق کردن نذر اعتکاف

اگر کسی نذر کند روز آمدن زید معتکف شود، نذرش باطل می باشد؛ (۱) مگر بداند (۲) آمدن زید قبل از طلوع فجر است. و اگر نذر کند روز دوم آمدن زید معتکف شود، نذرش صحیح است و واجب است دو روز دیگر هم ضمیمه نماید (صاحب عروه).^۴

۱. حاشیه العروة الوثقی، ج ۲، ص ۸۰.

۲. استفتائات جدید ج ۲ ص ۱۴۱ س ۶۶۸.

۳. همان، ج ۱، ص ۱۵۶، سؤال ۷۵۴.

۴. العروة الوثقی، ج ۲، ص ۸۰، ۹.

(۱) امام خمینی:

بنابر احتیاط، باطل است که این، نشئت گرفته از صحت اعتکاف سه روز تلفیقی است. و احتیاط این است که اگر کسی این گونه نذر کرد، روزی که احتمال دارد از باب مقدمه روزه بگیرد و از زمان آمدن معتکف بشود، پس اگر در بین روز آمد، رجاء معتکف بشود و سه روز را تلفیقاً کامل نماید.^۱

آیت الله خویی:

نذر صحیح می باشد و واجب است از طلوع فجر معتکف بشود، اگر می داند زید در اثنای روز می آید؛ و الا از زمان آمدن زید معتکف بشود و سه روز دیگر به آن ضمیمه کند. البته در همین صورت (نمی داند زید چه موقع می آید)، اگر قصدش اعتکاف از طلوع فجر باشد، نذرش باطل است.^۲

(۲) آیت الله گلپایگانی:

یا خبرگرفتن برایش ممکن باشد که در این صورت، واجب می شود و اگر نذر کرد از زمان آمدن زید معتکف شود و آن روز هم روزه بود، صحیح است و واجب است که سه روز

۱. حاشیة العروة الوثقی، ج ۲، ص ۸۰.

۲. همان.

دیگر را ضمیمه نماید، چون اعتکافِ تلفیقی اشکال دارد.^۱

آیت الله سیستانی:

همچنین است حکم بنابر احتیاط واجب اگر خبرگرفتن برایش ممکن باشد و در این صورت وفای به نذر (هر چند به طریق احتیاط) لازم است.^۲

آیت الله مکارم:

هرگاه نذر کند که روز بازگشت (مثلاً پدرش از مکه معتكف شود، چنانچه امکان داشته باشد در آن روز احتیاط کند و از طلوع فجر اعتکاف ببندد، نذرش صحیح است. همچنین اگر یقین داشته باشد که مسافرش قبل از طلوع فجر (اذان صبح) باز می گردد. و اگر نذر کند روز پس از ورود مسافرش معتكف شود، بدون شک نذرش صحیح است و باید تا سه روز در حال اعتکاف باشد.^۳

آیت الله تبریزی:

اگر کسی نذر کند روز ورود زید را معتكف شود، نذر او صحیح است و باید روزهایی را که

۱. مکارم، حاشیه العروة الوثقی، ج ۲، ص ۸۶.

۲. تعلیقه العروة الوثقی ج ۲ اعتکاف م ۷

۳. اعتکاف عبادتی کامل، ص ۷۷، م ۲۷؛ حاشیه العروة الوثقی.

احتمال ورود زید را می دهد، معتکف شود. و در روزی که زید آمد، باید اعتکاف آن روز را تمام کند و دو روز دیگر به آن ضمیمه کند.^۱

۴.۶.۵. نذر اعتکاف بدون شب

اگر کسی نذر کند که روزها را معتکف شود، ولی شب ها را نباشد، نذرش منعقد نمی شود (مراجع عظام).^۲

۴.۶.۶. اعتکاف شب اول در نذر

چنانچه نذر کند سه روز یا بیشتر معتکف شود، لازم نیست شب اول هم در حال اعتکاف باشد؛ (۱) اما اگر نذر کند یک ماه معتکف شود، شب اول که جزء ماه محسوب می شود نیز باید در حال اعتکاف باشد (۲) (مشهور).^۳

(۱) آیت الله خویی:

داخل بودن شب اول، تابع قصد ناذر می باشد و اگر نذرش مطلق بوده، بعید نیست که داخل نباشد؛ هر چند احتیاط مستحب داخل نمودن شب اول است.^۴

(۲) آیت الله مکارم:

این زمانی است که شخص نذرش منصرف به

۱. استفتائات جدید، ج ۱، ص ۱۵۶، س ۷۵۵.

۲. العروة الوثقی، ج ۲، ص ۸۰، م ۱۰.

۳. العروة الوثقی، ج ۲، ص ۸، م ۱۱.

۴. حاشیه العروة الوثقی، ج ۲، ص ۸۰.

ایام ماه نباشد؛ بلکه نذر منصرف به خود ماه باشد.

آیت الله سیستانی:

مگر زمانی که مقصود وی در نذر سی روز باشد نه زمان واقع شده بین دو هلال ماه.^۱
پرسش: اگر کسی اعتکاف یک ماه را نذر کند، آیا شب اول هم جزء همان ماه است؟

آیت الله تبریزی:

شب اول هم جزء همان ماه است.^۲
پرسش: اگر کسی نذر کند یک ماه را معتکف شود، آیا شب اول هم جزء همان یک ماه است؟

آیت الله بهجت:

بلی، شب اول ماه، جزء ماه است.^۳

۷.۶.۴. نذر یک ماهه اعتکاف

اگر کسی نذر کند که یک ماه معتکف شود، می تواند از اول ماه تا آخر ماه معتکف شود؛ (۱) هر چند ماه ۲۹ روزه باشد؛ اما اگر مرادش مقدار یک ماه بوده است، واجب است ۳۰ روز باشد (مشهور).^۴

۱. تعلیقه العروة الوثقی ج ۲ اعتکاف م ۱۱

۲. استفتائات جدید، ج ۱، ص ۱۵۶، س ۷۵۶

۳. استفتائات، ج ۲، ص ۴۴۸، س ۳۱۵۸

۴. العروة الوثقی، ج ۲، ص ۸۰، م ۱۲

(۱) امام خمینی و آیت الله فاضل

احتیاط آن است که یک روز دیگر را هم ضمیمه کند.^۱

آیت الله بهجت

احتیاط مستحب اضافه کردن یک روز دیگر می باشد.^۲

آیت الله خویی:

واجب است که یک روز دیگر را هم اضافه کند؛ بنابر واجب بودن روز سوم اعتکاف، اگر دو روز قبل را کامل کرده است.^۳ پرسش: اگر اعتکاف یک ماه را نذر کند و ماه ناقص باشد، تکلیف او ساقط می شود یا نه؟

آیت الله تبریزی:

ساقط می شود.^۴ پرسش: کسی نذر کند یک ماه را اعتکاف نماید و ماه ناقص باشد، آیا باید روز سی ام را هم بگیرد یا نه؟

آیت الله بهجت:

با تمام شدن ماه، وظیفه تمام می شود و

۱. حاشیه العروة الوثقی، ج ۲، ص ۸۰.

۲. بهجت، وسیلة النجاة، ج ۱، ص ۳۳۳، مسئله ۱۱۹۹.

۳. حاشیه العروة الوثقی، ج ۲، ص ۸۰.

۴. استفتانات جدید ج ۱ ص ۱۵۶ س ۷۵۷.

اعتکاف روز سی‌ام از آخر واجب نیست.^۱
 ۸.۶.۴. متوالی بودن اعتکاف در نذر یک ماهه
 اگر اعتکاف یک ماه را نذر کند، واجب است
 پشت سرهم بیاورد. و اما اگر به مقدار یک ماه
 را نذر کرده باشد، می‌تواند به صورت متفرقه،
 سه روز سه روز آن را به جا آورد. بلکه بعید
 نیست تفریق روز به روز نیز جایز باشد، (۱)
 به گونه‌ای که به هر روز اعتکاف نذری‌اش،
 دو روز دیگر اضافه نماید. و این یک قاعده
 کلی است در تمام مواردی که از اعتکاف
 چندروزه، تابع و پی‌درپی بودن استفاده نشود
 (مشهور).^۲

(۱) آیت‌الله گلپایگانی:

یا دو روز دو روز که به هر دو روزی، یک روز
 دیگر اضافه کند. بنابراین جایز است تفریق
 به هرنحو ممکن به شرط رعایت اعتکاف روز
 سوم، هر سه روز.^۳

آیت‌الله خویی:

این مبتنی بر یکی از دو امر است: یا بنا بر اعتبار
 قصد در وفای به نذر و یا در منذور خصوصیتی
 باشد که آن خصوصیت در روز اول است، نه دو
 روز بعدش.

۱. استفتائات، ج ۲ ص ۴۴۸ س ۳۱۵۹

۲. العروة الوثقی، ج ۲، ص ۸۱، م ۱۳

۳. حاشیه العروة الوثقی، ج ۲، ص ۸۱.

آیت الله سیستانی:

تفریق ذکر شده در صورت مسأله و مانند آن تحقق پیدا نمی کند؛ مگر برای متعلق نذر خصوصیتی باشد که بر غیر روز اول مثلاً منطبق نمی شود، از باب مثال، خود اعتکاف را نذر کرده به گونه ای که روزه اش نیز برای اعتکاف باشد، پس روز اول به همین عنوان روزه می گیرد و دو روز دیگر را به عنوان روزه استیجاری یا مانند آن روزه می گیرد. و اگر چنین تصور نکنیم، به ناچار متعلق نذر بر تمام سه روز منطبق می شود.

آیت الله فاضل:

به اینکه یک روز اعتکافش، از نذرش باشد و دو روز دیگر مستحبی، یا واجب بدون نذر به آن اضافه کند. لکن احوط، ترک این تفریق است و بر فرض جواز تفریق روز به روز، تفریق دو روز دو روز نیز باید جایز باشد.^۱

آیت الله مکارم:

مسأله اول: هرگاه نذر کند که یک ماه معتکف شود، واجب است یک ماه پشت سرهم معتکف شود. اما اگر نذر کند که قسمتی از ماه، مثلاً نه روز یا پانزده روز، اعتکاف نماید، می تواند

۱. العروة الوثقی، ج ۲، الاعتکاف م ۱۳

به طور پراکنده (سه روز سه روز) معتکف شود، تا آن مقدار که نذر کرده، کامل شود؛ مشروط بر اینکه نذرش انصراف به روزهای پی‌درپی نداشته باشد که در این صورت نیز باید اعتکافش پی‌درپی باشد.^۱

مسأله دوم: چنانچه نذر کند که یک ماه نامعین یا چندین روز پی‌درپی غیرمعین معتکف شود، چه قید «پی‌درپی» را در صیغه نذر آورده باشد یا چنین از نذرش استفاده گردد، و اعتکاف را شروع کند، سپس یک روز یا بیشتر از ایام اعتکاف را باطل کند، تمام روزهایی که معتکف بوده، باطل می‌شود؛ هرچند روزهایی که به طور صحیح در حال اعتکاف بوده، سه روز یا بیشتر بوده باشد و باید اعتکاف را با رعایت تتابع و پی‌درپی بودن از سر بگیرد. و اگر نذرش برای ماه یا روزهای معینی بوده و آن را باطل کرده، باید قضای آن را به صورت پی‌درپی به جا آورد. حتی اگر اعتکاف نذری معین را در آخرین لحظات باطل کند، به گونه‌ای که پس از بطلان، هنوز مقداری از زمان اعتکاف باقی مانده باشد، احتیاط آن است که در این صورت نیز قضا کند.

۱. اعتکاف عبادتی کامل، ص ۷۸، م ۳۱

مسأله سوم: هرگاه نذر کند که یک ماه قمری معتکف شود و ماهی که در آن معتکف شده، ۲۹ روز باشد، احتیاط واجب آن است که روز اول ماه بعد را نیز بر آن بیفزاید؛ زیرا همان گونه که قبلاً گذشت، هرگاه دو روز بر اعتکافش اضافه کند، اعتکاف روز سوم نیز واجب می شود.^۱

آیت الله تبریزی:

پرسش: اگر کسی نذر کند به مقدار یک ماه معتکف شود، آیا می تواند اعتکاف های یک روزه به طور متفرّق بگیرد؟

پاسخ: در فرض مذکور می تواند ده اعتکاف سه روزه به طور متفرّق انجام دهد. و چنانچه نذر کند سی اعتکاف ایجاد کند، باید سی بار یک روزه معتکف شود و به هریک از آن روزها دو روز ضمیمه کند که مجموع ایام اعتکاف نود روز شود. و اگر نذر کند یک روز تنها را اعتکاف کند، بدون ضمیمه کردن دو روز دیگر اعتکافش باطل است.^۲

۹.۶.۴. اخلال در نذر اعتکاف متوالی

اگر نذر یک ماهه اعتکاف یا مدّت زمانی را به صورت پی درپی داشته باشد، (فرقی نمی کند

۱. اعتکاف عبادتی کامل، ص ۷۸. ۳۰ و ۳۲.

۲. استفتائات جدید، ج ۱، ص ۱۵۶ س ۷۵۸.

که این را به صورت شرط لفظی در نذر گفته باشد یا به این نیت، نذر را جاری کرده باشد)، سپس یک روز یا بیشتر اخلال در آن ایجاد کند (به اینکه معتکف نشود یا اعتکافش را باطل کند)، کلّ نذرش باطل می‌شود؛ هر چند آنچه گذشته، سه روز یا بیشتر باشد. و باید از ابتدا با رعایت پشت سر هم بودن روزها اعتکافش را انجام دهد.

و اگر نذر روزهای معینی را داشته باشد، سپس در آن، یک روز یا بیشتر اخلال کند، واجب است آن را قضا نماید (۱) و احتیاط آن است (۲) که پی‌درپی باشد. و اگر مقداری از آن روزهایی که برای نذر معین کرده بود، بعد از باطل کردن آن هنوز باقی باشد، احتیاط آن است که ابتدای قضای نذر را (۲) از همین باقی مانده شروع کند (صاحب عروه).^۱

(۱) آیت‌الله خویی:

بنابر احتیاط.

آیت‌الله فاضل:

یعنی قضای مقداری که نذر کرده، به‌طور کامل.

آیت الله سیستانی:

بنابر احتیاط لازم؛ و اما رعایت دو احتیاط دیگر
که در ذیل می آید، لازم نیست.

(۲) آیات عظام گلپایگانی و مکارم:

اقوی این است (مکارم: و مفهوم قضا چنین
اقتضایی دارد).

(۳) امام خمینی:

هر چند اقوی عدم وجوب است.^۱

آیت الله بهجت:

هرگاه نذر اعتکاف پیوسته ای را در زمانی
داشته باشد، سپس به آن اخلاص وارد کند یا
عمداً یا به خاطر عذری، وفای به نذر دیگر
ممکن نیست و واجب است آن را از سر بگیرد
با رعایت پیوستگی آن. اما صحت نذر در
روزهای گذشته، بستگی دارد به اینکه سه روز
از اعتکافش را قبل از اخلاص انجام داده باشد و
داعی و انگیزه او امر فعلی اعتکاف باشد که
گمان می کرده این امر فعلی ناشی از نذر است
و بعد متوجه می شود که این چنین نبوده. اما
اگر داعی او مقید به نذریّت باشد، اعتکافش
باطل است.

و اگر نذر روزهای معینی را داشته، بنابر اظهر لازم

۱. حاشیة العروة الوثقی، ج ۲، الاعتکاف م ۱۴

نیست استیناف اعتکاف؛ به سبب اینکه آن روزها برای روزه معین شده بودند (که فرض آن است که روزه گرفته و اخلال به اعتکاف است) و آنچه فوت شده، وصف است (معتکف بودن) که تفویت آن موجب کفّاره و قضا است؛ و مثل کلی مقید که بر مصادیق خارجی اش منطبق نشود نیست.

و آنچه ذکر کردیم (در قسم دوم یعنی نذر روزه معین)، هنگامی است که اخلال به پیوستگی اعتکاف موجب کمتر شدن اعتکاف از سه روز نگردد؛ و گرنه تعیین زمان برای اعتکاف منافات با اعتبار سه روزه اعتکاف پیدا نمی‌کند؛ (یعنی باید رعایت سه روز اعتکاف گردد.) پس با انفصال (سه روز) از ابتدا اعتکافش را شروع می‌کند، بنابر اظهر؛ یعنی اعتکاف را به گونه‌ای که پیوستگی در آن رعایت شود، قضا می‌نماید.

و اگر مقداری از روزهای معین شده در نذر باقی مانده، ابتدای اعتکاف جدید را از آن‌ها قرار دهد، بنابر احتیاط؛ و در این روزها نیت وظیفه فعلی (مافی الذمه) داشته باشد و در خارج این روزها نیت قضا نماید.^۱

آیت الله تبریزی:

اگر کسی نذر کند روزهای معینی را معتکف باشد و از آن ایام معین تخلف نماید، یک روز یا بیشتر، بنابر احتیاط قضای آن واجب است.^۱

۴. ۱۰. ۶. ۱. اخلال در نذر اعتکاف غیرمتوالی

در صورتی که نذر کند چهار روز معتکف شود و پی در پی بودن را شرط نکرده باشد و این مطلب از نحوه نذر وی نیز استفاده نشود، سپس در روز چهارم کاری که اعتکاف را باطل می کند، انجام دهد، باید روز چهارم را قضا کند (۱) و دو روز دیگر بر آن بیفزاید. و بهتر آن است (۲) که روز قضا را اولین روز از این سه روز (در نیت خود) قرار دهد؛ (۳) هر چند مختار است هر روز از این سه روز را نیت قضا کند (مشهور).^۲

(۱) آیت الله خویی:

تعبیر به قضا، مسامحی است.

(۲) آیت الله مکارم:

بلکه احوط این است.

(۳) آیت الله سیستانی:

اظهر آن است که اثری در تعیین آن نیست؛ بلکه روزه قضا انطباق قهری بر این سه روز پیدا می کند.^۳

۱. استفتائات جدید ج ۱ ص ۱۵۶.

۲. العروة الوثقی، ج ۲، ص ۸۱ م ۱۵.

۳. العروة الوثقی، ج ۲، الاعتکاف م ۱۵.

آیت الله تبریزی:

اگر اعتکاف چهار روز را نذر کرد و پیوستگی آن چهار روز را شرط ننماید و روز چهارم را برخلاف نذرش عمل کند و از اعتکاف خارج شود، باید اعتکاف آن روز را به جا آورد و دو روز دیگر به آن ضمیمه کند.^۱

۱۱.۶.۴. نذر اعتکاف پنج روز

هرگاه نذر کند پنج روز معتکف شود، باید یک روز دیگر بر آن بیفزاید؛ چه پی در پی به جا آورد، یا به شکل نا پیوسته (مراجع عظام).^۲

۱۲.۶.۴. ترک نذر معین

اگر نذر کند در زمان معینی (مثلاً یک ماه معین از سال، یا روزهای معینی از ماه خاص) معتکف شود، سپس در آن ایام مخصوص به خاطر فراموشی یا عمدتاً و عصیاناً یا بر اثر اضطرار، اعتکاف را ترک کند، قضای آن واجب است. (۱) و اگر تشخیص ماه‌ها مشکل شود و در نتیجه نتواند ماه مورد نظر را به طور قطعی مشخص کند، به ظن خود عمل می‌کند (۲) و اگر ظنی نداشت، بین موارد احتمال مخیر است (صاحب عروه).^۳

۱. استفتائات جدید، ج ۱، ص ۱۵۶، س ۷۶۰.

۲. العروة الوثقی، ج ۲، ص ۸۱ م ۱۶، بهجت، استفتائات، ج ۲، ص ۴۴۸، س ۳۱۶۱.

۳. العروة الوثقی، ج ۲، ص ۸۱ م ۱۷.

(۱) مرحوم امام و آیات عظام خویی و سیستانی:
بنابر احتیاط.^۱

(۲) امام خمینی:
محلّ اشکال است و مشکل تر تخییر در فرض
عدم ظن است. بلکه اگر حرجی نباشد، احوط
جمع بین احتمالات است.^۲

آیت الله خویی:
بلکه ظاهر وجوب احتیاط است، تا زمانی که
اعتکاف حرجی شود. و حکم ظنّ در این مسأله
حکم شک است.^۳

آیت الله گلپایگانی:
بلکه باید احتیاط کند، مادامی که حرجی
نباشد و در فرض حرج، باید عمل به ظن کند.
و اگر ظنّی نداشت، آخرین زمانی را که احتمال
می دهد منذور بر آن منطبق باشد، انتخاب
می کند و آن را به قصد مافی الذمه می آورد،
بدون قصد ادا یا قضا.^۴

آیت الله سیستانی:
بلکه باید هر ماهی را سی روز حساب کند،

۱. حاشیه العروة الوثقی، ج ۲، ص ۱۳۲.

۲. همان.

۳. همان.

۴. العروة الوثقی، ج ۲، ص ۸۲.

مادامی که علم به نقصان به حسب معمول
نداشته باشد.^۱

آیت الله فاضل:

بلکه باید احتیاط کند به جمع کردن بین
محتملات، مادامی که مستلزم حرج نشود؛
بدون فرق بین صورت ظن و عدم آن.^۲

آیت الله مکارم:

مگر اینکه احتیاط ممکن باشد و عسر و حرج
لازم نیاید؛ که احتیاط واجب آن است مطابق
احتیاط عمل کند. و چنانچه به هیچ کدام از
ماه‌ها ظن ندارد، بین ماه‌هایی که محتمل
است، مخیر است.^۳

آیت الله تبریزی:

اگر زمان معینی را برای اعتکاف نذر کند، ولی
آن اعتکاف را به جهت فراموشی یا نافرمانی یا
زیادی اضطراب ترک کند، بنابر احتیاط، قضای
آن را به جا آورد.^۴

۱. حاشیه العروة الوثقی ج ۲ ص ۱۳۲.

۲. همان.

۳. حاشیه العروة الوثقی؛ اعتکاف عبادتی کامل، م ۳۵.

۴. استفتائات جدید، ج ۱، ص ۱۵۷.

۷.۴. احکام مسجد

۱.۷.۴. وحدت مسجد

در اعتکاف معتبر است وحدت مسجد. بنابراین اعتکاف در دو مسجد جایز نیست؛ خواه متصل به هم باشند یا جدای از هم. بلی اگر اتصال به گونه‌ای باشد که یک مسجد به حساب آید، اشکالی ندارد. (مشهور).^۱

آیت الله بهجت:

وحدت مسجد شرط است، مگر در صورت اتصال زمین آن دو مسجد به یکدیگر که می‌تواند در هر کدام باشد؛ هر چند در نیت یکی را معین کرده، بنابر اظهر.^۲

آیت الله مکارم:

دلیلی بر لزوم وحدت مسجد در اعتکاف اصلاً نیست؛ بنابراین اعتکاف در دو مسجد متصل به هم صحیح است و این کلام بعضی از اعظام فقها نیز بوده است.^۳

آیت الله تبریزی:

اعتکاف باید در یک مسجد باشد، در دو مسجد مشروع نیست.^۴

۱. العروة الوثقی ج ۲، ص ۸۲، م ۱۸.

۲. استفتائات، ج ۲، ص ۴۴۹، م ۳۱۶۲.

۳. حاشیه العروة الوثقی: اعتکاف عبادتی کامل، م ۳۸.

۴. استفتائات جدید، ج ۲، ص ۱۳۹.

۲.۷.۴. حدوث مانع در مسجد

هرگاه در مسجدی معتکف شود، سپس مانعی پیش آید که ادامه اعتکاف در آن مسجد ممکن نباشد، مثل اینکه مسجد خراب شود، یا امنیت خود را از دست بدهد و مانند این‌ها، اعتکاف باطل می‌شود. (۱) و اگر اعتکاف واجب بوده، استیناف یا قضای (۲) آن واجب است، در خود آن مسجد بعد از برطرف شدن مانع یا مسجد دیگر. بنابراین نمی‌تواند بنا را بر مقداری که معتکف شده، بگذارد و پس از برطرف شدن مانع، آن را ادامه دهد؛ چه در همان مسجد یا مسجد دیگر (مشهور).^۱

(۱) آیت الله مکارم:

حکم این مسأله از مسأله قبل روشن می‌شود. در نتیجه اعتکافش باطل نمی‌شود، بلکه آن را در مسجد جامع دیگری ادامه می‌دهد.^۲

(۲) آیت الله سیستانی

بنابر احتیاط.^۳

۱. العروة الوثقی، ج ۲، ص ۸۲، ۱۹م.

۲. اعتکاف عبادتی کامل، ص ۸۱.

۳. تعلیقه العروة الوثقی؛ سیستانی، منهاج الصالحین ص ۳۴۲.

۳.۷.۴. حکم پشت بام و زیرزمین و مانند آن

پشت بام، زیرزمین و محراب مسجد جزء مسجد محسوب می‌شود؛ (۱) مگر اینکه یقین داشته باشیم واقف، آن‌ها را جزء مسجد قرار نداده است. قسمت‌های توسعه‌یافته مساجد نیز حکم مسجد را دارد، به شرط آنکه جزء مسجد محسوب گردد (صاحب عروه).^۱

(۱) آیات عظام مرحوم امام، سیستانی، مکارم

شیرازی، نوری همدانی، گلپایگانی:

پشت بام و سرداب و محراب مساجد جزء مسجد به حساب می‌آید مگر آنکه بدانیم یا اطمینان پیدا کنیم که آن مکان جزء مسجد نیست، همچنین ملحقات مسجد، اگر به قصد اینکه جزء مسجد باشد به آن افزوده شده یا نشانه و اماره‌ای بر مسجد بودن آن باشد، حکم مسجد را داراست، مثل مکانی که در اثر توسعه به مسجد افزوده شده و به قصد اینکه جزء مسجد باشد آن را وقف نموده باشند یا اگر قصد واقف معلوم نیست، سیره مسلمانان و اهل مسجد و ظاهر حال عرف بر آن باشد که با آن مکان به عنوان مسجد رفتار نمایند.

در غیر این موارد اماکنی را که شك داریم جزء مسجد است یا نه، مثل حیاط، ایوان، راهروها، اتاق خادم و . . . و از قصد واقف اطلاع نداریم و نشانه‌ای هم بر جزء مسجد بودن آن نداریم، حکم مسجد را ندارد.^۱

آیات عظام خامنه‌ای، خوئی، تبریزی، وحید خراسانی، صافی، بهجت، فاضل لنکرانی: پشت بام و سرداب و محراب مساجد جزء مسجد به حساب می‌آید مگر آنکه بدانیم یا اطمینان پیدا کنیم که آن مکان جزء مسجد نیست، همچنین ملحقات مسجد، اگر به قصد

۱. تحریر الوسيلة مرحوم امام، ج ۱، القول فی شروطه، م ۷ ص ۲۸۰ و کتاب الطهارة، القول فی احکام النجاسات، م ۴ ص ۱۰۸
الاحکام الواضحة فاضل، الاعتکاف م ۱۱۰۴ ص ۲۶۹ و کتاب الطهارة م ۲۰۰ ص ۴۴

هدایة العباد گلیپایگانی ج ۱ الاعتکاف م ۱۴۱۱ ص ۲۸۰
هدایة العباد صافی ج ۱ الاعتکاف م ۱۴۱۰ ص ۲۳۹ و استفتائات پیرامون اعتکاف، س ۵۲ ص ۳۹ و ۴۰
العروة الوثقی تعلیقه مرحوم امام، گلیپایگانی، مکارم، سیستانی، نوری همدانی، خویی، فاضل، شیرازی، ج ۲، کتاب الاعتکاف، شروط الاعتکاف، م ۲۰ و ۲۳ و العروة الوثقی ج ۱ کتاب الطهارة، فی احکام النجاسة م ۱۶

منه‌اج الصالحین خوئی، سیستانی، تبریزی، وحید ج ۱، الخاتمة فی الاعتکاف، م ۱۰۷۱ و غسل الجنابة، م ۱۸۰

وسيلة النجاة بهجت، شرائط صحة الاعتکاف، م ۱۲۰۱ ص ۳۳۴
مجموعه استفتائات مقام معظم رهبری آیت الله خامنه‌ای در سایت

ایشان: www.leader.ir

اینکه جزء مسجد باشد به آن افزوده شده، حکم مسجد را داراست، مثل مکانی که در اثر توسعه به مسجد افزوده شده و به قصد اینکه جزء مسجد باشد آن را وقف نموده باشند. در غیر این موارد اماکنی را که شک داریم جزء مسجد است یا نه، مثل حیاط، ایوان، راهروها، اتاق خادم و... و از قصد واقف اطلاع نداریم، حکم مسجد را ندارد.

۱.۳.۷.۴. حکم صحن و حیاط مسجد

مرحوم امام و آیات عظام خامنه‌ای، گلپایگانی، صافی و بهجت:

آنچه به مسجد اضافه می‌شود، مانند دهلیز (صحن و سرای جدید) و مانند آن، این‌ها جزء مسجد نیستند؛ مگر علم پیدا شود که جزء مسجد قرار داده شده است.^۱

آیت‌الله فاضل:

اگر صحن و حیاط مسجد به گونه‌ای است که در آن نماز می‌خوانند و صیغه مسجدیت در آن خوانده‌اند، مثل مسجد امام حسن عسکری علیه السلام در قم، می‌توان در آن توقف کرد؛

۱. امام خمینی، تحریر الوسیله، ج ۱، ص ۲۹۰؛ گلپایگانی هدایة العباد ج ۱، م ۱۴۱۰؛ صافی، هدایة العباد م ۱۴۱۱؛ بهجت، وسیلة النجاة، ص ۳۳۵؛ مجموعه استفتائات رهبری در سایت ایشان.

وگرنه نباید توقّف کرد.^۱

آیت الله بهجت:

در حال اعتکاف، نزول به سرداب (زیرزمین) مسجد و رفتن به بام مسجد جایز است؛ ولی مقدار اضافی اگر جزئیّتش مشکوک باشد، رفتن به آنجا جایز نیست.^۲

آیت الله تبریزی:

چنانچه جزء مسجد نباشد، نمی شود.^۳

۴.۷.۴. نیت مکان خاصی از مسجد برای اعتکاف

هرگاه مکان خاصی از مسجد را به عنوان محلّ اعتکافش تعیین کند، متعیّن نمی شود و چنین قصدی بی اثر است؛ (۱) یعنی لازم نیست در طول اعتکاف فقط در همان مکان باشد (مراجع عظام).^۴

(۱) امام خمینی:

حتّی اگر معیّن کند پشت بام یا طبقه بالا، نه طبقه پایین یا برعکس، اثری ندارد؛ بلکه تعیین جایی خاص در بعض موارد، چه بسا

۱. جامع المسائل، ج ۱ ص ۱۶۰ م ۶۱۸ و ج ۲ ص ۱۸۲ م ۴۵۶.

۲. استفتائات، ج ۲، ص ۴۴۹، س ۳۱۶۴.

۳. استفتائات جدید، ج ۲، ص ۱۳۸ س ۶۴۶.

۴. العروة الوثقی، ج ۲، ص ۸۲، م ۲۱.

اشکال هم در صحت اعتکاف وارد کند.^۱

۵.۷.۴. مسجدیت قبر مسلم و هانی

قبر مسلم و هانی بنابر ظاهر، جزء مسجد کوفه نیست (مراجع عظام).

۶.۷.۴. شک در مسجدیت

هرگاه شک کند که فلان قسمت مسجد، حکم مسجد دارد یا از ملحقات و املاک مسجد است، حکم مسجد بر آن جاری نمی‌شود^۲ (مشهور).^۳

آیت الله مکارم:

مگر اینکه ظاهر حال آن باشد که جزء مسجد است. بنابراین در حیاط مسجدی که معلوم نیست صیغه وقف مسجد بر آن خوانده شده یا نه، نمی‌توان اعتکاف کرد.^۴

۷.۷.۴. کشف خلاف در مسجد بودن و

جامع بودن

هرگاه در مکانی به اعتقاد اینکه مسجد یا مسجد جامع است، معتکف شد، سپس معلوم

۱. روح الله خمینی، تحریر الوسیله، ج ۱، ص ۲۹۰، مسئله ۸.

۲. تفصیل فتاوی سابقاً بیان شد.

۳. العروة الوثقی، ج ۲ ص ۸۲ م ۲۳ تبریزی، استفتانات جدید، ج ۱ ص ۱۵۷ س ۷۶۴.

تذکر: م ۲۴ العروه الوثقی سابقاً در راه‌های احراز مسجد جامع ذکر شد.

۴. اعتکاف عبادتی کامل ص ۸۱ م ۴۲.

شود که مسجد نیست یا مسجد جامع نیست، اعتکافش باطل است (مراجع عظام).^۱

۸.۷.۴. مسجد زنان برای اعتکاف

در اینکه اعتکاف باید در مسجد جامع باشد، تفاوتی بین زن و مرد نیست. بنابراین زنان هم باید در مسجد جامع معتکف شوند و نمی‌توانند در مکانی که در داخل خانه برای نماز اختصاص داده‌اند و همچنین در مسجد قبيله (۱) و مانند آن معتکف شوند (مراجع عظام).^۲

(۱) آیت‌الله مکارم:

یا در مسجدی که نماز جماعت مرتبی ندارد، معتکف شوند.^۳

۸.۴. اعتکاف بچه ممیز

اعتکاف بچه ممیز که خوب و بد را تشخیص می‌دهد، صحیح است؛ بنابراین بلوغ شرط اعتکاف نیست (مراجع عظام).^۴

۱. العروة الوثقی ج ۲ ص ۸۲، م ۲۵

۲. العروة الوثقی، ج ۲، ص ۸۲، م ۲۶

۳. اعتکاف عبادتی کامل، ص ۸۲، م ۴۵

۴. العروة الوثقی، ج ۲، ص ۸۳، م ۲۷

آیت الله بهجت:

و اعتکاف صبیّ ممیّز مطلقاً در حکم اعتکاف مردان است، در زمانی که استحباب در حقّشان دارد؛ هم از حیث حکم وضعی و هم از حیث حکم تکلیفی، بنابر اقوی.^۱

نکته: مسأله ۲۸ العروة الوثقی به جهت عدم ابتلاء مطرح نشد. مسأله ۲۹ (برگشت از اجازه پس از آن) هم چون در فرزند و همسر و مانند این‌ها کاربرد دارد، به صورت ذیل طرح شده است:

۹.۴. برگشت از اجازه اعتکاف

اگر زن از شوهرش برای اعتکاف اجازه بگیرد یا هرکسی که در اجازه گرفتن حکم زن را دارد،^۲ شوهر و مانند او تا زمانی که دو روز از اعتکاف گذشته است، می‌تواند از اجازه‌اش برگردد؛ اما بعد از گذشت دو روز، دیگر نمی‌تواند از اذن خود برگردد، چون تمام کردن اعتکاف در این هنگام واجب می‌شود (مراجع عظام).^۳

۱. وسیلة النجاة، ص ۳۳۳.

۲. مانند اجازه گرفتن اجیر خاص از مستأجر، اگر منافات با حقّ او به سبب قرارداد اجاره داشته باشد و مانند فرزند نسبت به والدین، اگر موجب اذیت آن‌ها باشد (وسیلة النجاة ج ۱ ص ۳۳۲، م ۱۱۹۳).

۳. العروة الوثقی، ج ۲، ص ۸۳ م ۲۹؛ اعتکاف عبادتی کامل؛ وسیلة النجاة، ج ۱، ص ۳۳۲، م ۱۱۹۳.

۱۰.۴. حکم جنابت در اعتکاف

اگر غسل جنابت بر معتکف واجب شود، لازم نیست که غسل را در مسجد انجام دهد، (۱) هر چند انجام غسل مستلزم آلوده کردن مسجد نباشد؛ هر چند احتیاط مستحب این است که در این صورت، در داخل مسجد غسل نماید. (صاحب عروه)^۱

(۱) امام خمینی، آیت الله فاضل:

در مسجد الحرام و مسجد النبی غسل جنابت جایز نیست و واجب است با تیمم، از مسجد برای غسل خارج شود و در غیر مسجد الحرام و مسجد النبی نیز چنانچه غسل جنابت مستلزم مکث و توقّف باشد، غسل جایز نیست و گرنه می تواند در مسجد غسل نموده یا آنکه برای غسل از مسجد خارج شود و اگر در موردی که خروج واجب است چنانچه عمداً از مسجد خارج نشود، به خاطر توقّف حرام در مسجد، اعتکافش باطل می گردد.^۲

آیات عظام گلپایگانی و صافی و مکارم

هرگاه در مسجد جنب شود، باید برای غسل از

۱. العروة الوثقی ج ۲ اعتکاف، شرائط صحة الاعتکاف مورد الثامن.

۲. روح الله خمینی، تحریر الوسیله، ج ۱، شرایط صحة الاعتکاف مورد السابع ص ۲۸۸ و ص ۲۹۰ م ۱۰ تعلیقه العروة الوثقی شرایط صحة الاعتکاف مورد الثامن و م ۳۱

مسجد خارج گردد؛ و در مسجد الحرام و مسجد النبی باید فوراً تیمم نماید و از مسجد خارج شود و در سایر مساجد بدون تیمم از مسجد خارج می شود هر چند امکان غسل در مسجد بدون مکث و آلوده کردن مسجد فراهم باشد و اگر عمداً خارج نشد، به خاطر حرمت توقّف جنب در مسجد، اعتکافش باطل می گردد.^۱

آیت الله خویی:

اگر انجام غسل جنابت مستلزم هتک یا محذور دیگر باشد واجب است از مسجد برای غسل خارج شود و گرنه، چنانچه زمان غسل در مسجد بیشتر از زمان خروج وی از مسجد نباشد، انجام غسل در مسجد واجب است. این حکم در زمانی است که نوع حدث، مانع از بودن در مسجد باشد؛ اما اگر مانع محسوب نشود مثلاً حدث مس میّت باشد، چنانچه امکان دارد در مسجد غسل کند، نباید برای غسل از مسجد خارج گردد.^۲

۱. گلیپایگانی هداية العباد ج ۱ م ۱۴۱۴؛ صافی هداية العباد ج ۱ م ۱۴۱۳؛ اعتکاف عبادتی کامل، ص ۸۴ تعلیقه العروة الوثقی گلیپایگانی شرایط صحة الاعتکاف مورد الثامن و م ۳۱
 ۲. العروة الوثقی ج ۲ اعتکاف شرائط صحة الاعتکاف شرط الثامن م ۳۱، منهاج الصالحین ج ۱ م ۱۰۷۳.

آیت الله سیستانی:

در غیر مسجد الحرام و مسجد النبی از سایر مساجد، اگر انجام غسل جنابت مستلزم مکث و توقّف در مسجد یا هتک یا محذور شرعی دیگر مثل نجس شدن مسجد نباشد، بنابر احتیاط واجب لازم است در مسجد غسل نماید و گرنه جایز نیست در مسجد غسل کند هر چند زمان غسل کمتر از زمان خروج از مسجد باشد.

اما در مسجد الحرام و مسجد النبی اگر غسل مستلزم محذور شرعی باشد، واجب است در بیرون مسجد غسل نماید و گرنه چنانچه زمان غسل طولانی تر از زمان تیمم و از زمان خروج نباشد، واجب است در مسجد غسل نماید.

این حکم در زمانی است که نوع حدث، مانع از بودن در مسجد باشد؛ اما اگر مانع محسوب نشود مثلاً حدث مس میّت باشد، چنانچه امکان دارد در مسجد غسل کند، بنابر احتیاط لازم نباید برای غسل از مسجد خارج گردد.^۱

۱۱.۴. بطلان اعتکاف با ماندن جنب در مسجد

هرگاه در مسجد جنب شود و امکان غسل

۱. العروة الوثقی ج ۲ اعتکاف شرائط صحة الاعتکاف شرط الثامن و م ۳۱

منهاج الصالحین، ج ۱، ص ۳۴۳. م ۱۰۷۳

در مسجد نباشد، (۱) واجب است برای غسل کردن از مسجد خارج شود و اگر بیرون نرود، اعتکافش به خاطر حرمت ماندن جنب در مسجد باطل می‌گردد؛ (۲) (صاحب عروه).^۱

(۱) آیات عظام خویی و گلپایگانی:

بلکه حتی اگر امکان غسل در مسجد هم باشد که تفصیل آن سابقاً بیان شد.^۲

مرحوم امام، آیات عظام فاضل، سیستانی، مکارم: حکم غسل سابقاً بیان شد.

(۲) آیت الله فاضل:

حکم به بطلان، محل اشکال است.

آیت الله خویی:

در اطلاق آن منع است و در آن تفصیلی است.^۳ بلی مکث و توقّف حرام، جزء اعتکاف محسوب نمی‌شود.

آیت الله سیستانی:

در آن تفصیل است.

پرسش: اگر شخص در ایام اعتکاف، در مسجد جنب شود، چه وظیفه‌ای دارد؟

۱. العروة الوثقی ج ۲ ص ۸۳ م ۳۱.

۲. حاشیه العروة الوثقی ج ۲ ص ۸۳.

۳. برای آشنایی با تفصیل مذکور به المستند فی شرح العروة الوثقی آیت الله خویی ج ۲ ص ۴۴۲ ذیل م ۳۱ مراجعه فرمایید.

آیت الله صافی:

چنانچه محتلم شده باشد، باید فوری از مسجد خارج شده، غسل جنابت انجام دهد و اعتکافش صحیح است؛ ولی اگر جنابت عمدی و براثر استمنا و مانند آن باشد، اعتکاف باطل می‌گردد.^۱

پرسش: انجام غسل در مسجد برای معتکف چه حکمی دارد؟ و آیا بین غسل جنابت و غسل مستحبی دیگر فرقی وجود دارد یا خیر؟

آیت الله تبریزی:

چنانچه مکث او در مسجد حرام نباشد، مثل مستحاضه و کسی که غسل مس میّت برعهده او می‌باشد، اگر بتواند در مسجد غسل کند و موجب تلویث مسجد نباشد، باید در مسجد غسل کند؛ و الا باید در خارج مسجد غسل کند. لکن برای غسل مستحب نمی‌شود از مسجد خارج شد. و چنانچه مکث در مسجد، حرام مثل جنب، اگر زمان غسل کردن در مسجد اکثر از زمان خروج نباشد و بتواند در مسجد غسل کند و موجب تلویث مسجد نباشد، باید در مسجد غسل کند؛ و الا باید خارج شود و در خارج از مسجد غسل کند.^۲

۱. پاسخ به سئوالمسأله، ج ۲ موجود در سایت س ۱۳۱

۲. استفتائات جدید ج ۱ ص ۱۵۴ س ۷۴۷

پرسش: اگر معتکف در مسجد جنب شود، چه باید بکند؟

آیت الله بهجت:

باید فوراً غسل را به جا آورد. بنابراین اگر غسل در داخل و خارج مسجد ممکن است و غسل در مسجد محتاج توقف و مکث در مسجد است، فوراً خارج شود و در خارج غسل کند. و در دو مسجد پیامبر صلی الله علیه و آله و مسجد الحرام با تیمم خارج شود.^۱

۱۲.۴. غصب در اعتکاف

اگر جایی از مسجد که قبلاً کسی آن را برای خود گرفته بود، غصب کند، به اینکه آن فرد را از آنجا کنار بزند و خود جای آن بنشیند، بنابر اقوی اعتکافش باطل می شود. (۱) و همچنین اگر بر روی فرش غصبی بنشیند. بلکه از نشستن بر زمین مسجدی که با خاک یا آجر غصبی فرش شده است، احتیاطاً اجتناب کند. و اگر اجتناب کردن متوقف بر خروج از مسجد است، احتیاطاً خارج شود. اما اگر با لباس غصبی باشد یا همراهش چیز غصبی باشد، ظاهراً اعتکاف باطل نیست (صاحب عروه).^۲

۱. بهجت، استفتائات، ج ۲، ص ۴۵۰. س ۳۱۶۶

۲. العروة الوثقی، ج ۲، ص ۸۴.

(۱) آیات عظام گلیپایگانی و صافی:
اعتکافش بنابر احتیاط واجب باطل است.

مرحوم امام:

باطل نشدن خالی از قوت نیست.^۲

آیت الله فاضل:

اعتکاف باطل نیست.^۳

آیت الله سیستانی:

باطل شدن محلّ تأمل است.^۴

آیت الله مکارم:

بطلان اعتکاف به خاطر غصب مکانی از مسجد
که معتکف دیگری آنجا را برای اعتکافش
در نظر گرفته و وسایلش را در آنجا نهاده، مورد
اشکال است. اما اگر بر روی سجاده غصبی
معتکف شود، بدون شک اعتکافش باطل
می شود.^۵

مسأله: اگر معتکف جای شخص دیگری را که
در مسجد برای خودش گرفته است، غصب
کند:

۱. گلیپایگانی هدایة العباد ج ۱ م ۱۴۱۵؛ صافی، هدایة العباد ج ۱ م ۱۴۱۵

۲. امام خمینی، تحریر الوسیله ج ۱ ص ۲۹۰.

۳. الاحکام الواضحه، ص ۲۷۰.

۴. سیستانی، منهاج الصالحین ج ۱ ص ۳۴۴.

۵. اعتکاف عبادتی کامل، ص ۸۲.

آیات عظام مرحوم امام، فاضل لنکرانی، سیستانی،

نوری همدانی:

اعتکافش باطل نمی شود هر چند گناه کرده است.

آیات عظام خوئی، تبریزی، مکارم شیرازی:

بطلان اعتکافش محلّ اشکال است.

آیات عظام گلپایگانی، صافی گلپایگانی:

بنابراحتیاط واجب اعتکافش باطل می شود.

آیات عظام اراکی، وحید خراسانی:

اعتکافش باطل می شود.

آیت الله بهجت:

در صورتی که مکان نشستن منحصر به همان مکان غصبی باشد، اعتکافش باطل است ولی اگر مکان نشستن منحصر به محلّ غصبی نباشد، اعتکافش صحیح است.^۱

۱. تحریر الوسیلة ج ۱، خاتمة فی الاعتکاف، القول فی شروطه، م ۱۱

وسيلة النجاة بهجت، خاتمة فی الاعتکاف، م ۱۲۰۵

الاحکام الواضحة فاضل لنکرانی، الاعتکاف، م ۱۱۰۸

هدایة العباد گلپایگانی، ج ۱، الاعتکاف م ۱۴۱۵

هدایة العباد صافی ج ۱، الاعتکاف م ۱۴۱۴

منهاج الصالحین خوئی، تبریزی، وحید، سیستانی ج ۱، الخاتمة فی

الاعتکاف، م ۱۰۷۷

تعليقه العروة الوثقى اراکی، مکارم، نوری همدانی ج ۲ شروط الاعتکاف،

مسأله: اگر معتکف عمداً بر روی فرش غصبی بنشیند:

آیات عظام مرحوم امام، خوئی، تبریزی، فاضل لنکرانی، وحید خراسانی، سیستانی، مکارم شیرازی، نوری همدانی:
اعتکاف باطل نمی شود.

آیات عظام گلپایگانی، صافی گلپایگانی:
بنابر احتیاط واجب، اعتکافش باطل می شود.

آیت الله اراکی:
اعتکافش باطل می شود.

آیت الله بهجت:

در صورتی که مکان نشستن منحصر به همان فرش غصبی باشد، اعتکافش باطل است ولی اگر مکان نشستن منحصر به همان فرش غصبی نباشد، اعتکافش صحیح است.^۱

۱۳.۴. فراموشی در غصب

هرگاه بر اثر فراموشی یا نا آگاهی از حکم شرعی (۱) یا اکراه (۲) یا اضطرار، بر چیز غصبی معتکف شود، ضرری به اعتکافش نمی زند (مشهور).^۲

۱. همان

۲. العروة الوثقی، ج ۲، ص ۸۴ م ۳۳

(۱) آیات عظام مکارم و گلپایگانی:

مشروط بر اینکه جاهل قاصر باشد.^۱

(۲) آیت الله گلپایگانی:

جواز تصرف در مال دیگران به اکراه و اضطرار ممنوع است بلی هنگام تزامم، رخصت در ارتکاب آن در موردی که اهمیتش از غضب بیشتر باشد مثل حفظ جان داده شده است.

۱۴.۴. خارج نشدن در صورت وجوب خروج

اگر خروج از مسجد بر معتکف واجب شود، مثلاً برای پرداخت بدهی یا انجام واجب دیگری که متوقف بر خروج از مسجد است و از مسجد خارج نشود، مرتکب گناه شده، ولی اعتکافش باطل نمی شود (مراجع عظام).^۲

آیت الله بهجت:

اگر خروج از مسجد از جهت پرداختن دین و قرض که پرداخت آن بر او واجب است یا به جهت رفتن به کار دیگر که ادای آن متوقف بر خروج از مسجد است، بر او واجب باشد، ولی از مسجد خارج نشود، اگرچه کار حرامی کرده است، ولی اعتکاف او صحیح است.^۳

۱. حاشیه العروة الوثقی، ج ۲، ص ۹۰، م ۳۳ حاشیه مکارم.

۲. العروة الوثقی، ج ۲، ص ۸۵ م ۳۴

۳. استفتائات، ج ۲، ص ۴۴۵.

۱۵.۴. رعایت نزدیک‌ترین راه و زیر سایه رفتن

۱.۱۵.۴. حکم رعایت نزدیک‌ترین راه
معتکف نباید بیش از مقدار حاجت و ضرورت
بیرون مسجد بماند، براین اساس سؤال ذیل
مطرح می‌گردد:
پرسش: آیا مراعات نزدیک‌ترین مسیر در هنگام
خروج از محل اعتکاف واجب است؟

صاحب عروه، مرحوم امام، آیات عظام وحید
خراسانی، گلپایگانی، صافی، سیستانی، اراکی،
فاضل، نوری همدانی:
احتیاط واجب است.

آیت الله بهجت:
بلی، باید نزدیک‌ترین مسیر را برگزیند.

آیت الله مکارم شیرازی:
انتخاب نزدیک‌ترین راه واجب نیست مگر آنکه
اختلاف دو راه بسیار زیاد باشد.

آیات عظام خوئی، تبریزی:
احتیاط مستحب است.^۱
س: کسی که از مسجد برای غسل واجب
خارج می‌شود آیا می‌تواند با وجود حمام نزدیک
به مسجد، به حمام دورتر برود؟

۱. تحریر الوسیلة ج ۱، خاتمة فی الاعتکاف، القول فی شروطه، م ۹

آیت الله خامنه‌ای:

باید محلی را انتخاب کند که مستلزم مکث کمتر در خارج مسجد باشد.

آیت الله سیستانی:

حمامی را انتخاب کند که رفتن به سوی آن و غسل کردن در آن نسبت به حمام دیگر وقت کمتری را اشغال می‌کند.

آیت الله مکارم شیرازی:

هرگاه زمان آنها مساوی باشد اولویت با حمام نزدیک است.

آیت الله صافی گلپایگانی:

اگر مستلزم توقف کمتر نمی‌شود نمی‌تواند.
آیت الله وحید خراسانی:
اقرب طرق را اختیار کند.

آیت الله بهجت:

برای هر حاجت و ضرورتی که از مسجد خارج

۱. الاحکام الواضحة فاضل، الاعتکاف، الشرط السادس

هدایة العباد گلپایگانی، ج ۱، الاعتکاف، شروط الاعتکاف، م ۱۴۱۳

هدایة العباد صافی گلپایگانی، ج ۱، الاعتکاف، شروط الاعتکاف، م

۱۴۱۲

وسيلة النجاة بهجت، شرائط صحة الاعتکاف، م ۱۲۰۳

زبدة الاحکام اراکی، الاعتکاف، شروطه، م ۲ ص ۱۵۲

تعليقه العروة الوثقى مکارم، نوری همدانی ج ۲ شروط الاعتکاف، م ۳۵

منهاج الصالحين خوئی، تبریزی، وحید، سیستانی ج ۱ الخاتمة فی

الاعتکاف، الشرط السادس

می شود باید اقتصار بر اقل نماید از جهت خروج از مسجد.

آیت الله فاضل لنکرانی:

خیر

آیت الله شبیری زنجانی:

برای مقدار خروج از مسجد، ضرورت باید رعایت شود نزدیکی و دوری باعث فرق نیست و اگر مقدار زمان در نزدیک و دور مساوی باشد شخص در انتخاب مخیر است و الا هر کدام که مستلزم مکث کمتر در خارج مسجد گردد لازم است انتخاب شود.^۱

س: شخصی در حال اعتکاف احتیاج به طهارت (وضو یا غسل چه واجب چه مستحب) پیدا می کند اگر طهارت در نزدیک ترین محل خارج مسجد، مستلزم توقّف و مکث زیاد در خارج مسجد است آیا می تواند به مکان دورتر که زمان کمتری معطل می شود برود؟

آیت الله خامنه ای:

هر کدام که مستلزم مکث کمتر در خارج مسجد باشد، باید انتخاب شود.

آیت الله سیستانی:

میزان دوری یا نزدیکی به مسجد نیست بلکه میزان، بودن در خارج مسجد است که باید سعی شود هر چه کمتر در خارج مسجد توقف کند.

آیت الله شبیری زنجانی:

برای مقدار خروج از مسجد، ضرورت باید رعایت شود نزدیکی و دوری باعث فرق نیست و اگر مقدار زمان در نزدیک و دور مساوی باشد شخص در انتخاب مخیر است و گرنه هر کدام که مستلزم مکث کمتر در خارج مسجد گردد، لازم است انتخاب شود.

آیت الله مکارم شیرازی:

آری این کار اولویت دارد.

آیت الله صافی گلپایگانی:

بلی می تواند.

آیت الله وحید خراسانی:

اختیار کند توقف کمتر را.

آیت الله بهجت:

برای هر حاجت و ضرورتی که از مسجد خارج می شود باید اقتصار بر اقل نماید از جهت خروج از مسجد.

آیت الله نوری همدانی:

بلی، باید به آنجا که زمان کمتر می برد، برود.

آیت الله فاضل لنکرانی:

مانعی ندارد بلکه باید به جائی برود که زمان

کمتری خارج مسجد باشد.^۱

آیت الله تبریزی: در فرض زمان کمتر مانعی

ندارد.^۲

س: حکم مسأله قبل در مورد تخلی و توال

رفتن چیست؟ گاه توال نزدیک شلوغ است و

مستلزم توقف زیاد در خارج مسجد است ولی در

توال دورتر کمتر معطل می گردد؟

آیات عظام خامنه‌ای، مکارم شیرازی، صافی

گلپایگانی، وحید خراسانی، بهجت، فاضل،

شبیری زنجانی، سیستانی، نوری همدانی:

حکم مسأله قبل را دارد.^۳

۲.۱۵.۴. حکم توقف و مکث

واجب است به مقدار ضرورت مکث کند

(مراجع عظام).

۳.۱۵.۴. حکم نشستن در زیر سایه

معتکف در خارج از مسجد، در صورت امکان

۱. استفتائات خصوصی کتبی

۲. استفتائات جدید، ج ۱ س ۷۲۹ ص ۱۵۲

۳. استفتاء خصوصی کتبی

نباید زیر سایه بنشیند، لذا نشستن زیر سایه در خارج از محلّ اعتکاف، اگر قضاء حاجت و رفع نیاز متوقف بر نشستن باشد، اشکال ندارد. (مراجع عظام)

۴.۱۵.۴. حکم راه رفتن در زیر سایه احتیاطاً زیر سایه راه نرود. (صاحب عروه)

آیات عظام مرحوم امام، فاضل لنکرانی، مکارم شیرازی، سیستانی، نوری همدانی، خوئی، تبریزی: بلی می تواند هر چند احتیاط مستحب ترك آن است.

آیات عظام صافی گلپایگانی، اراکی، بهجت: بنابر احتیاط واجب زیر سایه راه نرود.

آیت الله گلپایگانی:

نباید زیر سایه راه برود.^۱

۵.۱۵.۴. حکم نشستن در غیر زیر سایه

آیا معتکف در خارج از مسجد می تواند در مکانی که سایه نیست مثلاً زیر آفتاب بنشیند:

آیات عظام مرحوم امام، اراکی، گلپایگانی، خوئی، فاضل، تبریزی، صافی، وحید خراسانی، نوری همدانی، بهجت:

۱. تحریر الوسيلة ج ۱، خاتمة فی الاعتکاف، القول فی شروطه، م ۹

بنابر احتیاط واجب ننشیند مگر در حال ضرورت.

آیت الله سیستانی:

بنابر احتیاط واجب بعد از قضاء حاجت و رفع نیاز ننشیند مگر در حال ضرورت.

آیت الله مکارم شیرازی:

نباید بنشیند.^۱

۱۶.۴. خروج طولانی

هرگاه بنابر ضرورتی از مسجد خارج شد و خروجش طولانی گردد، به گونه‌ای که صورت اعتکاف از بین برود، اعتکافش

۱. تعلیقه العروة الوثقی خوئی، سیستانی، مکارم، نوری همدانی ج ۲، کتاب الاعتکاف، شرائط الصحة، م ۳۵
- تنقیح مبانی العروة تبریزی، شروط الاعتکاف، م ۳۵ پاورقی ۲ ص ۲۵۸
- وسيلة النجاة بهجت، شرائط صحة الاعتکاف، م ۱۲۰۳
- الاحکام الواضحة فاضل، الاعتکاف، الشرط السادس
- هداية العباد گلپایگانی، ج ۱، الاعتکاف، شروط الاعتکاف، م ۱۴۱۳
- هداية العباد صافی ج ۱، شروط الاعتکاف، م ۱۴۱۲
- زبدة الاحکام اراکی، الاعتکاف، شروطه، م ۲ ص ۱۵۳
- تحریر الوسيلة ج ۱، خاتمة فی الاعتکاف، القول فی شروطه، م ۹
- هداية العباد صافی گلپایگانی ج ۱، الاعتکاف، م ۱۴۱۲
- هداية العباد گلپایگانی، ج ۱، الاعتکاف، م ۱۴۱۳
- الاحکام الواضحة فاضل، الاعتکاف، الشرط السادس
- زبدة الاحکام اراکی، الاعتکاف، شروطه، م ۲ ص ۱۵۲
- وسيلة النجاة بهجت، شرائط صحة الاعتکاف، م ۱۲۰۳
- منهاج الصالحین خوئی، تبریزی، وحید، سیستانی ج ۱، الخاتمة فی الاعتکاف، الشرط السادس
- تعلیقه العروة الوثقی مکارم، نوری همدانی ج ۲، شروط الاعتکاف، م ۳۵

باطل می‌شود (مراجع عظام).^۱

۱۷.۴. تفاوت نداشتن اقسام بودن در مسجد

تفاوتی بین انواع توقّف و بودن در مسجد نیست. بنابراین می‌تواند بایستد یا بنشیند یا بخوابد یا راه برود؛ زیرا آنچه لازم است، آن است که به قصد عبادت در مسجد توقّف کند، به هر شکلی که باشد (مراجع عظام).^۲

۱۸.۴. طلاق رجعی در اعتکاف

هرگاه مردی همسر معتکفش را طلاق رجعی دهد، بر زن واجب است که برای سپری کردن عده طلاق به منزلش بازگردد. (۱) بنابراین، اعتکافش باطل می‌شود و چنانچه واجب نا معین و غیرمحدود بوده، پس از تمام شدن عده باید آن را از سر گیرد. و اگر واجب معین بوده، (۲) بعید نیست (۳) که مخیر باشد (۴) بین تمام کردن اعتکاف، سپس خروج یا باطل کردن اعتکاف و خروج؛ چون دو واجب با هم تراحم کرده‌اند (۵) و دلیلی بر اهمیت یکی بر دیگری نداریم. اما اگر طلاق بائن باشد، اعتکافش صحیح و خروج از مسجد لازم

۱. العروة الوثقی، ج ۲، ص ۸۵، م ۳۶؛ استفتانات آیت الله بهجت ج ۲، ص ۴۴۵.

۲. العروة الوثقی، ج ۲، ص ۸۵، م ۳۷.

نیست؛ زیرا واجب نیست زن در عده طلاق بائن در منزل مشترک باشد (مشهور).^۳

(۱) آیت الله سیستانی:

خروج واجب است، در صورتی که شوهر اجازه تمام کردن اعتکاف را نداده باشد. و این در صورتی است که تمام کردن اعتکاف واجب نباشد و یا فقط به نذر واجب باشد. و گرنه باید اعتکاف را تمام کند، چنانچه شرط رجوع نکرده باشد و اگر خروج از مسجد و رفتن به منزل واجب باشد و خارج نشود، باطل شدن اعتکافش محل اشکال است.

(۲) آیت الله گلپایگانی:

این حکم در واجب معین، بعد گذشت دو روز است؛ اما در غیر آن، مثل واجب شدن به اجاره و نذرو مانند این ها، ظاهراً این است که خروج واجب است؛ چون طلاق کشف می کند که اعتکاف قبل روز سوم باطل است.

(۳) مرحوم امام:

مسأله مشکل و محل تردید است و نیاز به تأمل بیشتر دارد.

(۴) آیت الله مکارم:

اقوی بطلان اعتکاف و رعایت عده است، مشروط بر اینکه وجوب اعتکاف به خاطر نذر یا اجاره بوده باشد؛ هرچند ما در اصل عبادات استیجاریه اشکال داریم، و اما اگر به غیر نذر و اجاره واجب شده، احتیاط تقدیم عده است؛ چون اهمیت دارد.

آیت الله فاضل:

احتیاط خارج شدن و قضا کردن اعتکاف است.

(۵) آیت الله خویی:

درمورد دو روز اول، وجهی برای واجب بودن اعتکاف در این دو روز بر زن نیست؛ مگر به وسیله نذر یا مانند آن واجب باشد که در این صورت اگر شوهر اذن در تمام کردن اعتکاف بر همسر خود داد، باید اعتکاف را تمام کند به خاطر وفای به نذر و اگر اذن نداد، باید خارج شود؛ چون کاشف از این است که اعتکاف از اول باطل بوده است؛ پس بنا بر هر دو فرض، تزاممی وجود ندارد. اما نسبت به حکم روز سوم اعتکاف، اگر گفتیم وجوب رفتن زن به منزل و خروج از مسجد، از احکام عده است و شوهر هم اذن به تمام کردن اعتکاف

نداده است، تراحم بین واجب بودن اعتکاف و وجوب خروج وجود دارد؛ اما اگر وجوب خروج، از احکام زوجیت باشد، اتمام اعتکاف بر او واجب است و خروج لازم نیست، هر چند شوهر اذن ندهد؛ چون طاعت از مخلوق در معصیت خداوند متعال جایز نیست.^۱

آیت الله مکارم:

اگر زنی را که معتکف است، طلاق رجعی دهند، اعتکافش باطل می شود و باید به خانه شوهر برای ادامه عده برود؛ زیرا زن در مدت عده طلاق رجعی نباید از خانه شوهر خارج شود.^۲

۱۹.۴. زمان واجب شدن اعتکاف

همان گونه که گذشت، اعتکاف یا واجب معین است یا واجب موسّع و غیر معین از نظر زمان انجام و یا مستحب. اگر اعتکاف واجب معین باشد، مثل اینکه نذر کرده دهه آخر ماه مبارک رمضان امسال را معتکف شود، به مجرد شروع اعتکاف، بلکه قبل از شروع، انجام آن در زمان خودش واجب است و رجوع و عدول از آن جایز نیست. اما در

۱. العروة الوثقی ج ۲ کتاب الاعتکاف م ۳۸

۲. استفتائات جدید، ج ۲، ص ۱۶۶.

واجب موسّع، مثل اینکه نذر کرده ده روز از ماه مبارک رمضان امسال را معتکف شود و همچنین در اعتکاف مستحبی قبل از تکمیل دو روز اول، حق رجوع و عدول دارد؛ اما پس از گذشت این زمان یا در روز سوم، اعتکاف واجب می‌گردد و رجوع جایز نیست. ولی احتیاط آن است که در این دو مورد، مخصوصاً در واجب موسّع، هنگامی که اعتکاف را شروع کرد، عدول نکند و آن را به اتمام برساند (مراجع عظام).^۱

۲۰۴. شرط خروج از اعتکاف و شرط منافی

معتکف می‌تواند به هنگام نیت اعتکاف، شرط کند که هر زمان خواست حتی در روز سوم، از اعتکاف خارج شود؛ اعمّ از اینکه خروج از اعتکاف را مشروط به حادث شدن امری کند یا نه؛ (۱) ولی نمی‌تواند شرط کند که منافیات اعتکاف، نظیر هم بستر شدن با همسر و مانند آن را در حال اعتکاف انجام دهد، شایان ذکر است شرط مذکور باید به هنگام نیت اعتکاف ذکر گردد و چنانچه شرط مقارن با نیت اعتکاف نباشد (چه قبل از آن و چه بعد از آن) اثر ندارد؛ بنابراین اگر شرط مذکور بعد از نیت اعتکاف ذکر شود، اعتباری ندارد، هرچند قبل از شروع روز سوم اعتکاف باشد. و هرگاه به

۱. العروة الوثقی، ج ۲، ص ۸۶ م ۳۹

هنگام نیت اعتکاف، شرط عدول کند، سپس آن را اسقاط کند، این اسقاط تأثیری ندارد؛ هرچند احتیاط آن است که آثار سقوط شرط را جاری کند، یعنی پس از تکمیل دو روز عدول نکند و روز سوم را نیز در اعتکاف بماند (صاحب عروه).

(۱) مرحوم امام:

شرط رجوع به طور مطلق حتی بدون حادثی، محل اشکال، بلکه منع است. بلی عذر، اعم است از عذر عادی مثل آمدن همسر یا عذر دیگر.^۲

آیات عظام مکارم و سیستانی:

و احتیاط آن است که شرط مذکور برای عذری هرچند عرفی باشد.^۳

آیت الله فاضل:

روز سوم واجب است؛ مگر وقتی که در هنگام نیت، شرط کند اگر عارضه رخ داد، از اعتکاف منصرف شود و آن عارضه در روز سوم حادث شود. در اینجا اگر خواست، می تواند از اعتکاف برگردد. و شرط اگر مقارن با نیت نباشد،

۱. العروة الوثقی، ج ۲، ص ۸۶ م ۴۰.

۲. تحریر الوسیله، ج ۱، ص ۲۹۱.

۳. اعتکاف عبادتی کامل، ص ۸۶؛ سیستانی، منهاج الصالحین، ج ۱ ص ۳۴۴.

اعتباری ندارد؛ چه قبل از نیت باشد، چه بعد از شروع در اعتکاف.^۱

آیت الله تبریزی:

در صورتی که اعتکاف واجب معین نباشد، در دو روز اول می تواند رجوع کند و همچنین اگر شرط رجوع در ابتدا کند، هر وقت خواست، می تواند رجوع کند. در غیر این دو صورت نمی تواند.^۲

(مراجع عظام): انسان می تواند از آغاز هنگام نیت اعتکاف شرط کند که اگر مشکلی پیش آمد اعتکاف را رها کند بنابراین صورت در وقت پیشامد مانع رها کردن اعتکاف اشکال ندارد حتی در روز سوّم. اما شرط بعد از شروع اعتکاف یا قبل از شروع آن صحیح نیست بلکه باید همزمان با نیت اعتکاف باشد.

پرسش: آیا معتکف در حین اعتکاف می تواند شرط کند بدون عارض شدن هیچ سببی بتواند اعتکاف را قطع نماید؟

مرحوم امام:

خیر نمی تواند.

۱. الاحکام الواضحه، ص ۲۷۰.

۲. استفتائات جدید، ج ۱، ص ۱۴۱، سؤال ۶۶۳.

آیات عظام تبریزی، صافی گلپایگانی، خوئی،
گلپایگانی، اراکی، فاضل لنکرانی، بهجت، نوری
همدانی:
بلی می تواند.

آیات عظام وحید خراسانی، سیستانی، مکارم
شیرازی:
محل اشکال است.^۱

۲۱.۴. شرط عدول در نذر

همان گونه که شرط عدول به هنگام نیت
اعتکاف جایز است، همچنین می توان به
هنگام نذر اعتکاف، چنین شرطی را در صیغه
نذر گنجانده (۱) مثل اینکه بگوید: «لله علی
أن أعتکف بشرط أن يكون لی الرجوع عند
عروض کذا او مطلقاً. (۲)» برای خدا بر عهده
من است که معتکف شوم به شرط آنکه به

۱. هدایة العباد گلپایگانی ج ۱، شروط الاعتکاف، م ۱۴۱۷

هدایة العباد صافی ج ۱، شروط الاعتکاف، م ۱۴۱۶

وسيلة النجاة بهجت، شرائط صحة الاعتکاف، م ۱۲۰۷

تحریر الوسيلة فی شروط الاعتکاف م ۱۳ صص ۲۸۱ و ۲۸۲

زبدة الاحکام اراکی، الاعتکاف، شروطه، م ۴ ص ۱۵۳

تعلیقه العروة الوثقی اراکی، مکارم، فاضل، نوری همدانی، کتاب

الاعتکاف، شرائط الاعتکاف، م ۴۰

الاحکام الواضحة فاضل، الاعتکاف، م ۱۱۰۵ و ۱۱۰۶ صص ۲۶۹ و ۲۷۰

منهاج الصالحین خوئی، تبریزی، وحید، سیستانی ج ۱، الخاتمة فی

الاعتکاف، فصل و م ۱۰۷۴

هنگام پیش آمد عذر یا به طور مطلق حق رجوع داشته باشم، دراین صورت، حق عدول دارد؛ (۳) هرچند به هنگام نیت اعتکاف، آن را شرط نکرده باشد.

پس شرط کردن در هنگام نذر، در جواز عدول کفایت می‌کند. (۴) ولکن احتیاط (۵) این است که این شرط در هنگام شروع اعتکاف ذکر شود. و دراین مورد، فرقی بین نذر ایام معین یا غیرمعین و پشت سرهم بودن یا نبودن نیست و در همه این موارد، اگر در نذر شرط کرده باشد عدول جایز است و اگر عدول کرد، دیگر قضا در فرض معین بودن و ازسرگرفتن آن در صورت نامعین بودن لازم نیست. (صاحب عروه)^۱

(۱) آیت الله گلپایگانی:

شرط کردن عدول در نذر، محل تأمل است؛ بلکه منع است، بلی نذر اعتکاف مشروط صحیح است.

آیت الله سیستانی:

به اینکه منذور (اعتکاف) مشروط باشد.

آیت الله مکارم:

البته این شرط در صورتی صحیح است که

۱. العروة الوثقی، ج ۲، ص ۸۶ م ۴۱

معنایش نذر اعتکاف مشروط باشد؛ سپس به هنگام وفای به نذر، نیت کند آنچه را نذر کرده، هرچند به صورت اجمالی، به جا آورد؛ تا اینکه اشتراط عدول درحقیقت در نیت اعتکاف باشد. درغیراین صورت، دلیلی بر صحت آن وجود ندارد. ولکن احتیاط آن است که شرط را به هنگام نیت و شروع اعتکاف نیز ذکر کند.

(۲) آیت الله سیستانی:

شرط جواز عدول به طور مطلق و بدون پیش آمدن عذر محلّ اشکال است همچنان که گذشت.

(۳) آیت الله خویی:

این در صورتی است که اعتکافش به عنوان وفای به نذر باشد؛ و گرنه، عدول از اعتکاف در روز سوم جایز نیست. و در این فرض اگر مخالفت کرد و در روز سوم عدول کرد، گناه کرده است هرچند وفای به نذر شده است و بنابر احتیاط واجب، قضای آن هم بروی لازم است.

(۴) آیت الله گلپایگانی:

بلکه کفایت نمی کند. پس اگر در اعتکاف شرط نکرده باشد، واجب است که سه روز اعتکاف را تمام کند؛ هرچند وجوب اتمام به

واسطه نذر نیست.

آیت الله فاضل:

ظاهر عدم کفایت است و لازم است رجوع در ضمن اعتکاف شرط شده باشد.

(۵) مرحوم امام:

احتیاط مذکور ترک نشود.^۱

۲۲.۴. شرط حق عدول و فسخ اعتکاف دیگر

معتکف نمی تواند در یک اعتکاف شرط کند که حق عدول در اعتکاف دیگر غیر از اعتکافی که شرط در ضمن آن ذکر شده را داشته باشد، همان گونه که نمی تواند شرط کند که حق فسخ اعتکاف شخص دیگر، اعم از فرزند یا خدمتکار یا فرد بیگانه ای را داشته باشد (مراجع عظام).^۲

۲۳.۴. تعلیق در اعتکاف

تعلیق در اعتکاف جایز نیست؛ بنابراین اگر اعتکافش را معلق بر چیزی کند که منافات با تحقق قصد اعتکاف داشته باشد، باطل است. اما اگر آن را معلق بر شرطی کند که به هنگام نیت می داند آن شرط حاصل خواهد شد،

۱. تعلیقه العروة الوثقی ج ۲ اعتکاف م ۴۱ اعتکاف عبادتی کامل، ص ۸۷.

۲. العروة الوثقی، ج ۲ اعتکاف م ۴۲.

اشکال ندارد و این درحقیقت تعلیق دراعتکاف
شمرده نمی‌شود (مراجع عظام).^۱

آیت‌الله مکارم:

تعلیقی که منافی با تحقق قصد اعتکاف باشد،
مبطل است، نه مطلق تعلیق.^۲

۱. العروة الوثقی، ج ۲ اعتکاف م ۴۳

۲. حاشیه العروة الوثقی.

فصل پنجم
محرمات اعتکاف

محرمات اعتکاف عبارتند از:

۱. آمیزش با همسر
 ۲. استمناء
 ۳. بوییدن عطریات و بوهای خوش
 ۴. خرید و فروش
 ۵. جدال و مجادله
- تفصیل احکام هر مورد در ذیل مطرح می گردد.

۱.۵. آمیزش

جماع و آمیزش با همسر (از جلو یا پشت) در حال اعتکاف جایز نیست هر چند موجب انزال و خروج منی نشود و ارتکاب عمدی آن اعتکاف را باطل می کند. (مراجع عظام)

لمس کردن و بوسیدن همسر به قصد شهوت حرام است و در نگاه با شهوت، احتیاط در ترک ایست (صاحب عروه).

پرسش: حکم لمس و بوسیدن با شهوت برای معتکف چیست؟

۱. العروة الوثقی ج ۲ فی احکام الاعتکاف مورد الاول

۲. پیشین.

آیات عظام مرحوم امام، گلپایگانی، اراکی، فاضل
لنکرانی، نوری همدانی:

مبطل اعتکاف است و باید از آن اجتناب نمود.
آیات عظام خوئی، بهجت، صافی گلپایگانی،
وحید خراسانی، مکارم شیرازی، سیستانی:
بنابر احتیاط واجب از آن اجتناب نمایند.^۱

آیت الله تبریزی:

احتیاط مستحب است که از آن اجتناب نمایند.
پرسش: حکم نگاه کردن با شهوت به همسر
در ایام اعتکاف چیست؟
پاسخ: مبطل اعتکاف نیست ولی احتیاط
مستحب آن است که در ایام اعتکاف از آن
اجتناب شود. (مراجع عظام)^۲

۱. تحریر الوسيلة ج ۱، القول في احکام الاعتکاف

هداية العباد گلپایگانی ج ۱، الاعتکاف، م ۱۴۱۸

هداية العباد صافي ج ۱، الاعتکاف م ۱۴۱۷

وسيلة النجاة بهجت، احکام الاعتکاف، م ۱۲۰۸ و استفتانات، ج ۲،

س ۳۱۵۱

الاحکام الواضحة فاضل، احکام الاعتکاف، م ۱۱۰۹

منهاج الصالحين خوئي، تبریزی، وحید، سیستانی ج ۱، فصل في احکام

الاعتکاف، م ۱۰۷۸

تعليقه العروة الوثقى اراكي، مکارم، نوری همدانی ج ۲، کتاب

الاعتکاف، فصل في احکام الاعتکاف

استفتانات جدید، مکارم شیرازی، ج ۲، س ۵۰۲ ص ۱۶۶

۲. تعليقه العروة الوثقى امام، اراکی، گلپایگانی، خویی، سیستانی،

فاضل، نوری همدانی، مکارم، ج ۲، کتاب الاعتکاف، فصل في احکام

الاعتکاف استفتانات جدید، مکارم ج ۳، س ۳۲۴ ص ۱۰۸

اعتکاف عبادتي کامل، ص ۸۹.

استمناء

معتکف بنا بر احتیاط واجب، باید از استمناء (هر چند به صورت حلال)^۱ اجتناب نماید. (مراجع عظام).^۲

آیت الله تبریزی:

اگر معتکف عادت به این داشته باشد که اگر فکر بکند، جنب می شود و اگر در حال اعتکاف به فکری فرو رفت و بعد از حرکت منی، منی خارج نشد و جذب شد، در این صورت چنانچه احتمال خروج منی را بدهد، روزه اش باطل و اعتکافش نیز باطل می شود.

۳.۵. بوییدن بوی خوش

بوییدن بوی خوش و گل های خوش بو به قصد لذت حرام است؛ (۱) اما اگر بدون قصد لذت باشد، مثل اینکه فاقد حس شامه باشد، حرام نیست (مشهور).^۴

(۱) آیت الله سیستانی:

بوییدن بوی خوش مطلقاً حرام است هر چند

۱. تذکر: استمناء به معنای خروج منی از طریق خودارضایی یا از طریق غیر همسر شرعی انسان، فی نفسه، حرام می باشد.

۲. العروة الوثقی، ج ۲، ص ۸۷.

۳. استفتائات جدید، ج ۲، ص ۱۴۰، س ۶۵۷.

۴. العروة الوثقی، ج ۲، ص ۸۷.

برای خرید و فروش باشد؛ ولی بوییدن گل‌های خوش‌بو با قصد لذت حرام است و کسی که شامه ندارد، اشکال ندارد^۱.

مرحوم امام:

اگر کسی حسی بویایی دارد، ولی از بوها لذت نمی‌برد، بوییدن برای او اشکال ندارد.^۲

آیت‌الله گلپایگانی:

در عطر مطلقاً احتیاط کند هرچند بدون تلذذ (یعنی لذت بردن در این حکم اعتبار ندارد). بلی اعتبار تلذذ در بوییدن گل بعید نیست.^۳

آیت‌الله مکارم:

بوییدن عطریات و بوهای خوش، هرچند به قصد لذت نباشد، حرام است. مثل اینکه عطری را برای امتحان ببوید.^۴

پرسش: حکم بوییدن عطریات و بوهای خوش و گیاهان خوشبو در حال اعتکاف چیست؟
پاسخ: الف. حکم بوییدن عطریات:
برای معتکف در حال اعتکاف بوییدن عطریات در صورتی که از بوییدن آن لذت نبرد

۱. سیستانی، منهاج الصالحین، ج ۱ ص ۳۴۴، م ۱۰۷۸.

۲. حاشیة العروة الوثقی.

۳. حاشیة العروة الوثقی.

۴. اعتکاف عبادتی کامل، ص ۹۰.

جایز نیست، هرچند لذت بدون اختیار حاصل گردد.

و اگر از بوییدن آن لذت نبرد:

آیات عظام مرحوم امام، بهجت، خوئی، وحید خراسانی، اراکی:
اشکال ندارد.

آیات عظام فاضل لنکرانی، تبریزی، گلپایگانی، صافی گلپایگانی:
بنابر احتیاط واجب جایز نیست.

آیات عظام سیستانی، مکارم شیرازی، نوری همدانی:

برای معتکف بوییدن عطریات مطلقاً چه از بوییدن لذت ببرد و چه لذت نبرد جایز نیست.

ب: حکم بوییدن گیاهان خوشبو:

برای معتکف در حال اعتکاف بوییدن گیاهان خوشبو مثل انواع گل‌های معطر، در صورتی که از بوییدن آن لذت می‌برد جایز نیست.
و اگر از بوییدن آن لذت نمی‌برد:

آیات عظام مرحوم امام، خوئی، گلپایگانی،
صافی، سیستانی، اراکی، وحید خراسانی، بهجت،
مکارم شیرازی، نوری همدانی:
اشکال ندارد.

آیات عظام تبریزی، فاضل لنکرانی:
احتیاط واجب جائز نیست.^۱

۱.۳.۵. استشمام بوی عطر در مساجد
س: در مساجد معمولاً غیر معتکفین عطر
می‌زنند و گریزی از آن نیست، وظیفه معتکف
چیست؟

آیت الله خامنه‌ای:

در مواردی که موجب استشمام بوی خوش
نشود مانع ندارد.

۱. تحریر الوسيلة مرحوم امام، ج ۱، خاتمة في الاعتكاف، القول في احكام
الاعتكاف، ص ۲۸۲

الاحكام الواضحة فاضل، الاعتكاف، احكام الاعتكاف، م ۱۱۰۹ ص ۲۷۰
وسيلة النجاة بهجت، احكام الاعتكاف، م ۱۲۰۸ ص ۳۳۶ و استفتانات
جدید، ج ۲، س ۳۱۵۲ ص ۴۴۶

منهاج الصالحين خوئي، تبریزی، وحید، سیستانی ج ۱، فصل في احكام
الاعتكاف، م ۱۰۷۸

هداية العباد صافي ج ۱، شروط الاعتكاف، م ۱۴۱۹ و استفتانات پیرامون
اعتكاف، س ۱۰۰ ص ۷۱

هداية العباد گلپایگانی، ج ۱، شروط الاعتكاف، م ۱۴۲۰
تعلیقه العروة الوثقی مرحوم امام، اراکی، گلپایگانی، مکارم، نوری
همدانی ج ۲ فصل في احكام الاعتكاف
استفتانات جدید، مکارم ج ۲ س ۴۹۹ ص ۱۶۵

آیت الله سیستانی:

در مساجدی که معمولاً غیر معتکفین عطر می‌زنند استشمام بوی عطر آنان جایز نیست ولی احساس بوی عطر ظاهراً مانعی ندارد و لازم نیست بینی خود را بگیرد.

آیت الله مکارم شیرازی:

عمداً بوی آنرا استشمام نکند هر چند بی اختیار به مشامش برسد.

آیت الله صافی گلپایگانی:

استشمام عمدی نکند.

آیت الله وحید خراسانی:

اشکالی ندارد ولی عمداً استشمام نکند.

آیت الله بهجت:

بوییدن عطر و مواد خوشبو عمداً بر معتکف حرام است و از هر چه هم سبب آن می‌شود اختیاراً، باید اجتناب کند.

آیت الله فاضل لنکرانی:

باید از رسیدن به بینی جلوگیری کند.

آیت الله نوری همدانی:

اگر امکان دارد فاصله گرفته شود و استشمام نکند.

آیت الله شبیری زنجانی:

استشمام عطر جایز نیست ولی احساس بوی عطر ظاهراً مانعی ندارد.^۱

۲.۳.۵. استفاده از مواد شوینده و لوازم معطر
س: آیا معتکف می تواند از مواد شوینده معطر و خوشبو از جمله صابون مایع یا جامد، شامپو، خمیر دندان (با قید خوشبو بودن) استفاده نماید؟

آیت الله خامنه ای:

در مواردی که موجب استشمام بوی خوش نشود مانع ندارد.
آیات عظام سیستانی، شبیری زنجانی:
بلی می تواند.

آیت الله صافی گلپایگانی:

محل اشکال است.

آیت الله وحید خراسانی:

احتیاط واجب است که ترك کند.

آیت الله بهجت:

بویدن عطر و مواد خوشبو عمداً بر معتکف حرام است و از هر چه هم سبب آن می شود اختیاراً باید اجتناب کند.

۱. استفتانات خصوصی کتبی، اعتکاف عبادتی کامل ص ۱۲۳.

آیت الله فاضل لنکرانی:

اگر صدق بوی خوش و استعمال عطر کند
حرام است و بنابر احتیاط واجب موجب بطلان
اعتکاف می شود.

آیت الله نوری همدانی:

جائز نیست.

آیت الله مکارم شیرازی:

احتیاط واجب پرهیز است.^۱

۳.۳.۵. صابون ها و شامپوهای معطر

آیت الله مکارم:

معتکف باید از صابون ها و شامپوهای معطر
احتیاطاً پرهیز کند.^۲

آیت الله بهجت:

ظاهراً اگر بوییدن صادق نباشد، حرام نیست.^۳

۴.۵. خرید و فروش

خرید و فروش، بلکه مطلق تجارت در صورت
عدم ضرورت، بنابر احتیاط واجب بر معتکف
حرام است. ولی اشتغال به کارهای مباح
دنیوی، حتی مثل خیاطی و بافندگی و مانند

۱. استفتائات خصوصی کتبی

۲. اعتکاف عبادتی کامل ص ۱۲۳. اعتکاف عبادتی کامل ص ۱۲۳.

۳. استفتائات، ج ۲ ص ۴۴۶.

آن، اشکالی ندارد؛ هرچند ترک آن جز در موارد اضطرار، مطابق با احتیاط است و هرگاه برای تهیه مواد خوراکی ناچار از خرید و فروش شود و شخص غیر معتکفی که این کار را انجام دهد، نیابد و تهیه اجناس مذکور بدون خرید مثل هدیه یا قرض گرفتن امکان نداشته باشد، در این صورت خرید و فروش مانعی ندارد. (مراجع عظام).^۱

۵.۵. حکم انشاء عقد بیع و شراء از طریق تلفن همراه

س: انشاء عقد بیع و شراء و معامله برای معتکف از طریق موبایل و گوشی همراه چه حکمی دارد؟

آیت الله خامنه‌ای:

در غیر موارد ضروری جایز نیست.
آیت عظام سیستانی، فاضل لنکرانی و مکارم

شیرازی:

جایز نیست.
آیات عظام وحید خراسانی، صافی گلپایگانی:
اشکال دارد.

آیت الله نوری همدانی:

چنانچه ضرورت نداشته باشد، جائز نیست.

۱. العروة الوثقی، ج ۲، ص ۸۷ محرمات الاعتکاف مورد الرابع

آیت الله حسینی شاهرودی:

معامله غیر ضروری گرچه حرام است ولی صحیح است و در صورت ضرورت، اگر بتواند، وکیل بگیرد یا نقل و انتقال را به غیر از بیع، مثل هدیه یا قرض انجام دهد و در صورت عدم امکان بیع اشکال ندارد.

آیت الله بهجت:

بیع و شراء مطلقاً بر معتکف حرام است.^۱

۵.۶. جدال (ممارات و مجادله کردن)

جدال بر سر مسائل دنیوی یا دینی به قصد غلبه کردن بر طرف مقابل و اظهار فضیلت، حرام است؛ امّا به نیت روشن شدن حقیقت و برطرف کردن خطا و اشتباه طرف مقابل، نه تنها اشکالی ندارد، بلکه از بهترین عبادات است. بنابراین ملاک قصد و نیت معتکف است؛ زیرا که هرکس در گروهی نیت خویش است. (مراجع عظام).^۲

عدم لزوم اجتناب از آنچه بر محرم حرام است

بر فرد معتکف اجتناب از آنچه بر فرد مُحرم حرام است، واجب نیست لذا پوشیدن لباس

۱. استفتائات خصوصی کتبی

۲. العروة الوثقی ج ۲ فی احکام الاعتکاف مورد الخامس

دوخته، کندن مو، خوردن صید، خواندن عقد ازدواج و . . . برای معتکف جائز است.^۱
س: شانه زدن و یا درآینه نظر کردن معتکف چه حکمی دارد؟

آیت الله نوری همدانی:

شانه زدن و درآینه نگاه کردن مانعی ندارد.^۲

آیت الله صافی گلپایگانی:

شانه زدن و نگاه در آینه حرام نیست هرچند اولی ترك است.^۳

۱. منهاج الصالحین خوئی، تبریزی، وحید، سیستمی ج ۱، فصل فی احکام الاعتکاف، م ۱۰۷۹

هدایة العباد گلپایگانی ج ۱، الاعتکاف، م ۱۴۲۲

هدایة العباد صافی ج ۱، الاعتکاف، م ۱۴۲۱

تحریر الوسيلة ج ۱، القول فی احکام الاعتکاف

وسيلة النجاة بهجت، احکام الاعتکاف، م ۱۲۰۸

استفتائات، بهجت ج ۲، س ۳۱۶۸ ص ۴۵۰

تعلیقہ العروة الوثقی اراکي، خویی، گلپایگانی، فاضل، سیستمی، مکارم، نوری همدانی ج ۲، کتاب الاعتکاف، فصل فی احکام الاعتکاف

استفتائات جدید، مکارم ج ۲، س ۴۹۷ ص ۱۶۵

۲. هزارویک مسأله فقهی، ج ۲ ص ۸۴: استفتائات اداره پاسخ گویی حرم مطهر در تاریخ ۸ مرداد ۱۳۸۵.

۳. استفتائات پیرامون اعتکاف، س ۱۱۰ ص ۷۸

فصل ششم
مسائل محرّمات اعتكاف

۱.۶. عدم فرق در محرمات بین روز و شب

تفاوتی در محرمات (۱) بر معتکف، بین شب و روز نیست. البته چیزهایی که انجام آن بر معتکف حرام است، به خاطر آنکه روزه را باطل می‌کند، مانند خوردن و آشامیدن و سرزیر آب کردن، فقط در روز حرام است (صاحب عروه)^۱.

(۱) آیات عظام خویی، تبریزی، سیستانی:

اگر اعتکاف واجب معین باشد هر چند به خاطر سپری شدن دو روز اول اعتکاف، موارد مذکور حرام می‌باشد و در حرمت تکلیفی این موارد، چنانچه واجب معین نباشد اشکال است؛ هر چند احتیاط واجب حرام است.^۲

آیت الله وحید:

اگر اعتکاف واجب معین باشد هر چند به خاطر سپری شدن دو روز اول اعتکاف، موارد مذکور حرام می‌باشد و در حرمت تکلیفی این موارد،

۱. العروة الوثقی ج ۲ ص ۸۸. محرمات الاعتکاف م

۲. خویی، سیستانی، منهاج الصالحین ج ۱ م ۱۰۸۰

چنانچه واجب معین نباشد اشکال است؛
هرچند احتیاط واجب حرام است مگر در جماع،
که حرمت تکلیفی و وضعی دارد.^۱

ارتکاب عمدی محرمات اعتکاف

آمیزش مبطل اعتکاف است در صورتی که
عمدی باشد. (مراجع عظام)
اما اگر معتکف محرمات دیگر را عمداً انجام
دهد:

آیات عظام اراکی، خوئی، سیستانی، وحید
خراسانی، مکارم شیرازی، نوری همدانی:
اعتکاف باطل می شود.

آیات عظام مرحوم امام، فاضل لنکرانی:
صحت اعتکاف محل اشکال است، احتیاط
مراعات گردد.

آیات عظام بهجت، گلپایگانی، صافی گلپایگانی:
اعتکاف بنابر احتیاط باطل می شود.

آیت الله تبریزی:

مبطل اعتکاف نیست.^۲

۱. وحید خراسانی، منهاج الصالحین، ج ۲، ص ۳۱۱.

۲. . تحریر الوسيلة مرحوم امام ج ۱ القول في احکام الاعتکاف، م ۲

وسيلة النجاة بهجت، احکام الاعتکاف، م ۱۲۱۰

هداية العباد گلپایگانی ج ۱، الاعتکاف م ۱۴۲۴

هداية العباد صافي ج ۱، الاعتکاف، م ۱۴۲۳

س: اگر معتکف مرتکب فعل حرامی شود که روزه را باطل نمی کند، اعتکاف او چه حکمی دارد؟

آیت الله بهجت:

محرمات اعتکاف هر چند روزه را باطل نکند، اعتکاف را باطل می کند بنابر احتیاط؛ ولی در غیر جماع، ترك احتیاط نشود به این که تمام کند و قضا کند، و باطل کردن محرمات در صورتی است که از روی عمد باشد نه سهو و غفلت، و محرماتی که جزء محرمات اعتکاف نیست، ضرر به صحت اعتکاف نمی زند.^۱

۲.۶. اشتغال به امور دنیوی

برای معتکف جایز است که به امور مباح دنیوی بپردازد یا به معاش خود رسیدگی کند؛ (۱) چه حاجتی باشد یا نباشد (مشهور).^۲

(۱) آیت الله مکارم:

پرداختن به امور دنیوی برای معتکف جایز است؛ ولی اشتغال به این امور در تمام وقت

الاحکام الواضحة فاضل، احکام الاعتکاف، م ۱۱۱۱ ص ۲۷۱

تعليقة العروة الوثقى مكارم، خویی، اراکی، نوری همدانی ج ۲ فصل في احکام الاعتکاف، م ۳

منهاج الصالحين خوئي، تبریزی، وحید، سیستانی ج ۱، فصل في احکام الاعتکاف، م ۱۰۸۰

۱. استفتانات، ج ۲ س ۳۱۷۰ ص ۴۵۱

۲. العروة الوثقى، ج ۲ فی احکام الاعتکاف م ۲

اعتکاف مشکل است و شاید با مفهوم اعتکاف از منظر اهل شرع منافات داشته باشد.^۱

۳.۶. مبطلات اعتکاف

پرسش: آیا ارتکاب عمدی مبطلات روزه اعتکاف را باطل می‌کند؟
پاسخ: هرچیزی که روزه را باطل می‌کند، اگر در روز واقع شود، اعتکاف را هم باطل می‌کند؛ چون شرط اعتکاف روزه بودن است (مراجع عظام).^۲

پرسش: در صورت ارتکاب عمدی محرماتی که احتیاط واجب در بطلان اعتکاف دارند، در صورت ارتکاب عمدی، وظیفه چیست؟

مرحوم امام:

چنانچه اعتکاف واجب معین باشد، احتیاط این است که اعتکاف را تمام کند و قضایش را نیز به جا آورد و در واجب غیر معین، در صورتی که در روز اول و دوم باشد، احتیاط از سرگرفتن اعتکاف است و اگر در روز سوم بوده است، احتیاط آن است که اعتکافی که دارد، تمام کند و دوباره آن را بیاورد.^۳

۱. اعتکاف عبادتی کامل ص ۹۲.

۲. العروة الوثقی ج ۲ فی احکام الاعتکاف م ۳.

۳. امام خمینی، تحریر الوسیله ج ۱ ص ۲۹۲.

۴.۶. انجام سهوی محرّمات

اگر یکی از محرّمات اعتکاف را سهواً انجام دهد، اعتکافش باطل نمی‌شود (۱) مگر در آمیزش سهوی که اگر در اعتکاف واجب انجام شود، بنابر احتیاط واجب اعتکاف را از سر بگیرد یا آن اعتکاف را تمام نماید و بعداً قضاء کند و اگر در اعتکاف مستحب انجام شود، بنابر احتیاط واجب اعتکاف را تمام نماید (صاحب عروه).^۱

(۱) اگر یکی از محرّمات اعتکاف را سهواً انجام دهد:

آیات عظام بهجت . سیستانی:
مبطل نیست مطلقاً.

آیات عظام اراکی . فاضل لنکرانی . نوری همدانی:
مبطل نیست مگر در آمیزش سهوی بنابر احتیاط وجوبی که اگر در اعتکاف واجب انجام شود، بنابر احتیاط واجب اعتکاف را از سر بگیرد یا آن اعتکاف را تمام نماید و بعداً قضاء کند و اگر در اعتکاف مستحب انجام شود، بنابر احتیاط واجب اعتکاف را تمام نماید.

۱. العروة الوثقی ج ۲ فی احکام الاعتکاف م ۴

مرحوم امام:

احتیاط نماید و اعتکاف را تمام نماید و اگر واجب معین بوده است آن را قضاء کند و اگر واجب غیر معین بوده است، چنانچه در دو روز اول این سهو را مرتکب شده است، آن را از سر گیرد و اگر در روز سوّم مرتکب شده است، اعتکاف را تمام نماید و دوباره از سر گیرد، امّا آمیزش اگر سهواً هم انجام شود مبطل است.

آیات عظام گلیپاگانی، صافی:

آمیزش سهوی مبطل اعتکاف است و در سایر موارد صحت اعتکاف محلّ اشکال است لذا در موردی که اتمام اعتکاف واجب است بنابر احتیاط اعتکاف را تمام نموده و بعداً هم دوباره معتکف گردد.

آیت الله تبریزی:

اعتکافش باطل نمی شود. بله، صحت اعتکاف در خصوص آمیزش سهوی محلّ اشکال است.

آیات عظام وحید خراسانی، خوئی:

صحت اعتکافش محلّ اشکال است خصوصاً در آمیزش^۱.

۱. تحریر الوسيلة مرحوم امام، ج ۱، القول في احکام الاعتکاف، م ۲

زبدة الاحکام اراکي، الاعتکاف، احکام الاعتکاف، م ۳ ص ۱۵۴

هدایة العباد گلیپاگانی ج ۱، الاعتکاف، م ۱۴۲۴

هدایة العباد صافی ج ۱، الاعتکاف م ۱۴۲۳

آیت الله مکارم:

اعتکافش خالی از اشکالی نیست؛ اما اگر آمیزش جنسی کند، هرچند از روی فراموشی باشد، چنانچه اعتکاف واجب باشد، باید پس از اتمام آن، در صورتی که وقت آن محدود بوده، قضای آن را به جا آورد و اگر وقتش وسیع است، بنابر احتیاط واجب آن را از نو شروع کند و اگر مستحب بوده، آن را تمام کند و قضا ندارد.^۱

۵.۶. قضای اعتکاف

هرگاه اعتکاف خود را به سبب ارتکاب یکی از مبطلات اعتکاف باطل کند، چنانچه آن اعتکاف واجب معین بوده و وقت آن گذشته، باید قضای آن را به جا آورد و اگر واجب غیر معین بوده، باید آن را دوباره انجام دهد؛ مگر اینکه به هنگام نیت اعتکاف یا اجرای صیغه نذر^۲، شرط رجوع کرده باشد که در این صورت

۱. وسیلة النجاة بهجت، خاتمة في الاعتکاف، احکام الاعتکاف، م ۱۲۱۰

جامع المسائل بهجت ج ۲، احکام الاعتکاف ص ۵۶

الاحکام الواضحة فاضل، الاعتکاف، احکام الاعتکاف، م ۱۱۱۱ ص ۲۷۱

تعليقة العروة الوثقى مکارم، خویی، نوری همدانی ج ۲، في احکام الاعتکاف، م ۴

منهاج خوئي، تبریزی، وحید، سیستانی ج ۱ في احکام الاعتکاف م ۱۰۸۱

۱. اعتکاف عبادتی کامل ص ۹۲.

۲. فتاوی مراجع نسبت به شرط رجوع از اعتکاف در نذر، سابقاً بیان شد.

نیازی به قضا یا اعاده آن نیست. و اگر اعتکافش واجب نبوده، ولی در روز سوم آن را باطل کرده، در اینجا نیز باید قضای آن را به جا آورد. اما اگر در روز اول و دوم (قبل از اتمام دو روز) بوده، وظیفه‌ای ندارد (صاحب عروه).^۱

مسأله: اگر شخص معتکف اعتکافش را به وسیله ارتکاب یکی از مفسدات^۲ باطل کند: آیات عظام خوئی، تبریزی، سیستانی، وحید

خراسانی:

اگر اعتکاف واجب معین باشد بنابر احتیاط واجب باید اعتکاف را قضاء کند و اگر در اعتکاف واجب غیرمعین باشد، واجب است که اعتکاف را دوباره از سر گیرد و اگر در اعتکاف مستحب باشد و بعد از اتمام روز دوم اعتکاف را باطل کند بنابر احتیاط وجوبی اعتکاف را قضاء کند.

آیات عظام مرحوم امام، اراکی، گلپایگانی، فاضل لنکرانی، صافی گلپایگانی، مکارم شیرازی، نوری

۱. العروة الوثقی، ج ۱، ص ۸۹؛ اعتکاف عبادتی کامل مطابق با فتاوی آیت الله مکارم؛ روح الله خمینی، تحریر الوسیله، ج ۱ ص ۲۹۲؛ خویی منهج الصالحین ج ۱ م ۱۰۸۲ گلپایگانی هدایة العباد ج ۱ م ۱۴۲۵ صافی هدایة العباد ج ۱ م ۱۴۲۴
۲. مراد از مفسدات، اموری است که بنابر فتوی موجب بطلان اعتکاف می شود. اعم از ارتکاب محرمات اعتکاف یا رعایت نکردن شرائط صحت اعتکاف، البته به تفصیلی که قبلاً بیان شد.

همدانی:

اگر اعتکاف، واجب معین باشد، قضائش واجب است و اگر واجب غیر معین باشد باید اعتکاف را دوباره از سر گیرد و اگر اعتکاف مستحب باشد و بعد از اتمام روز دوم اعتکاف را باطل کند قضائش واجب است.^۱

مسأله: اگر قبل از اتمام روز دوم، اعتکاف مستحب را باطل کند، چیزی بر عهده او نیست (مراجع عظام).^۲

مسأله: اگر در موقع نیت اعتکاف واجب، شرط رجوع کرده باشد، اگر یکی از محرمات را انجام دهد، قضاء و از سر گرفتن، هیچ کدام لازم نیست (مراجع عظام).^۳

۱.۵.۶. حکم ترك اعتکاف در روز سوم به علت حائض شدن یا مریض شدن

آیت الله وحید:

چنانچه روز سوم حیض شود، واجب است اعتکاف (سه روز) را قضا نماید؛ یعنی يك

۱. شایان ذکر است در اموری که به نظر مرجع، بنابر احتیاط مفسد اعتکاف است، اگر اعتکاف واجب معین باشد احتیاط وجوبی در اتمام اعتکاف و سپس قضاء آن است و اگر اعتکاف واجب غیر معین باشد، بنابر احتیاط واجب آن را از سر گیرد و اگر اعتکاف مستحب و بعد از اتمام روز دوم باشد، بنابر احتیاط اعتکاف را قضا نماید.

۲. العروة الوثقی ج ۲ فی احکام الاعتکاف م ۵

۳. العروة الوثقی ج ۲ فی احکام الاعتکاف م ۵

اعتکاف کامل به جا آورد. و اگر روز سوم مریض شود، بنابر احتیاط، اعتکاف (سه روز) را قضا نماید یا به مجتهد جامع الشرایط که بعد از معظم له از دیگران أعلم است، رجوع نماید.^۱

مقام معظم رهبری:

پاسخ اول: در صورت حائض شدن، حتی اگر در ساعات آخر روز سوم باشد، اعتکاف باطل می شود و اعتکاف سال بعد بر این شخص لازم نیست.

پاسخ دوم: اگر مریضی به نحوی باشد که روزه گرفتن و اعتکاف مشقت داشته باشد، ترك اعتکاف مانعی ندارد و نیازی به اعاده نمی باشد.^۲

آیت الله مکارم:

درمورد حائض شدن زن در روز سوم اعتکاف، اگر اعتکاف نذری نبوده، احتیاط مستحب آن است که آن اعتکاف را قضا کند؛ هرچند در ماه دیگری باشد و در صورتی که مریض شود، می تواند اعتکاف را به هم بزند و در صورتی که روز سوم باشد، باید قضا کند و همچنین اگر به عنوان نذر بوده، باید قضا کند؛ ولی کفاره

۱. استفتای هیأت علمی اداره پاسخ گویی، به شماره ۳۷۲۵۶.

۲. همان، به شماره ۱۳۱۹۹۷.

ندارد.^۱

آیت الله سیستانی:

اگر زنی که معتکف شده است بعد از اتمام روز دوم اعتکاف، حائض شود واجب است فوراً از مسجد خارج شود و قضاء اعتکاف بر او بنابر احتیاط واجب لازم می باشد، مگر آنکه در ابتدای اعتکاف شرط رجوع (شرط رها نمودن اعتکاف در اثنای آن) کرده باشد که در این صورت با پیش آمدن عذر مذکور، اعتکاف را حتی در روز سوم رها کرده و قضای آن نیز واجب نمی باشد.^۲

پرسش: فردی به واطه نذر (معین یا غیر معین) یا اعتکاف مستحبی معتکف شده، اگر روز دوم یا سوم حائض شود، آیا قضای اعتکاف بر او واجب است؟

آیت الله بهجت:

در مورد نذر مطلقاً باید آن اعتکاف را قضا کند و در مورد اعتکاف مستحبی در روز دوم قضا ندارد و در روز سوم اگر حائض شود، باید آن را قضا کند مگر اینکه از اول اعتکاف شرط رجوع

۱. همان.

۲. استفتاء خصوصی کتبی

کرده باشد.

آیت الله شبیری زنجانی:

اعتکاف وی باطل است و در صورتی که اعتکاف به واسطه نذر غیر معین بر او لازم شده باشد، اعتکاف در زمان دیگری بر وی واجب است.

آیت الله صافی:

در مورد سؤال در نذر معین و مستحبی قضا ندارد و در نذر غیر معین باید نذر خود را بعد از پاک شدن از حیض ادا کند.

آیت الله فاضل:

در اعتکاف مستحب زن وظیفه ای ندارد اما در اعتکاف واجب معین باید اعتکاف را قضا نماید و در اعتکاف غیر معین باید مجدداً اعتکاف را اداء انجام دهد.^۱

۶.۶. عدم فوریت قضای اعتکاف

قضای اعتکاف، واجب فوری نیست^۲؛ هرچند انجام آن در اولین فرصت مطابق احتیاط است (مراجع عظام).^۳

۱. موسوعه فقهی تحقیقات و استفتائات، مجموع احکام ۷ مبحث اعتکاف ص ۴۰ و ۴۱

۲. تذکر: ولی نباید قضاء آن را به حدی تأخیر اندازد که سهل انگاری در اداء واجب حساب شود.

۳. العروة الوثقی، ج ۱ ص ۸۹ م ۶

۷.۶. قضای اعتکاف میّت

هرگاه معتکف در اثنای اعتکافی که به سبب نذر یا مانند آن^۱ واجب شده، از دنیا برود، قضای آن بر ولیّ میّت (پسر بزرگتر) واجب نیست، هرچند احتیاط مستحب قضاء اعتکاف متوقّی است. (مراجع عظام)^۲

بلی، اگر منذور روزه باشد یعنی متوقّی روزه در حال اعتکاف را نذر کرده باشد و موضوع نذر، روزه باشد، قضای آن بر ولیّ واجب است (۱) چون آنچه واجب است، روزه است و اعتکاف از باب مقدّمه واجب می‌گردد. اما اگر اعتکاف را نذر کند، روزه در آن واجب نیست؛ بلکه شرط صحّت آن است و آنچه بر ولیّ واجب است، قضای نماز و روزه میّت است، نه تمام عباداتی که از او فوت شده است (صاحب عروه).^۳

(۱) مرحوم امام:

قضای روزه منذور بر ولیّ واجب است.

۱. مثل قسم یا عهد یا سپری شدن دو روز اول اعتکاف

۲. العروة الوثقی تعلیقة آیات عظام مرحوم امام، اراکی، گلپایگانی، خویی، سیستانی، فاضل، مکارم، نوری همدانی ج ۲، فصل فی احکام الاعتکاف، م ۷

۳. العروة الوثقی ج ۲ فی احکام الاعتکاف م ۷

آیت الله خویی:

آنچه بر ولی واجب است قضای روزه مندور می باشد و قضای اعتکاف احتیاط مستحب می باشد و نظیر این مسأله در عروه ج ۱ فصل احکام روزه قضا م ۲۶ ذکر شده است و مرحوم صاحب عروه قائل به احتیاط شده اند و شایسته بود ایشان در این مقام نیز مسأله را بنابر احتیاط واجب ذکر می کردند.

آیات عظام فاضل، اراکی، گلپایگانی:

در این فراز بر متن مرحوم صاحب عروه تعلیقه ندارند لکن در عروه ج ۱ فصل احکام روزه قضا م ۲۶ قائل به احتیاط شده اند.

آیت الله مکارم:

قضای روزه مندور بنابر احتیاط لازم است.

آیت الله سیستانی:

قضای روزه مندور بر ولی واجب نیست.
س: اگر معتکف در بین اعتکاف واجب یا مثل آن بمیرد، آیا قضای آن بر ولی او واجب است؟

آیت الله بهجت:

ظاهر وجوب قضای روزه است، اگر به غیر اعتکاف واجب شده است و هم چنین وجوب قضای روزه و اعتکاف است اگر روزه در حال

اعتکاف را نذر کرده بود تمکّن از قضا داشته و انجام نداده تا مرده است. اما اگر روزه برای اعتکاف واجب شده، پس وجوب قضای آن بر ولیّ محلّ اشکال است.^۱

باطل نبودن معامله در هنگام اعتکاف

اگر در حال اعتکاف، خرید و فروش انجام دهد، معامله باطل نیست هر چند اعتکاف باطل باشد^۲. (مراجع عظام).^۳

۹.۶. کفّاره اعتکاف

هرگاه معتکف به سبب آمیزش، هر چند در شب، اعتکاف واجب خود را باطل کند، باید کفّاره بپردازد. اما اگر بایکی دیگر از محرّمات، اعتکاف را باطل نماید، کفّاره ندارد؛ هر چند پرداخت کفّاره در غیر آمیزش نیز موافق احتیاط است؛ بلکه احتیاط (۱) آن است که در اعتکاف مستحبی، اگر قبل از تکمیل روز دوم باطل شود نیز کفّاره بدهد.

کفّاره بطلان اعتکاف، کفّاره ماه مبارک رمضان است که فرد مخیر است شصت روز را روزه بگیرد یا شصت فقیر را طعام دهد، هر چند احتیاط استحبابی مراعات کفّاره مرتبه است،

۱. استفتائات ج ۲ ص ۳۱۷۶ ص ۴۵۲

۲. اختلاف فتاوی در بطلان اعتکاف سابقاً بیان شد.

۳. همان؛ سیستانی، منهاج الصالحین، ج ۱، ص ۳۴۶، م ۱۰۸۳؛ خویی و وحید، منهاج الصالحین، ج ۲، ص ۳۱۲، م ۱۰۸۱.

یعنی شصت روز روزه بگیرد و اگر نتوانست شصت فقیر را طعام دهد. (مراجع عظام).^۱
(۱) امام خمینی، آیت الله فاضل:

اگر در اعتکاف مستحبی، به وسیله آمیزش بخواهد از اعتکاف صرف نظر کند، کفّاره ندارد؛ اما اگر نخواهد از اعتکافش صرف نظر کند، احتیاط واجب کفّاره بدهد.^۲

۱۰.۶. تعدّد کفّاره

اگر اعتکاف واجب باشد و در ماه رمضان هم باشد و اعتکاف خود را با آمیزش جنسی باطل کند، باید دو کفّاره بدهد: یکی برای اعتکاف و دیگری برای افطار روزه ماه رمضان در روز. و همچنین اگر در قضای ماه رمضان بعد از زوال با آمیزش روزه خویش را باطل کند، دو

۱. تحریر الوسيلة مرحوم امام، ج ۱، القول في احكام الاعتكاف، م ۳
هدایة العباد صافي ج ۱، الاعتكاف، م ۱۴۲۶
هدایة العباد گلپایگانی ج ۱، الاعتكاف، م ۱۴۲۷
منهاج خوئي، تبریزی، وحید، سیستمی ج ۱، فصل في احكام الاعتكاف، م ۱۰۸۴
وسيلة النجاة بهجت، احكام الاعتكاف، م ۱۲۱۱ ص ۳۳۷
استفتائات، بهجت ج ۲ ص ۳۱۷۱ ص ۴۵۱
الاحكام الواضحة فاضل، احكام الاعتكاف، م ۱۱۱۴ ص ۲۷۱
زبدة الاحكام اراكي، احكام الاعتكاف، م ۲ ص ۱۵۴
استفتائات جدید، مکارم ج ۲، ص ۵۱۰
تعليقة العروة الوثقى اراكي، مکارم، نوری همدانی ج ۲، في احكام الاعتكاف، م ۹
۲. حاشیة العروة الوثقى.

کفّاره دارد: یکی برای اعتکاف و دیگری برای باطل کردن روزه قضای ماه رمضان. و اگر در ماه رمضان نذر اعتکاف کند و در روز ماه رمضان اعتکاف را با آمیزش جنسی باطل کند، سه کفّاره دارد: یکی برای باطل کردن اعتکاف و یکی برای افطار روزه ماه رمضان در روز و دیگری برای شکستن نذر. و اگر معتکف زنش را که در حال اعتکاف در ماه رمضان است، در روز وادار به آمیزش کند، احتیاط این است که چهار کفّاره بدهد؛ هرچند بعید نیست سه کفّاره کافی باشد: (۱) یک کفّاره برای اعتکاف و یکی برای افطار روزه ماه رمضان خودش در روز و یکی برای باطل کردن روزه ماه رمضان همسرش در روز (۲). اما دلیلی برای تحمّل کفّاره اعتکاف همسر نداریم. لذا اگر همسر خود را در شب مجبور به آمیزش کند، فقط یک کفّاره برای خود دارد و کفّاره اعتکاف زن برعهده او نیست. و اگر آمیزش با رضایت زن باشد، چنانچه در روز باشد هرکدام دو کفّاره دارند، و اگر در شب باشد، بر هر کدام یک کفّاره واجب است. (صاحب عروه).^۱

(۱) امام خمینی، آیات عظام گلپایگانی، صافی، فاضل،

اراکي، نوری همدانی، مکارم شیرازی:

بنابر احتیاط مستحب، چهار کفاره بدهد.^۱

آیات عظام خویی، تبریزی، وحید، سیستانی:

بنابر احتیاط واجب، چهار کفاره بدهد.^۲

(۲) وجوب کفاره همسر در مورد إکراه، بنابر

احتیاط لازم می باشد.

۱. روح الله خمینی، تحریر الوسیله، ج ۱. گلپایگانی، هدایة العباد ج ۱

م ۱۴۲۸ صافی، هدایة العباد ج ۱ م ۱۴۲۷

۲. منهاج الصالحین اعتکاف م ۱۰۸۴

کتابنامه

۱. بهجت، محمدتقی، استفتائات، ج ۲.
۲. بهجت، محمدتقی، وسیلة النجاة.
۳. تبریزی، جواد، استفتائات جدید، ج ۱ و ۲.
۴. خامنه‌ای، سیدعلی، مجموعه استفتائات مقام معظم رهبری آیت الله خامنه‌ای در سایت ایشان: www.leader.ir
۵. خمینی، روح الله، تحریر الوسیله، ج ۱، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی.
۶. خویی، سید ابوالقاسم، منهاج الصالحین، به حاشیه وحید خراسانی، ج ۲.
۷. سیستانی، سیدعلی، تعلیقة على العروة الوثقی، ج ۲.
۸. سیستانی، سیدعلی، منهاج الصالحین، ج ۱.
۹. صافی، لطف الله، پاسخ به سیصد سؤال، ج ۱ و ۲، موجود در سایت آیت الله صافی.
۱۰. صافی گلپایگانی، جامع الاحکام.
۱۱. صافی گلپایگانی، هداية العباد ج ۱

۱۲. علیان نژاد، ابوالقاسم، اعتکاف عبادتی کامل مطابق با فتاوی آیت الله مکارم.
۱۳. فاضل لنکرانی، محمد، الاحکام الواضحة.
۱۴. فاضل لنکرانی، محمد، جامع المسائل، ج ۱ و ۲.
۱۵. گلپایگانی، سید محمد رضا، هداية العباد، ج ۱.
۱۶. مکارم شیرازی، ناصر، استفتائات جدید، ج ۲.
۱۷. مکارم شیرازی، ناصر، تعلیقة على العروة.
۱۸. نوری همدانی، هزارویک نکته فقهی، استفتائات.
۱۹. یزدی، سید محمد کاظم، العروة الوثقی، ج ۲، اسماعیلیان.